

קובץ
באר התורה

(קפב)

בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

יו"ל

ע"י מכון "יד יוסף"

לעילוי נשמת רבי יוסף מלכא בן עישה ע"ה

*

נשמח לקבל הערות והוספות ותגובות

ולהצטרפות לרשימת התפוצה

ניתן לשלוח ל:

as0583233587@gmail.com

פקס: 036770810

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

תוכן הענינים:

ה. דין מעוברות ומינקות וחולים בצום תשעה באב דחוי.....ה.

ה. האם צום י' באב הוא דחוי או תשלומין.....ה.

ה. האם נוהגים כל דיני אבילות בצנעה בשבת תשעה באב לשיטת הרמ"א. יד

ה. האם מותר לעשות סעודת סיום מסכת וקידוש בתשעה באב שחל בשבת יח

לשיטת השו"ע דהוא צום דחוי כיצד מקילין השנה שאין שבוע שחל בו ובעלי ברית פטורים מהצום אחרי חצות.....כא

כ. דין בעל ברית ומעוברת וחולה בצום נדחה.....כח

כ. בגדר מעוברת בצום.....כח

כ. דין מעוברות ומניקות בצום תשעה באב דחוי.....לא

כ. שיטות הפוסקים להקל במעוברת בצום תשעה באב דחוי שאינם צריכה לצום כלל.....לג

כ. שיטת הפוסקים שיש חיוב למעוברות לצום בת"ב נדחה.....לו

כ. שיטות הפוסקים להקל כנ"ל, וביאור מדוע השו"ע לא כתב לקולא של צום תשעה באב דחוי.....לז

כ. שיטות הפוסקים המחייבים לצום מעוברת אף בצום תשעה באב נדחה. מט

כ. האם חולה בתשעה באב צריך לאכול פחות פחות מכשיעור כמו ביו"כ...ס

כ. מעוברות ומניקה שפטורה מהצום האם חייבת בסעודה רביעית.....סט

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

דין מעוברות ומינקות וחולים בצום תשעה באב דחוי

בס"ד

כ"ח תמוז תשפ"ב יומא דהילולא דעמוד השקידה מרן הגר"ש אלישיב
זצוק"ל

האם צום י' באב הוא דחוי או תשלומין

ראשונה יש לדון בגדר צום תשעה באב שנדחה, האם הצום נעקר או שהצום הוא תשלומין, והנה איתא במשנה במגילה דף ה' ע"א תשעה באב שחל בשבת מאחרין ולא מקדימין, ובגמ' אמרו דאקומי פורענותא לא מקידמין, וכתב בטורי אבן להקשות והלא רובו של ההיכל נשרף ביום העשירי וכבר אמר ר' יוחנן אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי אלא שחכמים הכריעו אתחלתא דפורענותא עדיפא, וא"כ מסתבר שבחל בשבת לכו"ע יש לקובעו בעשירי באב שבו נשרף רובו של ההיכל, ומשו"ה מאחרין ולא מקידמין, וכתב לתרץ שכיון שאמרו שם בשבישעי ובשמיני נכנסו הנכרים להיכל ואכלו וקלקלו יש מקום להקדים לימים אלה ולא לאחר, אילולי שאין להקדים פורענות יעו"ש. וכן מבואר כבר בבית הבחירה למאירי שהקשה למה הוצרך הש"ס לומר דאדקדומי פורענותא לא מקדמין שלא להתענות לפני זמנו. תפוק ליה משום שעדיין לא מטה זמניה, כמו שאמרו כן לענין הקהל וחגיגה שמאחרין אותן ולא מקדימין לפי דלא מטא זימנייהו, ותירץ שתשעה באב מז' אב חשיב כמטא זמניה יעו"ש.

ובמנחת חינוך (מצוה שיג) כתב דהוא דחוי, וז"ל: ולפיכך באם חל ט"ב בשבת דדנחה אחר השבת דיש שיטות באו"ח וכ"פ הרמ"א בשו"ע דבשבת נוהגים דבר שבצנעה והאשכנזים נוהגים כן ומוחים במי שהולך לטבול בשבת זה, ומכל מקום לא נשמע ולא נראה מי שיחמיר שלא לרחוץ פניו וידיו כמנהגו תמיד אלא פשוט כל שהוא מחמת תענית כגון אכילה או שתיה ורחיצת ידים ופניו כיון דתענית נדחה נדחה, מכו"כ כיון דאוכלים ושותים א"כ מותר לרחוץ ג"כ, אך רחיצת כל הגוף או סיכה דהוא בט"ב מטעם אבילות ג"כ, ולשיטה זו דיני אבילות לא נדחה ממקומו ונוהג

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

בצנעה, אבל מחמת העינוי כמו יוה"כ נדחה מכו"כ כיון דהאכילה נדחה נדחה הכל וזה פשוט עכ"ל,

וכן מבואר בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ה סימן קל) שאינו אלא צום דחוי ולא בתורת תשלומין, וכתב שם, ועוד נראה והוא העיקר כי תשלומין שייך כשאפשר שיעשו את העיקר ולא יצטרכו להשלים, אבל כשחל בשב"ק הרי זה היה ידוע בעת שגזרו להתענות שיזדמן שיחול בשב"ק ותקנו אז שיתענו למחר וא"כ חדא גזירה היא, ולא הוי בתורת תשלומין, ולא דמי לפסח דשם אפשר שיהיו כל ישראל טהורים ולא יצטרכו לעשות פסח שני וכו' עכ"ד, ויעו"ש מש"כ לגבי קטן שהגדיל.

ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סימן שסג) נשאל ג"כ בדין קטן שהגדיל ביום י' באב האם חייב להתענות ביום א' או נימא שכיון שהוא רק תשלומין והוא פטור, וכתב שהשואל שם הביא מש"כ בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תקכ שכתב שבשבת שחל ט"ב אינו נוהג בדברים שבצינעה דלגמרי עקרוהו וגם מתחילה היה ראוי לקובעו בעשירי, וכתב שם שנראה שאינו רק תשלומין, שהרי בסימן תקנ"ט בעל ברית אינו מתענה ביום הנדחה משא"כ ביום תשעה באב עצמו שכן צמים.

ובשו"ת אבני נזר (חאו"ח סימן תכו) נשאל בדין קטן שהגדיל, בצום דחוי, וכתב שלשיטת בני אשכנז שס"ל שבשבת נוהג דברים שבצנעא בשבת בע"כ דהוא משום תשלומין, אבל לשיטות דאין אבילות בצנעה בשבת, בע"כ דהוא דחוי, ושם באות ט' כתב, שכן הוא מבואר בשו"ת הרשב"א ח"א סימן תקכ, וז"ל: ומה ששאלת בט"ב שחל להיות בשבת מהו בתשמיש המטה, תשובה, נראה לי שאין נוהג בו שום אבילות, דהא אמרינן מעלה על שלחנו כסעודת שלמה בשעתו דאבילות ישנה שאני וכ"ש דלגמרי עקרוהו מתשיעי ואוקמוה אעשירי ומעיקרא היה ראוי לקבעו בעשירי כדאיתא התם עכ"ל, מדבריו משמע שאין עשירי מצד התשלומין דהא לגמרי עקרוהו מתשיעי עכ"ל.

ובשו"ת התעוררות תשובה (חאו"ח סימן שנג) נשאל בדין יולדת בצום תשעה באב דחוי, וכתב לדינא בזה"ל: נראה לענ"ד דצריכה להתענות דהא גם היא מחויבת להתענות ולהאתבל ולנהוג בה' עינויין ביום למ"ד רק מותרת לאכול משום חולדה וגם זה רק מה שצריך לה ולא מאכלי תענוגים

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

וא"כ מחוייבת בעיקרו ויש לה תשלומין וחייבת בתענית, וכמו דכל ישראל חייבים להתענות ביום א' אם חל בשבת, הגאם שאיננו נוהג בשבת אבילות כלל לספק המחבר (סי' רקנ"ד סי"ט) כשיטת הרא"ש תענית (פ"ד סי' לב) שאפילו דברים שבצנעה אינו נוהג, מ"מ מודים הכל דכל ישראל חייבים להתענות ביום א', והוא פשוט וידוע, ובפרט לר' יחנן במסכת תענית (כט: דס"ל דעיקר חיובו הוא בעשירי שרובו של היכל בו נשרף, ומעיקר הדין יש להתענות בעשייר, וג"כ לרבנן יש להתענות בשניהם, רק חכמים סברו דאתחלתא דפורענתא עדיף, ולא רצו להטריח עלינו להתענות שני ימים, כמבואר בראשונים ומובא בב"י או"ח סי' תרכ"ד דאפילו ביום הכיפורים אין מתענין רק יום אחד מטעם זה, וכמה אמוראי התענות באמת גם בליל ויום עשירי באב כדהובא בטור (סי' תקנח) רק יש לפקק על טעם זה דהא מקילין בת"ב שנדחה דבעל ברית אינו צריך להשלים תעניתו, וכקי"ל בשו"ע (סי' תקנ"ט ס"ט) ויש לומר דעיקר חיובו גם ביום שני, רק שהקילו ביום זה שאינו כ"כ חיוב כיום תשעה באב בעצמו שהוא עיקר חיובו משום אתחלתא דפורענותא וחמיר טפי שלא לדחות אותו גם מפני בעל ברית משא"כ בשני, ויש לעיין בזה עכ"ל. ועיין עוד בחידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם כתב שהצום נעקר ונדחה ולא בתורת תשלומין, יעו"ש עוד מה שהאריך בכל זה.

ואולם בעיקר מש"כ בשו"ת התעוררות תשובה, ומש"כ בשו"ת אבני נזר שלפי מה דאיתא בגמ' בתענית שהבית נשרף ביום עשירי באב, ומשו"ה איכא דין צום לעשירי באב על כל דיניו, יש לדחות כמ"ש באור שמח עה"ר בהל' תענית פ"ה הלכה ו', שכתב ליישב דעת הבבלי שמה שנאו מתענים בתשיעי ולא בעשירי הוא משום שבבית שני היה החורבן בתשיעי ולא בעשירי ועיקר הצומות נתקנו על חורבן בית שני, ומה דאמר ר' יוחנן שם שהוא היה קובעו בעשירי, הוא אזיל לשיטת הירושלמי דהצומות נתקנו על חורבן בית ראשון וגם על זה דחו דבריו דתחילת פורענתא עדיפא, אבל שיטת הבבלי במגילה שם שעיקר התענית בתשיעי יעו"ש עוד, וכן מבואר באבן עזרא (זכריה פרק ז) שהטעם שמתענין בתשיעי הוא משום שחורבן בית שני היה בתשיעי יעו"ש.

ואולם בחידושי הריטב"א עמ"ס ר"ה דף יח ע"ב, כתב כבר להסתפק בזה, והוא צלוי בכיאריו שם בדברי הגמ' ונראה מדבריו בתירוצו השני שעיקר

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

דין התענית אינו ביום מסוים בחודש אלא ביום אחד בחודש וא"כ לכן יכלו חכמים שלאחר חורבן בית שני לקבוע ביום שאירע בו החורבן בית שני ובזב מתקיים התענית שעל חורבן בית ראשון יעו"ש עוד, ומ"מ אי"ז כדברים מוכרחים. ועיי' עוד במש"כ בזה בשו"ת משנה הלכות (חלק יח סימן שכ), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט' סימן כז, וח"י סימן מד) לגבי יולדת שהצום נעקר לגמרי

ואיכא כמה נפק"מ בהא, והביא וסיכם בזה בילקו"י ד' תעניות עמ' תעח, (א). קטן שהגדיל, בשו"ת אבני נזר שם, כתב דלמעשה בצום תשעה באב דחוי נראה דאיכא חיוב להתענות, ויעו"ש מה שהאריך בזה, ובמש"כ בזה בחזו"ע דלדינא יש חיוב להתענות, והו"ד לקמן.

(ב). יולדת, שהיא שלושים יום אחרי לידה או אחרי הפלה רח"ל,

(ג). האם איכא דין שבוע שחל בו, שבשו"ע סימן תקנא סעיף ד', ואם חל תשעה באב ביום ראשון או בשבת ונדחה לאחר השבת, מותר בשתי השבתות בין שקדם התענית, בין שאחריו, ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו חוץ מיום חמישי ויש שישי עכ"ד, והלכה כסתם, וכן כתבו לדינא בבא"ח ובכה"ח שם, וכמו שהאריך בזה לדינא בחזו"ע עמ' רכג יעו"ש, וראה עוד במה שנתבאר בזה בקובץ באר התורה מס' קפא.

(ד). האם יש אבילות שבצנעה, דהנה מדברי הרשב"א הנ"ל מבואר דאין לדינא אבילות בצנעה, וכן פסק בשו"ע סימן תקנ"ד סעיף יט שאין נוהגין בשבת אפילו אבילות בצנעה, אבל ברא"ש (תענית פ"ד סימן לב) כתב בזה"ל: ורבינו מאיר ז"ל כתב בהל' אבילות שלו, כתב ה"ר יצחק מוינ"א דתשעה באב שחל להיות בשבת אע"פ שאנו דוחין אותו עד למחר אותו היום אסור בתשמיש המטה, מידיד הדוי אקובר מתו ברגל שאנו דוחין אבילות עד אחר הרגל ואפ"ה נוהג דברים שבצנעה ברגל, א"כ הכא נמי גבי שבת זו גבי תשעה באב הוא כרגל ואסור בתשמיש המטה, ותשעה באב ואבל שייכי אהדדי כדאמר רב חסדא בפ"ק דתענית דף יג ע"א עכ"ל מורי, והדבר יצא מפי מורי הקדוש וכל עדת ישראל יעשו אותו כדי הוא בית אלהינו לאבד עליו עונה אחת בשנה, אע"פ שיש להשיב דתשעה באב ואבילות חלוקים בכמה דברים וכו' ומיהו נכון להחמיר כדברי מורי אפילו הוא מקיל ואני מחמיר היה לנו לעשות כדבריו, וכ"ש שהוא מחמיר ואני

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מקיל, עכ"ל רבינו מאיר ז"ל עכ"ל. וכן הו"ד בטור סימן תקנד וכתב בזה"ל: אע"פ שאנו דוחין אותו עד למחר, אסור בתשמיש המטה מידי דהוה אקובר מתו ברגל שנדחה עד אחר הרגל, אפ"ה דברים שבצינעא נוהגין, הכא נמי שבת זו גבי ת"ב הוא כמו רגל, ואסור בתשמיש המטה, והר"ם מרוטנבורג חלק עליו, וסוף דבריו ומיהו נכון להחמיר כדברי מורי וכו' וא"א הרא"ש ז"ל כתב, ומיהו לשון התוספתא דקתני ומעלה על שולחנו ואינו מונע עצמו משום דבר, משמע אפילו בדברים שבצינעא, וכן עמא דבר, וכ"כ הרמב"ן עכ"ד. ומבואר לדשיטתו נוהג דברים שבצינעא בת"ב שחל בשבת ונדחה.

אבל מ"מ לדינא לא קימ"ל הכי, וכמו שכתב בשבלי הלקט (סימן רסו) שהביא מש"כ בשם רבינו אביגדור כהן צדק, דלא דמי לקובר מתו ברגל דנוהג דברים שבצינעא, דאבלות ישנה שאני, והואיל ונדחה, ידחה לגמרי אפילו בשבת להתיר דברים שבצינעא, דלא מסתבר לעשותו כיום קבורה, ואף לא כיום מיתה אפילו לת"ק דרשב"ג וכו' דיא"ז יום חורבן ממש, אלא מענין המאורע שהוכפלו בו צרות הוקבע לדורות זכר לדבר שעבר כבר, וכיון דאבילות ישנה היא ונדחה, ואשכחן דאקילו ביה רבנן בעלמא, בשבת נמי מקילינן בה לומר הואיל ואישתרי במילי דפרהסיא אשתרי נמי במילי דצינעא עכ"ד, וכן הוא מוכח מפשטות דברי התוספתא שהביא הרא"ש בתענית דף כט ע"ב סימן לב.

וכן כתב להוכיח בחזו"ע ד' תעניות עמ' סט שכתב להביא דברי האבני נזר שהוכיח מהא דאסור תשמיש המטה בשבת שחל בו תשעה באב, ולפי"ז רצה לומר שהתענית בתורת תשלומין, וליכא חיוב להתענות לקטן שהגדיל, כיון דאינו אלא בתורת תשלומין, ואז היה פטור, [והו"ד לעיל] וכתב ע"ד, ולכאורה כל זה לא יגהה מזור לדידן דנקטינן כד' מרן הש"ע (סי' תקנד סעיף יט), שבשבת מותר אף בתשמיש המטה, וכמו שפסק הרשב"א בתשובה (סי' תקכ). אלמא שעקרוהו לגמרי, וגם לדידהו דאזלי בתר הרמ"א, אם חל ליל טבילה בשבת זו, קי"ל כמ"ש המג"א בשם השל"ה להתיר. וכ"כ הח"א. וע' במשנ"ב (שם ס"ק מ). אלמא שנעקר דין תשעה באב לגמרי כשחל בשבת. ובע"כ לומר שאע"פ כן ביום הראשון אינו נקרא תשעה באב כתענית בזמנו, שהרי בעלי ברית מותר להם לא להתענות בו. וא"כ עדיין י"ל שהקטן שגדל אז פטור. וכן ראיתי בשו"ת

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מהרש"ם ח"ג (סי' שסג), שאחר שהביא ראיה להקל מדברי הרא"ש (סוף מו"ק), בדין קטן שהגדיל בימי אבלו, ומדברי מרן הש"ע שבעלי ברית אינם מתענים בט' באב דחוי, מוכח שהוא רק תשלומין, ולא כתענית שנקבע בזמנו הילכך א"צ להתענות. הדר תבריה לגזיזיה, וכתב, שמכיון שאף קודם שיגדל ויהיה בר מצוה, היה עליו חיוב להתענות משום מצות חינוך, א"כ לא נדחה לגמרי, וכל היכא שלא נדחה לגמרי לא אמרינן הואיל ואדחי אדחי, וסיים, מיהו בגוף הדבר נראה שיום תשלומין הוא, ואף להקל אמרינן דהוי רק תשלומין, שהרי בעל ברית אינו מתענה בתענית שנדחה. ע"כ. והנה מה שרצה להוכיח שאינו דיחוי גמור כיון שממצות חינוך היה חייב להתענות, במחכ"ת אינו מחוור, כיון שמצות חינוך אינה אלא על האב, והקטן עצמו פטיר ועטיר לגמרי מן המצות אפילו מדרבנן, כמבואר ברש"י (ברכות מח.). וכן כתב הרמב"ן במלחמות (פרק ג דברכות דף כ:), ובחידושו לקידושין (לא.). וכ"כ הריטב"א והמאירי (מגילה יט:). וכתב מרן הכסף משנה (פ"ו מהל' חמץ ומצה ה"), שגם דעת הרמב"ם כן. וכן דעת הסמ"ג, והובא בשו"ת חקרי לב (חאו"ח סי' מה דף עח סוף ע"ג). וכן כתב התרומת הדשן בפסקיו (סי' סב). ע"ש. ואעיקרא הרי לא מצינו כלל מצות חינוך בצומות דרבנן, להצריך קטנים להתענות, אפילו תענית שעות, וכמו שכתב להדיא האליה רבה (סי' תקמט סק"ז), שאין לקטנים להתענות, אלא לתינוקת בת י"ב שנה, ולתינוק בן י"ג שנה. וכ"כ הפרי מגדים (סי' תקנ א"א סק"ב), והחיי אדם (כלל קלג סימן ו), והמשנה ברורה בביאור הלכה (ר"ס תקנ). וכן כתב המהרש"ם עצמו בדעת תורה (סי' תקנ ס"א). ע"ש. וכן העיר לנכון בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט (סימן כז אות ב). ועכ"פ מסיום דברי המהרש"ם נראה שדעתו להקל. וכן כתב בשו"ת קנין תורה ח"ג (סי' עא), וח"ד (סי' ס). ע"ש. וכן העלה להקל בשו"ת משנה שכיר ח"ב (סימן קמז). ע"ש. וכן העלה הרה"ג רבי דוד רקמן בשו"ת קרית חנה דוד (סימן קה), מהראיה שבעלי ברית מותרים שלא להתענות, בתענית שנדחה, שמכאן ראיה נכונה לנער שנעשה בר מצוה ביום שהוא תענית שנדחה שאין צריך להתענות. וכן כתב עוד במאמרו שהובא בירחון קול תורה שנת תשכ"ה (חוברת תמוז אב עמוד ז). וכ"כ בשו"ת דברי אפרים אליעזר (סי' קי). עכ"ד, ויעו"ש עוד מה שהאריך בחיוב קטן שהגדיל בצום דחוי.

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ה). בעלי ברית בצום דחוי האם יכולים לאכול, והוא ממש"כ בשו"ע סימן תקנ"ט, ומקור הדברים מהטור ועוד ראשונים, והארכנו בזה לקמן.

ו). אדם שבטעות צם בשבת שחשב שהצום בשבת, ואכל במוצאי שבת, וביום ראשון אמרו לו שהוא צום, שאם הצום נעקר ליום ראשון לא הועיל מה שהוא צם בשבת, וצריך לצום גם ביום ראשון, אבל אם הצום דחוי הוא רק תשלומין כיון שצם ביום ט' באב לא יצטרך לצום, כן ראיתי שכתב להביא הנפק"מ הנ"ל מרן הראשון לציון שליט"א בשיעור השבועי פרשת מטות תשפ"ב, והובא שאמר שם לדינא

ושוב מצאתי שבשו"ת עמק התשובה (חלק ז' סימן לה) כתב שבכה"ג ברור ופשוט שלא יצא ידי חובת תענית תשעה באב שודאי נגרר אחר הציבור ועוד דהא לשם תענית אסור להתענות וממילא לא יצא יד"ח יעו"ש.

ז). והנה יש לדון בכ"ז ממש"כ בספר תורת משה להחת"ס (סוף פרשת דברים דרוש לז' אב) שכתב להקשות מה הסיבה שאין אומרים תחנון ביום א' שהוא תשעה באב נדחה, והרי אותו היום אינו מועד ונהי דתענית של שבת נדחה למחרתו, מ"מ המועד שבו לא נדחה, וכתב בחת"ס לתרץ שלהכי כתיב צום החמישי וגו' יהיה לבית ישראל לששון ולשמחה ולמועדים טובים, ולא אמר י"ז תמוז וט' באב וגו' יהיה לששון ולשמחה, ומאי טעמא תלה בצום, אלא ע"כ שאין היום גורם המועד כיום ט"ו ניסן וכדומה אלא הצום גורם, ולכן יום א' דתשעה באב נדחה הוא מועד של תשעה באב ואין אומרים בו תחנון ולכן כשיבנה בית המקדש ויחול התענית בשבת, יהיה יום הששון והמועד ג"כ ביום ראשון שאחריו ביום שהיו צמים יעו"ש עוד, ומוכח מדברי החת"ס שהעיקר הוא מתי הצום, ומוכח דהצום אינו בתורת תשלומין, אלא בתורת דחייה, ואולם לפי בני אשכנז שאינו אלא בתורת תשלומין, ממילא לכאורה יש מקום לומר שיאמרו תחנון לפי דברי החת"ס, ובע"כ דלדינא אינו כן. [ועוד יש להוסיף בזה ממש"כ הגר"א וייס שליט"א בשיחות תשעה באב נדחה תשע"ח, להעיר ע"ד החת"ס הנ"ל, וז"ל: הנה יש לעיין בתשעה באב שחל בשבת לכשנזכה והימים יהיו לששון ולשמחה, האם נחגוג בשבת או ביום ראשון כדין תשעה באב נדחה. ובתורת משה לרבינו החתם סופר (פרשת דברים

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ד"ה מריש) כתב דאכן יום א' יהיה יו"ט, והוכיח כן ממה שאין אומרים תחנון בתשעה באב נדחה משום דאיקרי מועד, הרי דגם המועד נדחה ליום ראשון, עי"ש. ואם לדין יש תשובה, דלעולם המועד קשור לתענית, דשני צדדים של מטבע אחד הם והא בהא תליא, ובזמן שהתענית נדחה ליום ראשון, אותו היום נקרא מועד, אבל לעתיד לבא שהיום יהפך עלינו מיגון לשמחה לכאורה שבת קודש יהיה גם יו"ט וכשאר ימים טובים שחלים בשבת שאינם נדחים. ועוד יש להעיר דהלא אף בזה"ז כשחל תשעה באב בשבת אין אומרים צדקתך בשבת משום דאיקרי מועד, הרי דאף בשבת איקרי מועד, ואם נקבל את דרכו של החת"ס לכאורה יתחייב מזה דשני הימים יהיו מועד ולא רק יום ראשון. אך בעיקר דברי החת"ס יש לתמוה דמה ענין קרא עלי מועד להבטחת הנביא שהימים יהיו למועדים טובים, הלא רק ת"ב מכל ארבעת הצומות איקרי מועד, אך כולם יהיו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ובאמת נראה לענ"ד דיש מקום לטעון דלעתיד לבא כשנזכה וה' ישוב אל עמו, יהיו שני הימים לששון ולשמחה בכל שנה ושנה ולא רק כשחל תשעה באב בשבת, וסברא פשוטה היא. עכ"ד].

ושוב יש לומר ולהוסיף בזה על מה דאיתא בגמ' במגילה דף ה' ע"ב, א"ר אלעזר א"ר חנינא רבי נטע נטיעה בפורים, ורחץ בקורנה של צפורי בשבעה עזר בתמוז ובקש לעקור תשעה באב ולא הודו לו, אמר לפניו ר' אבא בר זבדא, רבי לא כך היה מעשה אלא תשעה באב שחל להיות בשבת הוה ודחינוהו לאחר השבת, ואמר רבי הואיל ונדחה ידחה ולא הודו לו חכמים, קרי ליה טובים השנים מן האחד, ופירש רש"י שם דר"א הודה לר"א בר זבדא שהעמידו על טעותו ותיקן את שמועתו.

ובתוס' שם בד"ה בקש, כתבו לבאר את ההו"א שרבי ביקש לעקור את תשעה באב שאינו נדחה שהכוונה שרבי ביקש להעביר את התענית מתשעה לעשירי וכדברי רבי יוחנן כיון שרובו של היכל נשרף בעשירי יעו"ש, ובשו"ת כתב סופר (או"ח סימן קא) כתב להביא ממה ששמע מאביו החת"ס שהקשה וכי מה הכרח יש שטעה רבי אלעזר והלא אפשר ששני מעשים היו, ובתחלה רצה רבי לעקור ת"ב שאינו נדחה, ומשלא הודו לו חכמים חזר ורצה לבטל ת"ב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, ואלו ואלו דא"ח, ואמר החת"ס ליישב שבאמת שתי סברות הללו תרתי דסתר

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

המה ואינם יכולות לשכון במקום אחר שאם רצה להעביר את עקירת העניית לעשירי באב ע"כ ס"ל שכיון שביום זה נשרף רובו של היכל ראוי יום העשירי לצום ומספד ואבל, וא"כ בת"ב נדחה מסתבר שאינו דומה לשאר צומות הנדחים אלא בשנדחה ת"ב ליום ראשון הוי יום זה כיום תענית ואבל ממש ואין כל סברא לומר כיון שנדחה ידחה, וכתב שם שלפי השו"ע שמותר תשמיש המטה בתשעה בב שחל בשבת שהוא דחוי ונעקר לגמרי אבל לפי הרמ"א שאסר בע"כ שהוא תשלומין עכת"ד, ומוכח מכ"ז דהצום הוא בתורת דחוי ולא בתורת תשלומין, וכמו שנראה מלשון הגמ' שם שאמרה שהוא צום דחוי.

וראיתי במנחת אשר מועדים סימן מ' אות ב' שכתב עוד להוסיף בזה, ולכאורה נראה שבשאלה זו נחלקו הבבלי והירושלמי. שהרי כבר הבאנו לעיל את המבואר במגילה ה' ע"א למה מאחרין ת"ב כשחל בשבת משום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן, אך בירושלמי במגילה (ה' ע"ב) הביאו על משנה זו דביום תשעה באב הציתו את האור בביהמ"ק ורובו של היכל נשרף ביום העשירי, וברור שכונתם לבאר בזה למה מאחרין ולא מקדימין ת"ב שחל בשבת, הרי לן מקור מפורש בירושלמי לסברת הרשב"א. ונמצא שגם הירושלמי הולך לשיטתו שהרי בירושלמי (תענית כ"ה ע"ב) מפורש להדיא דבת"ב נדחה אין השבוע שלפניו כשבוע שחל בו ת"ב, ודו"ק בכ"ז. עכ"ד. וע"ע בשו"ת ידון משה מש"כ לדון בזה.

ובקונ' סוכת חיים דיני תשובת מרן הגר"ק זצוק"ל ת"ב שחל בשבת ונדחה עמ' ח' כתב לציין בזה עוד מש"כ בנחל אשכול על האשכול הל' תשעה באב עמ' 17 הערה יג שכתב בזה"ל: דבזמן המקדש דתשעה באב ללשון ולמועדים טובים לא יכול לעשות הסעודה בשבת וכו' והכא נמי קימ"ל אף תשעה באב לעתיד לבוא סעודתו מאחרין ולא מקדימין עכ"ל, וכתב שם שכן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל השיב והו"ד בספר כאיל תערוג שמסתברא שכיון שבפועל צמים ביום ראשון הכא נמי יקבעו את היו"ט והשמחה ליום ראשון ויעו"ש עוד מה שהגר"ב קוק שליט"א השיב לו בזה ובמש"כ שם בהערה.

ובילקו"י ד' תעניות עמ' תעט, כתב להקשות בעיקר הקולא של צום דחוי, שלכאורה יש לעיין מה הקולא של תענית דחוי שהרי יש חיוב להתענות בו

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

כמו שיש חיוב להתענות בזמנו ושניהם חיוב דרבנן, וכתב שם ליישב, א, כיון שהתענית בו אינה רק מדין תשלומין, לכן איננה חמורה כ"כ, ב' למ"ד שד' תעניות האם מתקנת נביאים י"ל שמצד תקנת מביאים כיון דאידיחי אידיחי, ובשנה כזו של תענית דחוי אין התענית רק מדרבנן או מכח מנהג, ג' יש סברא לומר שחומרת התענית היא מחמת עצם היום, שיש בו מזל קשה לישראל ומזל היום גורם לזמן של פורענות שאין ראוי לאכול ולשתות ולשמוח, ולכן בתענית דחוי יש פחות סיבה להתענות, ולכן מתחילה תקנו חכמים או המנהג, היתה סברא להקל במקום צורך וסיבה ראויה, כיון שבשנה כזו אין התענית מוכרחת כ"כ. עכ"ד.

האם נוהגים כל דיני אבילות בצנעה בשבת תשעה באב לשיטת הרמ"א

והנה ראיתי לידידי הגאון רבי ישראל מאיר וייל שליט"א בספר המועדים כהלכתם (עמ' תשטו) שכתב, שבשבת שחל בה תשעה באב, וכן אסור או להתיז דאורדנט בשבת זו, לפי שיטת הרמ"א, וכתב שם בהערה ט' שהרי נחשב סיכה, ומניעת סיכה נחשבת אבילות בצנעה, עכת"ד, ולענ"ד אין להחמיר בזה משום אבילות בצנעה, כי הוי אבילות בפרהסיא כי בהרבה אנשים אם לא ישימו דאורדנט, יהיה להם ריח של זיעה, וגם יש לדון אם לשיטת הרמ"א אסורה כל אבילות שבפרהסיא, או רק תשמיש המטה.

ושוב יש לומר שיש להחמיר בזה ממש"כ בט"ז סימן תקנ"ד סק"ט שכתב שם בזה"ל: וי"א ס"ל דהוה שבת זה כמו קובר מתו ברגל, דנוהג ברגלו דברים של צנעה, ולפי זה גם כן אסור לרחוץ ידיו בחמין, שג"ז קרוי צנעא כמ"ש המרדכי במ"ק עכ"ל, והו"ד במשנ"ב ס"ק ל"ט ושם במשנ"ב לא כתב שיש מי שחולק ע"ז.

ואולם בנהר שלום כתב להקשות דאמאי נקט הט"ז דוקא איסור רחיצת ידין בחמין שהרי בט' באב אסור להושיט אפילו אצבעו לצונן, וז"ל: ולא ידעתי מה חילוק יש בט"ב בין חמין לצונן, דדוקא באבל אסור בחמין בלבד, כדאיתא ביורה דעה סימן שפ"א, אבל בט"ב אסור להושיט אצבעו במים כדלעיל סעיף ז', וא"כ ה"נ יהא אסור לרחוץ אפילו בצונן, ומדברי הפוסקים משמע דאפילו האוסרים לא אמרו אלא לענין תשמיש המטה, ומהר"מ (לובלין) בתשו' כתב דמותר ללמוד, דתשמיש גופיה חומרא יתירא הוא, והבו דלא לוסיף עליה עכ"ל.

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ואכן במנחת חינוך מצוה שי"ג אות י"א, וז"ל ונראה פשוט דהד' ענויים בט"ב חוץ מה שאסורים מטעם אבילות, כמבואר בש"ס כל מצות הנוהגים באבל נוהגים בט' באב, והד' עינויים הנ"ל אסורים גם כן באבל, מ"מ אסורים ג"כ בט' באב דהשוו התענית ליה"כ, וזה הוי בכלל עינוי כמו ביה"כ, דאין הטעם משום אבל רק הוי בכלל עינויים, וראיה דמחמת אבילות מותר לרחוץ פניו וידיו ורגליו בצונן, כמבואר בש"ס וביו"ד, ובט"ב אסור אפי' להושיט אצבעו במים, כי חוץ מטעם אבילות הטעם מחמת עינוי, וחז"ל השוו זה ליה"כ, ולפיכך באם חל ט"ב בשבת דנדחה אחר השבת, דיש שיטות בא"ח וכ"פ הרמ"א בש"ע, דבשבת נוהגים דבר שבצנעה והאשכנזים נוהגים כן, ומוחים במי שהולך לטבול בשבת זה, ומ"מ לא נשמע ולא נראה מי שיחמיר שלא לרחוץ פניו וידיו כמנהגו תמיד, אלא פשוט כל שהוא מחמת תענית, כגון אכילה או שתיה ורחיצת ידים ופניו, כיון דתענית נדחה מכל וכל כיון דאוכלים ושותים, א"כ מותר לרחוץ ג"כ, אך רחיצת כל הגוף או סיכה, דהוא בט"ב מטעם אבילות ג"כ, ולשיטה זו דיני אבילות לא נדחה ממקומו ונוהג בצנעה, אבל מחמת העינוי כמו יוה"כ נדחה מכל וכל, כיון דהאכילה נדחה נדחה הכל וז"פ עכ"ל. ומבואר דרחיצה כיון דהוא דברים משום עינוי ולא משום אבילות, ממילא בשבת שנדחה בו תשעה באב לא יהיה להאי איסורא.

ויש לומר דהא סו"ס נוהג בו דיני אבילות שבצנעה, וכן כתב לבאר בקונו' סוכת חיים דיני תשעה באב שחל בשבת עמ' לז, אבל כתב שם שבאשל אברהם (סימן תקנ"א על המג"א סקמ"א) כתב, וז"ל: ונהי שבט"ב שחל שבשב"ק המונע את עצמו ממידת חסידות של טבילה זו ג"כ שפיר עבדי, כיון שי"א שנוהג דברים שבצנעה אז, וגם דלא קי"ל כוותיהו לגבי מניעת סגנון מצוה, מ"מ יש מידת חסידות לחשוש לדיעה זו לפעמים יעו"ש, ובשו"ת מהרי"ל דיסקין קונט"א סימן ה' אות סג, כתב להקל, ושכן פסק הגריש"א, והגר"ש דבילצקי זיע"א, ומ"מ זה דוקא לגבי מקוה, ולא לגבי שאר דברים שהם בצנעה, דהרי יש לומר דמקוה חשיב שיהיה כאבילות שבפרהסיא,

ואמנם היה נראה להקל בזה ע"פ מש"כ בכף החיים סימן תקנ"ד ס"ק פו שהביא מהפוסקים שאפילו להאוסרים דברים שבצנעה לא אסרו אלא תשמיש המטה בלבד יעו"ש, אבל למעשה מדברי הפוסקים שכתבו לדון

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

לגבי טבילה עזרא בשבת, מוכח דס"ל דלא ס"ל כדברי הכה"ח, וממילא משו"ה יש להחמיר בסיכה גם בתשעה באב שחל בשבת והוא נדחה.

ושוב ראיתי להגאון רבי צבי כהן זצ"ל בספרו תשעה באב שחל בשבת פרק ו' סעיף יא שכתב שם בזה"ל: אסור לנהוג עינויי תשעה באב בשבת זו, משום שאסור לנהוג אבילות בפרהסיא בשבת, עכ"ל, ויעו"ש עוד בסעיף יב ובמקורות שם מה שהאריך לבני אשכנז אם מותר תשמיש המטה בשבת הזו, ובמש"כ בזה עוד בפרק ג' ס"א, והעולה מדבריו דלכאורה אין לנהוג דיני אבילות, אלא דיש לדון הכא דכ"ז דוקא הוא בדברים שבפרהסיא, אבל סיכה לכאורה הרי הוא חשיב דברים שבצנעה, ושם בסעיף יד כתב שבמקומות שנהגו לאסור תשמיש המטה יש שנהגו להכירז בבית הכנסת דברים שבצנעה נוהג, ויש שפקפקו על מנהג זה, והביא שם בהערה שכן איתא במנהגי מהרי"ל הל' תשעה באב ריש עמ' סה, מתי שאירע כן הנהיג מהרי"ל את שמש העיר להגיד מבית לבית לנהוג איסור בדברים שבצנעה כל אותה השבת בשעה שקרא ללכת לבית הכנסת, ושכן כתב בלקט יושר חאו"ח עמ' 11, ושכן כתב במטה משה סימן תשכ"ז, ובדרכי משה סימן תקנד אות ז', ובמג"א שם סק"כ, ובמשנ"ב שם סק"מ, ומ"מ כתב שם בשער הציון סקמ"ה, שבמקום שלא נהוג להכריז אין להקפיד ע"ז, ועיין בהלכה ברורה אות ז' שמפקפק על עיקר ההכרזה ובפרט בזמנינו ששכיחי ליצני, והו"ד בכה"ח שם ס"ק פז.

ובספר תשעה באב שחל בשבת כתב הגר"צ כהן זצ"ל בהלכה טו כתב בזה"ל, יש שאסרו לרחוץ ידיים בחמין בשבת זו לדעת האוסרים דברים שבצנעה, ויש שחלקו עליהם, ושם בהערה ציין לדעת המחמירים בזה שכן איתא במנהגים דבי מהר"ם מרוטנבורג עמ' לג, ט' באב שחל בשבת נוהגין דברים שבצנעה פירוש תשמישי המטה ודברי תורה ואסור בחריצה וסיכה של תענוג עכ"ד, ושם כתב להעיר בדבריו דיתכן שהוא תלמוד תורה וממילא אסור רחיצה, אבל למתירים תלמוד תורה ממילא לא יהיה בכלל האי איסורא, ומ"מ כתב שם שכן כתב להביא לדינא בט"ז סימן תקנ"ד סק"ט, וכן הו"ד במשנ"ב סימן תקנ"ד סקל"ט, ואולם הביא שדעת החולקים כן כתב בנה"ש סימן תקנ"ד סק"ו והו"ד בכה"ח שם ס"ק פו שכל האיסור הוא דוקא דברים דבצנעה יעו"ש, וכן כתב ברורה הלכה סימן תקנד עמ' רחצ שנראה מדברי המשנ"ב שלא הזכיר לאסור אלא תשמיש

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

המטה במשנ"ב ס"ק מה ומו ובע"כ נראה שיש לקל ברחיצה בחמין בעת הצורך יעו"ש, ומ"מ הרי לך דכל עיקר האי חומרא אינו אלא לתשמיש המטה.

ומ"מ בנ"ד גם יש לומר שהרי בעיקר הדין אם מותר למרוח או לשים דאודרונט בתשעה באב, והאם חשיב כסיכה או לא, אבל לכאורה נראה שיהיה שרי ע"פ דברי הביה"ל בסי' תקנ"ד סט"ו בד"ה סיכה, דלהעביר את הזוהמא שרי, והכא נמי לשים את החומר הנ"ל שלא יהיה זיעה, שפיר דמי, ומ"מ אם הוא כסיכה או לא, הרי הוא מח' הפוסקים שדעת האג"מ הובא בספר שמעתתא דמשה עמ' תלג שחשיב כסיכה, וכן הו"ד הגרשז"א בספר ועלהו לא יכול עמ' רא ורב, ואולם בהליכות שלמה עמ' תכב בהערה מס' 56 הו"ד הגרשז"א, שלהשתמש בבושם העשוי להעביר ריח רע מותר, דאין זה נחשב כסיכה ואפילו בת"ב עצמו אם יש צורך גמור שרי, וכתבו שם שנראה מדברי הגרשז"א שאין ההיתר משום שהרי זה להעביר את הזוהמא שכתבו הפוסקים שמותר וכמו שנראה מהביה"ל, אלא משום שאין זה מעשה סיכה כלל, ולפי"ז אף ביום כיפור יהיה שרי בכה"ג. יעו"ש. והגאון רבי יוסף שוב שליט"א כתב והו"ד בקובץ אליבא דהלכתא חלק צז עמ' נג, כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שמותר לסוך דואדרונט שעשוי למנוע ריח רע במקומות הזיעה בתשעת הימים, ומבואר דבת"ב יש להחמיר, ויש לעיין ממה שהובא דברי הגרי"ש"א בקו"נ הל' בין המצרים להגא"צ ישראלזון שליט"א עמ' 9 יעו"ש, וכן כתב להחמיר בספר הליכות מועד אלול וימים נוראים עמ' רנח שהוא חשיב כסיכה ייעו"ש. וכן הגר"ב חותה שליט"א בספר כי בא מועד עמ' קא כתב להחמיר וציין שם בהערה שכן כתב בקיצור הל' המועדים עמ' קי, וכן כתב להחמיר הגאון רבי יו"ט זינגר שליט"א בספר מעדני יו"ט חלק ה' עמ' תרכט שבת"ב אסור, ושכן כתב בספר נטעי גבריאל סוף פרק מב בשם האג"מ והדברי יציב זצ"ל עכ"ד, ואמנפם לא שלא זכר בהא דברי הגר"נ קרליץ זצוק"ל בספר קרא עלי מועד (פ"ג הערה ט) שבט"ב אם מזיע הרבה ורוצה להעביר את הזוהמא הרי שמותר לו להשתמש בדאודרונט כיון שלא אסרו חז"ל אלא סיכה של תענוג, אבל אם עושה אם זה לתענוג אסור. יעו"ש, אבל מ"מ נראה דאכתי אינו חשוב כסיכה כל היכא שהוא להעביר את הזוהמא, וכן כתב להתיר לדינא בספר חזו"ע ד' תעניות עמ' רצח, ובפסקי תשובות סימן תקנ"ד עמ' קיד, ועיין בספר ויזבח אלקנה חלק ח' סימן ח

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מש"כ להאריך בזה להיתרא יעו"ש, וכן מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך מס' 175 אות נו, כתב, סיכה להעביר את הזוהמה מותר, ולכן מותר להשתמש בדאודורנט כדי למנוע ריח רע דאינו עושה זאת לתענוג, אבל סיכה הנותנת ריח טוב - אסורה. עכ"ד, ושוב שאלתיו מה הדין היכא דהחומר הנ"ל עושה ריח טוב, אבל אכתי הוא להעביר את הזיעה, ולגרום שלא יהיה זיעה, והשיב לי להיתרא, וכיון שהרבה מהפוסקים מתירים אפילו בתשעה באב עצמו, כ"ש בתשעה באב שחל בשבת ונדחה, והרי יש לן כאן ספק ספיקא, ולכן נראה להתיר בזה, ושוב שאלתי בהנ"ל למו"ר הגאון העצום מרא דכולא תלמודא רבי עמרם פריד שליט"א ואמר לי לדינא שמותר לשים דאודורנט בשבת שחל בו תשעה באב ונדחה, כי למעשה אין נוהגים בו כל דיני תשעה באב בצנעא, ורק בתשמיש המטה, אבל לאו לכל הדינים. [וכמו שכתב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך שם אות י' נחלקו הפוסקים האם מותר בשבת זו ללמוד תורה רק בדברים המותרים ללמוד בתשעה באב או אף בדברים האסורים, ולהלכה נפסק שבשבת מותר ללמוד כל דבר, אף לאחר חצות עד שקיעת החמה. עכ"ד, [ובמק"א עוד הארכתי בכל האי דינא] ומכל הנ"ל ילפינן דלא ילפינן מנהגי אבילות בצנעא לכל הדינים, וגם מחמת דדין תשמיש המטה כתבו הפוסקים להקל בכמה וכמה אופנים, ראה בספר תשעה באב שחל להיות בשבת במש"כ' להאריך בזה הגר"צ כהן זצ"ל, ובע"כ דלאו איסורא הוא מעיקר הדין, ואכמ"ל].

האם מותר לעשות סעודת סיום מסכת וקידוש בתשעה באב שחל בשבת
והנה לפי האמור לעיל יש לדון האם מותר לערוך סיום מסכת בליל שבת קודש, או קידוש בשבת בבוקר, ואצרף מש"כ בזה בקונטרס שיח יוסף ח"ז שנה שעברה, הנה בליל שב"ק האחרון שהוא יום תשעה באב והצום נדחה ליום ראשון עשיתי סיום בישיבה על מסכת פסחים והוצאת הקונטרס דברי יוסף על מסכת פסחים, והזמנתי את הגאון הגדול רבי אברהם סטוארט שליט"א בעמח"ס משנת אברהם, וראש ישיבת רנה של תורה אשר מיסודו של מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל, ונשא דרשה ובסוף אמר שמסופק אם אפשר לעשות סיום בליל תשעה באב שנדחה הרי בעקרון זה תשעה באב וזה אמור להיות שבת שחורה וא"כ איך אפשר לשמוח, ועוד דהרי יש מנהג שלא לובשים בגדי שבת אלא בגדי יום חול ואמר דאולי לפי

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

המחבר אפשר דיהיה מותר לשמות, ואמר דרואים מכאן מעשה רב, ואולי גם משום הוצאת הקונטרס יש בו שמחה גדולה.

אולם לענ"ד אף אי לא נימא כשיטת המחבר מ"מ הרי יש מצוה לשמות בשבת וכמו דאיתא בספרי והפוסקים הביאו סברא זו לענין לימוד תורה כגון הכא שהצום נדחה שמותר ללמוד בערב שבת מחצות לא כמו כל ערב תעשה באב, משום יש מצוה לשמות ואיך שמחים ע"י התורה, וכה"ג כתבנו במק"א לענין סיום הש"ס בחול המועד, דאין בזה איסור של אין מערבין שמחה בשמחה, וא"כ ה"ה הכא.

אולם למעשה נראה דזה תלוי במח' הראשונים האם איכא שבוע שחל בו, וכן לפי מש"כ באחרונים, כתבו דמח' זו תלויה בחקירה בגדר צום הנדחה האם איכא בכלל שם צום של תעשה באב או דלמא כיון שהצום נדחה אז הכל נדחה גמרי, וא"כ אפילו מנהג אחד של אבילות לא ינהגו בו, וא"כ יש להתיר.

והנה גם לענין בגדי שבת, מצינו מח' אחרונים דהנה אף שיש שנוהגים ללבוש בגדי יום חול, כתב במשנ"ב (סימן תקנ"א סק"ו) ובקהלת קדש וילנא נוהגין על פי הגר"א ללבוש בגדי שבת, ויש משנים בגד אחד, וכן כתב רבי יעקב עמדין בשם אביו הגאון, שצריך ללבוש בגדי בת אפילו בשבת שחל בו תשעה באב עכ"ל, ומוכח דלמעשה אין כאן שבת שחורה, וכן ראה בכף החיים (שם ס"ק י"ג) שכתב שבקהילות הספרדים נהגו כולם ללבוש בגדי שבת כרגיל ולא לשנות אפילו בגד אחד, אלא שמ"מ יש מקומות שלא נהגו ללבוש בגדים לבנים, וכתב שבכל המקומות אין לובשים בגדים חשובים ביותר המיועדים בדרך כלל למועדים. וע"ע במשנ"ב דרשו (שם הערה 8) מה שהביא בזה.

והנה גם לענין לעשות שבת אופרוף מצינו מח' אחרונים האם מותר לעשות בשבת זו, דהנה הביא בקונטרס סוכת חיים, על דינים הנוהגים בתשעה באב שחל להיות בשבת תשובת מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל ששאלו אותו בזה"ל: האם נוהגים לעשות שבת אופרוף בשבוע שחל בו תשעה באב או טוב לדחות לשבת קודם, וכן בקידוש לבת האם עדיף לדחות לשבת הבאה, וכתב הגר"ח: שלא יעשה בשבת זו עכ"ל. והגר"מ שטרנבוך שליט"א השיב שעדיף לדחות לשבוע שעבר, ומשמע מדעתו דמעיקר דינא איכא לאסור, ושוב אמרו לי שכן יש שנוהגים לעשות אופרוף שבוע קודם.

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

אולם דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל וכפי שהובא דעתו בספר הליכות שלמה (פט"ו סעי' יא) שבתשעה באב של בשבת נוהגין בו מנהגי עליה לתורה של חתן, שלא לנהוג אבילות בפרהסיא, וכתב שם בהערה (38) שכשאר אמר השואל לפני הגרש"ז זצ"ל במעשה שהיה בישיבת פוניב'ז שהורה הרב מפוניב'ז שיעשו הכל כרגיל ואילו רב אחר הורה שיקדימו את העליה לשבת הקודמת, אמר הגרש"ז דאף מלפנים היו שעשו כן להקדים את העליה, אולם כיון דאית ליה זילותא דשבת, לכן יש להורות לעורכה בשבת זו, אלא שמ"מ לא הותרו אלא דברים שבפרהסיא, ולכן בשעה העליה זורקין על החתן סוכריות ושרים כרגיל, וגם עורכים קדושא רבה אחר התפילה כנהוג, אבל בשעת הקידוש יש להמנע משירה דבזה ליכא אבילות בפרהסיא. והנה לפי דברי הגרש"ז אפשר דאף לדעת המתירים לעשות עליה לתורה כ"ז מחמת שיקרא אבילות בפרהסיא אבל סיום מהכ"ת להתיר, אלא דיש להקשות מ"ש מתשעת הימים שאז בדוקא נערכים כל מעמדי סיומים, ואז גם אוכלים בשר, וא"כ כיון שהצום נדחה ואיכא מצות שמחה בשבת שפיר דמי איכא להתיר.

ובקונ' שערי יוסף בין המצרים ח"א, הבאתי שבשב"ק תשעה באב שחל להיות בשבת עשיתי סיום מסכת על מסכת פסחים, והנה בשבת זו שערכת את הסיום היה האופרוף לבנו של הגאון רבי אברהם סטוארט שליט"א, ואז עשו קדושא רבא ושרו שירים, אע"פ שבכל שבת שיש קידוש לא שרים, וא"כ איך יש להתיר לשיר, ראה מש"כ הגר"ש דבליצקי זצ"ל (סעיף כ' בהל' ת"ב שנדחה) וז"ל: מותר לעשות עלייה לתורה לחתן הנשא אשה בשבוע אחר תשעה באב כרגיל, ומותר לעשות גם קידוש כרגיל במקום שנהוג לזמר בשעת העלייה לתורה מותר גם היום, ובמקום שאין זה מנהג קבוע אין לזמר היום, רצוי גם להימנע מלשיר ברבים בעת הקידוש היות ואין מנהג בקוע תמיד לשיר כן, אלא א"כ המנהג לשיר תמיד עכ"ל, וא"כ מוכח דאיכא לאסור לשיר בעת הקידוש אם המנהג שלא לשיר, וכן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"א סימן קי"ד) וא"כ איך נהגו כן, ואולי היה שלא ברצון בעל המשנת אברהם שליט"א, אך לא מחה כדי ששוב לא יהא אבילות בפרהסיא. ושאלתי את דודי הגאון רבי פנחס פרץ שליט"א במח"ס רבים ונפלאים, ואמר לי שאין בזה בעיה דהרי איכא סיום וסיום מותר. ושוב שאלתי בזה למו"ר הגר"ע פריד שליט"א בהנ"ל אם מותר לעשות סיום מסכת, ואמר לי שלדינא יש להתיר.

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

לשיטת השו"ע דהוא צום דחוי כיצד מקילין השנה שאין שבוע שחל בו ובעלי ברית פטורים מהצום אחרי חצות

והנה מעתה נבוא לעיין היאך פסקינן לדינא, דלבני אשכנז שנוהגים בו דברים שבצנעה, בע"כ דהצום הוא בתורת תשלומין, ולפי"ז קטן שהגדיל לא יהיה חייב בתענית, ויהיה שבוע שחל בו, [ומ"מ אינו נפק"מ לבני אשכנז, דאסרי הכל כבר מר"ח אב] וכן לגבי יולדת וכל כיוצא בו שכיון שהוא בתורת תשלומין, הרי הם פטורות מהצום.

והנה מה שיש לעיין בזה ממש"כ בפוסקים לחייב קטן שהגדיל, ואולם י"ל דהפוסקים הנ"ל לא ס"ח כחילוקא הנ"ל, ויש עוד להאריך ולפלפל בכ"ז ולומר דסו"ס מחמירים גם דינים של צום דחוי וגם דינים של תשלומין.

ולבני ספרד לפי מש"כ בשו"ת הרשב"א שאין אבילות נוהגת בשבת שחלה בו תשעה באב, וכמו שנראה מדברי השו"ע לדינא, וכמו שנוהגים בני ספרד לדינא, ממילא הצום הוא דחוי על כל דיניו, וממילא קטן שהגדיל חייב בתענית, וממילא נראה דליכא שבוע שחל בו וכמו שמוכח מדברי השו"ע דהשנה אין שבוע שחל בו וכמו שפסקינן לדינא [וכמו שכתבתי בזה בקובץ באר התורה מס' קפא] ויולדת וקטן שהגדיל יהיה חייבים בצום.

אלא דלפי"ז יש לעיין מדוע כתב בשו"ע (סימן תקנ"ט) שבעלי ברית יכולים להקל בצום אחרי חצות, אם הצום דחוי ואינו בתורת תשלומין.

וכן יש לעיין האם לפי השו"ע מקילין במעוברת, ובחולה שיש לו מיחושים, הרי סו"ס הצום דחוי, ואינו בתורת תשלומין, וממילא ראוי להחמיר בזה לכאורה לפי השו"ע.

ואי תפסינן לקולא דהוא בתורת תשלומין, לפי"ז יהיה ראוי להחמיר שכן איכא להאי דינא דשבוע שחל בו.

ואולם לפי מש"כ בהתעוררות בתשובה שחובת הצום בתשעה באב דחוי חמור כיון דיש מקום להתענות גם בעשירי, אבל אין מתענים בעשירי כיום שאי אפשר להתענות בב' הימים, ומה שלשיטת ההתעוררות תשובה יש

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

דיני אבילות שבפרהסיא, יעו"ש בתשובה שאח"כ מה שביאר בזה לשיטתו. ומ"מ לשיטתו א"ש מה שליכא דין שבוע שחל בו, וליכא אבילות בפרהסיא, אבל אכתי קשיא למה מקילין בבעלי ברית.

ושוב ראיתי שכיוצא בזה כתב להעיר הגאון האדיר רבי אשר וייס שליט"א במנחת אשר (מועדים שם אות ג) וכתב שם, אך באמת נראה דשתי שאלות אלה לאו הא בהא תליא, שהרי במנהגי מהרי"ל (הל' י"ז בתמוז ות"ב אות ז', ט') נקט להחמיר באבילות בצניעא, ומאידיך הקיל לגבי שבוע שחל בו ת"ב, וכן גם במרדכי (תענית תל"ה, תרל"ט), הרי דאף אם נקטינן שאכן עקרו לגמרי ת"ב ותקנו תחתיו י' באב מ"מ יש מקום להחמיר לגבי אבילות בצניעא, וכן פשוט גם בסברא דאין הכרח לתלות הני תרתי זב"ז. ובאמת נראה עוד בעיקר כונת הרשב"א ושיטת השו"ע דבת"ב נדחה אין אבילות אף בצניעא, דאין זה משום סברת הטורי אבן אלא משום סברא פשוטה, דעד כאן לא מצינו דנוהגין אבילות בצניעה בשבת אלא באבילות דיחיד דהלא נצטוונו בשבעת ימי אבילות ולעולם שבת בכללם, ובהכרח דאף בשבת נוהגין אבילות בצניעא דאל"כ אין לך שבעת ימי אבל, משא"כ בת"ב שחל בשבת דעקרוה לגמרי מת"ב ותיקנו להתאבל ולהתענות בעשרה בו, וכיון שמתאבלים ומתענים בי' באב מסתבר טפי שעקרו את ת"ב לגמרי. ומה שכתב הרשב"א דמעיקרא היה ראו להתענות בעשרה באב אין זה אלא תוספת בעלמא לרווחא דמילתא להדגיש דמסתבר לפרש שעשירי באב אינה תוספת בעלמא על ת"ב, אלא שעקרו את התענית מת"ב ואוקמוה בעשרה באב. ובאמת מסתבר כן, דאת"ל שזה עיקר סברת הרשב"א אין למדין י"ז בתמוז ועשרה בטבת מתשעה באב ושמא לא אמרו במשנה שהתענית נדחית ליום א' אלא בתשעה באב בלבד משום דמעיקרא היה ראוי להתענות בו, משא"כ בי"ז בתמוז וי' בטבת, וז"פ. ודעת המחמירים היא דכיון שעיקר התענית בתשעה באב הוא מסתבר טפי שאכן אבילות דצניעא נוהגת אף בת"ב בשבת, ואכן נוהג באבילות מסויימת בשני הימים גם יחד. ומ"מ נראה דלא נחלקו בשורש הגדר ובעיקר ענין ת"ב נדחה, אלא בדקות הסברא האם מסתבר לומר דמשנדחה התענית מתשיעי לעשירי פטרוהו לגמרי בתשיעי אף מאבילות דצניעא ונכנס עשירי תחתיו, או שמא מסתבר טפי לומר דמ"מ נוהג אבילות בצניעא בת"ב שחל בשבת, אלא דכיון שא"א להתענות ולהתאבל בפרהסיא בשבת מתאבל ומתענה בעשירי ומ"מ לא נפטר מאבילות בצניעא אף בתשיעי. וכך גם במה שנחלקו אם יש

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

דין שבוע שחל בו ת"ב, אין זה תלוי בשורש גדר ת"ב נדחה, אלא בשאלה מסויימת האם מסתבר להחמיר בשבוע שחל בו ת"ב כאשר בת"ב גופה אין אנו נוהגין כל מנהגי אבילות כיון שחל בשבת. מר סבר דמ"מ הוי שבוע שחל בו ת"ב ובימים הקרבים לת"ב יש להחמיר בהם באבילות דהלא בשביעי כבר נכנסו אויבים להיכל ואכלו וקלקלו, ומר סבר דכל שאינו מתאבל בת"ב גופה לא מסתבר להחמיר בשבוע שלפניו. ומ"מ אין שתי שאלות אלה תלויות כלל זב"ז, ומשו"כ חזינן דאף שהשו"ע הביא שתי שיטות לגבי שבוע שחל בו (בסימן תקנ"א) לא הביא כלל מי שחולק לגבי תשה"מ (סימן תקנ"ד) דבאמת לא הא בהא תליא ואין זה ענין אצל זה. ודו"ק בכ"ז, עכ"ד המנחת אשר, ואכן דהכי מסתברא כדבריו דהפוסקים לא כתבו לתלות כל הנ"ל בהאי חקירות.

ואמנם אכתי לשיטות הפוסקים הנ"ל דיש להחמיר בקטן שהגדיל, יש לעיין אמאי בבעל ברית מקילין, ויש לומר דמה שמקילין מבואר בתוס' בעירובין דף מ' עכ"ב משום שהוא יו"ט שלהם ככתוב שש אנכי אל אמרתך, וכן מבואר בטור סימן תקנ"ט המעשה הנ"ל, וכן כתב בב"י שם שכן כתבו בהגהות מיימוניות פ"ה אות ד', ובמרדכי סוף מו"ק סימן תתקלד, ובתשב"ץ סימן תס אות ב', וברוקח סימן קיג, ובאור זרוע ח"ב סו"ס תמ, ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג סימן רכז, ובשו"ת הרשב"ץ ח"ג סימן ח', ובע"כ כיון שהוא משום יו"ט שלו, ממילא אף שהצום נעקר ונדחה, מ"מ לא אלים כנגד היו"ט, ואכתי צריך עוד ביאור בזה.

ואכן יש מחמירים אף בתשעה באב שהוא צום נדחה לצום, וכמו שכתב בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סימן כג יעו"ש, אבל לדינא אין הלכה כדבריו, [ועיין עוד לקמן בדברי הגר"א וייס שליט"א בזה].

והנה לגבי מי שיש לו יום טוב כגון שאירע לו נס והוא חל ב' באב, כתב בפרי חדש סימן תסח סק"ג, לההיא מש"כ מהר"ם אלאשקאר סימן מט שיש להקל בזה כמו בעל ברית, ואולם כתב הפרי חדש דיש לדחות ראיה זו מהא דקימ"ל דבטלה מגילת תענית וכיון דאין חיוב לנהוג יו"ט כזה ממילא אינו דוחה תשעה באב יעו"ש, ומינה נילף דלא בטלה מגילת תענית על ברית כיון דסו"ס עושים מילה ביום תשעה באב, ומשו"ה כיון דהוא

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

יו"ט שלהם, ממילא שפיר יש להקל בתשעה באב שנדחה, אף אי נימא דהוא דחוי והוא לא בתורת תשלומין.

ושוב מצאתי שבכל הקושיה הנ"ל שכתבתי להקשות, כן כתב להעיר בשו"ת ברוך אומר או"ח ח"ג סוף סימן קנו בהערה, אחרי שהביא דברי הראש"ל בספר השיעור השבועי פרשת מטות תשע"ו, וז"ל: ויש לעיין דלכאורה מצד אחד קיימא לן כמ"ש מרן השו"ע שמקילים בדברים שבצינעה בשבת וכן אין אנו נוהגים דין שבוע שחל בו בכה"ג וזה מראה שעיקר הצום הוא ביום ראשון ולא מדין תשלומין לשבת ומאידך קיימ"ל כמרן בשו"ע שבעלי ברית לא גומרים את הצום ביום ראשון כיון שזה דחוי וכן מקילים למעוברות ומניקות בתשעה באב הדחוי וזה מראה שעיקר הצום היה ביום שבת אלא שזה נדחה ליום ראשון וצ"ע, וכתב ליישב שם בזה"ל: ואפשר ליישב דלעולם חז"ל קבעו את הצום ביום ראשון ולא מדין תשלומין לשבת אלא שקבעו אותו באופן יותר קל מכל תשעה באב שחל בזמנו ולכן יש מקום להקל בו עכ"ל.

ושוב מצאתי בקובץ אליבא דהלכתא חלק צח עמ' כט הרה"ג שלום טוייל שליט"א במח"ס ספר פסקי בן איש חי, ומרבני בית ההוראה של חברת אהבת שלום, שכתב להקשות הסתירה כנ"ל בדברי השו"ע דא"כ למה מקילים בבעל ברית בצום דחוי, וכתב שנראה ליישב בסתירת דברי השו"ע שתשעה באב דחוי זמנו לכתחילה ביום ראשון ולכן השו"ע פסק שאין בשבוע שלפניו דין שבוע שחל בו וכן באותה שבת לא נוהגים שום מנהגי אבילות ומכל מקום קל דינו חיוב התענית והתירו לבעלי ברית לאכול בו כיון שסו"ס לא ארעו הצרות באותו היום, ושכן כתב המהר"י איסקפאה בראש יוסף סימן תקמ"ט גבי צום גדליה, שכיון שגדליה נהרג בר"ה וקבעו הצום למחרתו מותר לבלעי ברית לאכול בו שקל דינו כיון שלא באותו היום היתה הפורענות אף שחז"ל תקנו את הצום לאותו היום יעו"ש, ולא כמ"ש בט"ז סימן תקמ"ט, אלא שאינה ראייה גמורה שיש לומר שט' באב חמור יותר משאר צומות ושאיין להקל בו לבעלי ברית.

ועוד כתב לבאר שם, עוד יש לומר ביישוב סתירת דברי השו"ע שתשעה באב דחוי זמנו לכתחילה ביום ראשון ולכן השו"ע פסק שאין בשבוע שלפניו דין שבוע שחל בו וכן באותה שבת לא נוהגים שום מנהגי אבילות

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ומכל מקום קל דינו גבי חיוב התענית והתירו לבעלי ברית לאכול בו ויבואר בהקדם מה שכתב בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' כ"ו דהנה בגמ' ר"ה דף י"ח ע"ב איתא שבשאר צומות רצו מתענים לא רצו אין מתענים חוץ מתשעה באב שלא ברצון תליא וביארה הגמ' אמר רב פפא שאני תשעה באב הואיל והוכפלו בו צרות דאמר מר בתשעה באב חרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר ע"ש וכשחל תשעה באב ביום שבת תקנו חכמים להתענות ביום עשירי שבו נשרף רובו של היכל שאף שקיי"ל תחילת פורענות חמירא ולכן מתענים כל שנה ביום ט' אב מ"מ כשחל בשבת שא"א להתענות בשבת קבעוהו לעשירי שבו נשרף רובו של היכל וכ"ה להדיא בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תק"כ והנה מה שנשרף רובו של היכל ביום עשירי הוא רק בבית ראשון כמבואר בגבורת ארי תענית דף כ"ט ויוצא שבאופן שמתענים ביום עשירי באב דינו כמו שאר צומות שתלוי ברצו שהרי לא הוכפלו בו רעות רבות ואין להחמיר בו יותר משאר צומות והקילו בו לחולים ומעוברות ומניקות ולמי שיו"ט שלו הוא ע"ש ולמי שיו"ט שלו הוא ע"ש, ולפי מש"כ בביאור הגר"א סי' תקפ"ו סק"ח להקל בבעלי ברית בשאר תעניות אף שהן ביום קיבעותן, ובזמנן ודלא כמו שכב המשנ"ב סי' תקנ"ט סקל"ה ה"ה שיש להקל בתענית תשעה באב דחוי אף שהוא ביום קביעותו שחומרו כשאר תעניות [ומה שהחמירו בו יותר משאר תעניות ואסרו לאכול מהלילה צריך לומר שלא שינו בו בעצם התענית משאר ט"ב שתחילתו מהלילה ומהאי טעמא אסרו בו גם חמשה עינויים א"נ יש לומר שמה שאסרו בחמשה עינויים הוא מדין אבלות היום ולא מדין התענית וכמבואר במנחת חינוך סוף מצוה שי"ג ובחידושי הגרי"ז ה' תעניות שתרתי אית בהו בחמשה עינויים ועל פי יסוד הדברי מלכיאל נראה דלדעת השו"ע סי' תקנ"ד ס"ה שבג' צומות עוברות ומיניקות פטורות מלהתענות אף באינן מרגישות צער אם כן ה"ה בתשעה באב דחוי פטורות מלהתענות אף באינן מרגישות צער ולשיטת הרמ"א סי' תקנ"ג ס"א שבג' צומות רק עוברות ומיניקות שמצטערות הרבה אינן מתענות ואף שפטורות מדינא מ"מ נהגו להחמיר ע"ש הוא הדין בתשעה באב דחוי פטורות להתענות רק אם מצטערות הרבה ועי' בביאור הלכה סי' תקנ"ט ס"ט ד"ה ואינו שכתב בשם השבות יעקב ח"ג סי' ל"ז שבחולי קצת ומעוברת שיש מיחוש קצת מותרים לאכול אך יש לעורר דהנה השו"ע סי' תקנ"ג ס"ד כתב בשבת קודם לצום מכריז שליח ציבור הצום חוץ מתשעה

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

באב וצום כיפור וצום פורים וסימנך אכ"ף עליו פיהו והרמ"א כתב ומנהג האשכנזים שלא להכריז שום אחד מהם ובביאור הגר"א כתב לבאר שהטעם שמכריזים רק על ג' תעניות אלו כיון שרק אם רצו מתענים וע"י ההכרזה חשיב כקבלה כמבואר בשו"ע סי' תקס"ב סי"ב אבל צום כיפור וט"ב ותענית אסתר שאינו תלוי ברצון אין צריך הכרזה, ולדעת הרמ"א אין מכריזים על שום תענית שהרי כבר קבלוהו לחובה ע"ש, ולפי מה שחידש הדברי מלכיאל שתשעה באב דחוי תלוי ברצו אם כן חזר להיות דינו כג' תעניות שצריך הכרזה והיה לנו להכריז על תענית תשעה באב כשהוא דחוי ואולי יש לומר בכוונת הגר"א שבאמת גם לשו"ע מעיקר הדין בזמנינו אין שום תענית תלוי ברצו שכבר קבלוהו עליהם לחובה כמבואר בשו"ע סי' תקנ"ג ס"א והדין הכרזה הוא זכר לדין זה שתלוי ברצו ולכן כיון שבדרך כלל צום ט"ב אינו תלוי ברצו לכן גם באופן שתלוי ברצו לא נהגו להכריז א"נ יש לומר שטעם שמכריזים בג' תעניות אלו אינו משום קבלת התענית וכמו שכתב הגר"א אלא כמו שכתבו היפה ללב ח"ג סי' תקנ"ג אות ב' והנהר מצרים ה' תענית סעיף א' שהוא כדי לפרסם ברבים שיש צום ובצומות אכ"ף שהם מפורסמים א"צ הכרזה ולפי זה אין נפ"מ אם הוא תלוי ברצו או לא והנה הרמב"ם הלכות תעניות פ"ה ה"ח כתב ערב תשעה באב שחל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה וכן תשעה באב עצמו שחל להיות בשבת אינו מחסר כלום והנצי"ב בהעמק שאלה שאילתא קנ"ח אות ג' עורר על שינוי הלשון דכשחל ערב ת"ב בשבת כתב מעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה וכשחל תשעה באב בשבת כתב אינו מחסר כלום וביאר דכשחל ערב ת"ב בשבת מותר לאכול אפילו יותר מרגילותו, והיינו שכתב כסעודת שלמה בשעתו, אבל כחל ת"ב בשבת שהוא בעצמותו יום צום ואבל כתב אינו מחסר כלום, והיינו שאוכל כרגילותו בכל שבת, אבל אסור להוסיף ולאכול כסעודת שלמה בשעתו ע"ש.

וכתב שם לבאר שהרמב"ם לשיטתו, וז"ל: ונראה שהרמב"ם לשיטתו שהשמיט את דברי הירושלמי תענית פ"ד ה"ו דט' באב שחל להיות בשבת שתי שבתות מותרות ואינו נוהג בו דין שבוע שחל בו וכתב בספר פחד יצחק למפרונטי אות ש' דף מ' ע"ב שהרמב"ם סובר שהבבלי חולק על הירושלמי וסובר שגם כשחל ת"ב בשבת שייך דין שבוע שחל בו ע"ש והיינו דס"ל שיום תשעה באב זמנו ביום ט' לחודש גם כשחל בשבת ורק

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

הצום נדחה ליום ראשון ולכן שייך בו דין שבוע שחל בו ומשום הכי כתב הרמב"ם שבאותה שבת אין להרבות בסעודה יותר מדאי ששייך בו דין אבלות קצת והותר לאכול רק כרגילותו בכל שבת שלא יראה אבלות בפרהסיא אבל השו"ע סי' תקנ"ב ס"י כתב אם חל תשעה באב באחד בשבת או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו ע"כ הרי ששינה מלשון הרמב"ם וכתב שמותר להעלות על שולחנו כסעודת שלמה בשעתו בין אם חל שבת בערב ת"ב ובין אם חל שבת בתשעה באב עצמו והיינו לשיטתו שת"ב שחל בשבת מלכתחילה קבעוהו ליום ראשון ולכן בשבת עצמו לא נוהג שום מנהגי אבלות ומותר בתשמיש המטה וכן באותה שבוע אין נוהג בו דין שבוע שחל בו ומהאי טעמא מותר באותה שבת להעלות על שולחנו אפילו יותר מרגילותו עכ"ד בביאור הסתירה בדעת השו"ע, ויש עוד לפלפל ולהעיר בדבריו, והזמן קצר והמלאכה מרובה.

עוד אפשר לבאר לפי מה שראיתי שהו"ד הגרא"ב פינקל זצ"ל והו"ד בספר משלחן רבי אליהו ברוך על המועדים עמ' שכד שאפשר שאין זה מוכח, שאפשר שיש תרי הלכות בהלכות תשעה באב, חדא דין אבילוף, ועוד דין תענית, וכמו שהאריך בחידושי מרן רי"ז הלוי בהל' תעניות, וכל מה שמצינו שגברים בצענא נוהג בשבת היינו רק לגבי אבילות, אבל לגבי תענית לא אשכחן, וא"כ אין ראייה מאבילות לתענית, ולעולם י"ל דעקרו את התענית לגמרי לעשירי ואינו מדין תשלומין כלל, רק מ"מ כיון שט' באב ראוי לאבילות ככל שנה דאתחלתא פורענתא עדיפאף משו"ה אך כשחל בשבת ראוי לנהוג בו אבילות בצענא כקבור מתו ברגל עכ"ד, ולפי"ז א"ש אי נימא דהצום אינו תשלומין, אבל מ"מ איכא דין אבילות, ובע"כ דדין דחוי ודין תשלומין, אינו נפק"מ למה שנוהג בצום עצמו, אבל מ"מ אי"ז מישב הקושיה הנ"ל. ושוב ראיתי בספר שם שכתב שסו"ס א"ש מה שנדחה השבוע של בו כיון דסו"ס אין מתענים בשבת

ויש לומר עוד בזה ע"פ מש"כ גבורת ארי במס' תענית שם, שכתב על מה דאיאת בגמ' בעריובין דף מא ע"א ותענית דף יב ע"א אמר רבי אליעזר ברבי צדוק אני מבני בניו של סנאב בן בנימין ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

שיו"ט שלנו היה, ע"ש, ותמה הרי יו"ט של קרבן עצים הרי הוא רק מדרבנן וא"כ איך דוחה לתענית תשעה באב דהור מדברי קלב, ודברי קבלה הם כדאורייתא, וכתב לתרץ שמכיון שתשעה באב שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, מה שמתענין בו אינו אלא מדרבנן, שמן הדין הואיל ונדחה ידחה יעו"ש, ולפי"ז א"ש מה שמקילין בבעל ברית ושאר הקולות שמקילין בצום דחוי.

דין בעל ברית ומעוברת וחולה בצום נדחה

. הנה בחיוב מעוברות ומניקות בתשעה באב, איתא בגמ' בפסחים דף נד ע"ב, דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים יעו"ש, וכן כתב הרמב"ם בפ"ה מהל' תעניות הכלה י' לדינא יעו"ש, וכתב שם הרב המגיד במגיד משנה שבשאר תעניות פטורות, וכן כתב בשו"ע סימן תקנ"ד ס"ה שמעוברות ומניקות בתשעה באב מתענות כדרך שמתענות ביום כיפור, אבל באשר צומות פטורות מלהתענות.

בגדר מעוברת בצום

ובגדר מעוברת, במור וקציעה (סימן תקנ) ובמועד לכל חי (סימן ט' אות יד) כתבו שמעוברות שפטורה מלצום הוא רק מג' חודשים ומעלה שאז כבר הוכר עוברת, יעו"ש, וכן כתב להביא בילקו"י פורים עמ' רמ, וז"ל: מעוברת שאמרו היינו כשהוכר עוברת שהוא משלשה חודשים ומעלה, ומכל מקום אם סובלת מהקאות ומיחושים או חולשה רבה מותר לה לאכול גם בטרת מלאת לה שלשה חודשים להריונה, ובפרט לאחר ארבעים יום ליצירת הולד עכ"ד. וכן כתב הגר"ד יוסף שליט"א בספר תורת המועדים פורים עמ' פג, שפטורה דוקא היכא שהוכר עוברת, אבל אם סובלת ממיחושים והקאות פטורה מן התענית אף קודם שעברו שלשה חדשים מתחלת הריונה, ויעו"ש בהערה מה שהוכיח בזה דהכא הכוונה מעוברת דוקא מג' חודשים ולמעלה עי"ש.

ואמנם בשו"ת אור לציון (חלק ג' פרק כה אות ז' בהערות) כתב לגבי צומות שאף שהיה נראה מעוברת שהוא מג' חדשים שאז יש לנו לפוטרה אפי' חשה בטוב אבל פחות מג' חדשים לא היה לנו לפוטרה אא"כ

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מצטערת הרבה וכמ"ש במור וקציעה מ"מ נראה שכיון שכיום נשי דידן מתקשות בתחילת הריון בכל מיני תופעות הגורמות להן צעד א"כ בזמנינו סתם מעוברת מצטערת היא ויש להקל להן שלא יתענו כל שבבדיקה רפואית ברורה היא בתחילת הריון וגם מ"ש במור וקציעה שבפחות ממ' יום ליצירת הולד הרי היא ככל הנשים לכל דבר אם לא מצטערות הרבה נראה שכיון שלשיטת הדמב"ן מחללים ומאכילים ביוהכ"פ אף על עובר פחות מבן מ' יום והביאו הד"ן יומא פב ולהדמב"ן נראה שיש איסור גמור להמית אף עובר פחות מארבעים יום ומשום שנקרא נפש וכבר בשבועות הראשונים שיש בעובר דם כבר נקרא נפש על כן אף בפחות מארבעים יום נקראת מעובדת ויש גם לחוש לקיום הולד אף בפחות מארבעים יום וביותר שבימים אלו של תחילת הדיון קשה להן וגם מסוכן הולד יותר מבחדשים הבאים ולכן יש להקל להן שלא להתענות בכל ימי ההריון ודע שהמעוברת צריכה נוזלים ולכן אפשר להקל בתענית ט' באב לשתות תה חזק בלי סוכר שזה משקים שאינם ראויים לשתיה ויש להקל בזה לצורך מעוברת וראה מה שהבאנו בזה בילקו"י הל' יוהכ"פ מהדורת תשע"ב ובשו"ת אול"צ וז"ג פכ"ט מובא אפי' לגבי ט"ב שמעוברות חייבות להתענות שכל מעוברת שאינה חשה בטוב רשאית לשתות מים כדי שלא לגרום נזק להריון ומטעם שכיום הרופאים טוענים שנשים הרות אף כשאין להן בעיות מיוחדות צריכות לשתות מים במשך היום כדי שלא לגרום נזק להריון וצ"ב בזה, ולמעשה נראה שמעובדות תתחלנה את התענית ואם תרגשנה שלא בטוב ישתו מים לפי הצורך וכל מעוברת תחליט בעצמה לפי מצבה והרגשתה אם היא צריכה לשתות עכ"ד האול"צ, והביא דבריו בהערה בילקו"י שם, וכתב שם שיותר נראה לקהל במי מרים שאינם ראויים לשתיה כמו תה חזק בלי סוכר, ואפילו תה צמחים כמו בבונג וכדו' שיש בו ג"כ תועלת לבריאות.

ועיין במשנ"ב סימן תרפ"ז ס"ז, שמצטערים שפטורים שכתב ברמ"א קאי על כואבי עינים, אבל מעוברת אף שאינה מצטערת אינה מתענה, וכמו שכתב ביצועות יעקב, וכתב שם באליה רבה מחמיר בזה, וכן נראה מדברי השמנ"ב בסק"ה, וכתב בסו"ד שאמנם מדברי הב"ח לא נראה כן. ונראה מדבריו שנקט להקל בזה, וה"ט משום שאינו אלא תענית של שמחה. ועיין עוד בספר נשמת אברהם סימן תרפ"ו שם שכתב שכל מה שיש לדון להחמיר במעוברת שלא מצטערת שצריכה לצום רק לפי דעת הרמ"א שיש

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

חיוב לאשה לצום בג' צומות אבל לפי השו"ע שאשה פטורה, ממילא גם במעוברת שאינה מצטערת יש לפטור אותה מלצום. ועיין עוד במש"כ בזה בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סימן תעט שיש להקל בזה, יעו"ש, וכן כתב בדעת תורה סימן תרפ"ו, וכן כתב בכף החיים סימן תרפ"ו סקכ"א, ובערוך השולחן סימן תרפ"ו ס"ד, ועיין עוד בשו"ת שלמת חיים סימן ש"צ, ובארחות חיים ספינקא סימן תרפ"ו אות ג', ובשו"ת אפרקסתא דעניא ח"א סימן קפח, ועיין בדע"ת שהביא מדברי ההגהות מיימיניות פ"א המל' תענית דס"ל דתענית אסתר חמור משאר תעניות ולכן יש להחמיר בזה יעו"ש, אבל למעשה לדינא לא נקטינן הכי, ואף לבני אשכנז נראה שהדין כן, וכמו שהסיק הב"ח שנוהגים להקל בזה שאינו כשאר תעניות, וכמו שנראה מדברי המשנ"ב דדעתו להקל בזה.

ויש לדון בכ"ז לגבי מעוברת שעדיין לא הוכר עוברת, שאם תעבוד הרי תחלש מחמת שהיא בהריון ולא תוכל לצום, ומאידך הרי אין לה יום חופש ביום זה, ונראה דלכאורה יכולה להתחיל לעבוד, ואח"כ אם לא תרגיש טוב תפסיק את הצום, ויש לסמוך בזה על דברי האור לציון להקל בזה.

ועתה ראיתי למורי ורבי הגאון העצום רבי עמרם פריד שליט"א בגליון אזמרה לשמך פורים תשפ"ב שכתב, מעוברות ומניקות אינן צמות, וכתב, הגדרת מעוברת היא מעת שיודעת שהיא מעוברת [בכל אופן שיוודע לה] ואף בתוך ארבעים יום ליצירת הולד, הגדרת מינקת היא כל עוד שמניקה בפועל, ואף הנקה חלקית, אבל אם אינה מניקה בפועל כלל אף שהיא תוך כ"ד חודש מהלידה צריכה לצום, ועוד כתב שם צריך לדאוג לאפשרות שיוכל לצום, ומי שאם לא יתאמץ לא יהיה בגדר חולה, עליו לעשות כן כדי שיוכל לצום. עכ"ד, ויש לדון בכ"ז ממש"כ לדון בכמה דוכתי האם מותר לאדם להכניס את עצמו לאונס, והארכתי בזה בגם אני אודך מתשובתי חלק א' סימן ה' יעו"ש, וראה עוד לידידי הגר"מ קוט שליט"א בספרו מים רבים על הלכות שהחיינו בסופו מה שהאריך לדון בכל דיני וגדרי הערמה במצוות, ותרו"ן.

ומ"מ נפקא לן מדבריו דאשה מעוברת בכל גוונא פטורה מלצום, ויש לעיין איה מקורו, ושוב ראיתי שהביאו שכן כתב לדינא בשו"ת שבט הלוי

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ח"זסימן פ' שהעלה לדינא שדין מעוברת היא משעה שהריונה אפילו שעדיין לא עברו ארבעים יום להריונה יעו"ש.

שוב מצאתי שכן כתב גם בשו"ת מקדש ישראל פורים סימן לו, שנשאל באשה בתוך ג' חודשים לימי עיבורה אם צריך להתענות, וכן מה הדין בתוך מ' יום, והשיב שפטור, והביא בזה מש"כ במשנ"ב סימן תק"נ סק"ב מש"כ בשם ספר מור וקציעה להיעב"ץ שמתסברא שמיקרי מעוברת משעה שהוכר הוולד כדקימ"ל לענין וסתות ומ"מ אפשר דאפילו לאחר מ' יום ליצירת הוולד נמי הו"ל בכלל מעוברת לענין זה אם מרגשת צער, אבל בבציר מהכי נראה דהו"ל ככל הנשים לכל דבר אם לא שמצטערת הרבה, ואם מרגשת חולה אין להחמיר בה כלל עכ"ד, והעיר שם בדברי המשנ"ב מה הדמיון לדיני וסתות דשם תלוי בג' חודשים והוכר עוברת, ויעו"ש עוד מה שהביא שבסידור יעב"ץ שער החרסית ל"ז בתמוז כתב שאשה מעוברת פחות ממ' יום אפילו מצטערות הרבה יש להן להתענות וצ"ע ממש"כ במור וקציעה, וכתב שם שבע"כ י"ל שחזר בו ממש"כ בסידורו, עכ"ד, וגם שם לא מבואר למעשה מה הפטור למעוברת שמרגישה טוב שפחות ממ' יום שפטורה, ועיין, וגם יש לעיין מדוע לא הזכיר לדברי השבט הלוי.

ושוב ראיתי בזה קולא עצומה שכתב בספר מגיני חיים להרב חיים פנחס לוריא דמו"ץ לודז בהערות לשו"ע בסימן תרפ"ו שכתב בשם גדול אחר שהורה להלכה להקל בנשים נשואות שראוי להיות מעוברות או מניקות עכ"ד, ובזה יש סמך כבר למש"כ באול"צ שנשים שלנו חלשות שיש להקל.

דין מעוברות ומניקות בצום תשעה באב דחוי

ובדין מעוברת בצום תשעה באב שאינו דחוי, הנה ממש"כ הרמ"א בסי' תקנ"ד סעיף ה' עוברת ומניקות מתענות בתשעה באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום כיפור, אבל בשלהש צומות אחרים פטורים מלהתענות, ואעפ"כ ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הולד (ועיין לעיל סימן תקנ"א) עכ"ל, ובשו"ע שם סעיף ו' כתב, חיה כל שלושים וכן חולה שהוא צריך לאכול אין צריך אומד, אלא מאיכלין אותו

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מיד דבמקום חולי לא גזרו רבנן, וכתב שם ברמ"א, ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול שהיה לחוש לסכנה, והמקל לא הפסיד.

ואמנם מבואר מדברי השו"ע דמעוברות אינם בגדר חולות, וחייבות לצום בתשעה באב שאינו דחוי, ומ"מ אם יש להם בעיה רפואית כגון שהיא בשמירת הריון או אישית לחץ דם גבוה או שאינה חשבה בטוב רשאית לשתות כדי שלא לגרום נזק לעובר וכן כל כיוצא בזה, וכן כתב בשו"ת אור לציון ח"ג פרק כא הלכה ב', וכן כתב כיוצא בשו"ת יחווה דעת חלק ז' סו"ס עג, ועיין עוד במש"כ בזה בשו"ת יביע אומר חלק יא חאו"ח סימן נז סוף אות ב', וכן ראה מבואר בחזו"ע ד' תעניות עמ' רפח, שאם יש חשש להפלה אינה צריכה לצום, אלא א"כ היא בסוף החודש התשיעי להריון יעו"ש, ומכ"ז למדינן דאם הצום אינו נדחה אין להקל למעוברת שלא לצום, אלא עם טעם, אבל לא להקל לכו"ע מעיקר הדין.

ואולם נודע מש"כ בזה הגרי"י פישר זצ"ל בשו"ת אבן ישראל חלק ז' סימן לו אות ד', מש"כ הגרש"ז אורבך בהערה לפ"א ס' ג' דאם הרופא אומר שהדבר עלול לגרום להפלה צריכה ודאי לאכול אף אם לא הפילה מקודם, כבר כתבתי בהגהותי לספר פני ברוך דהיום שנחלשו הדורות ועשרות נשים שצמו הפילו אחרי הצום, לא צריך גם לשאול לרופא ופשוט דאסורות להתענות ביום הכיפורים וכו' יעו"ש עוד מה שהאריך בזה, וא"כ כ"ש בתשעה באב, וכן הו"ד בספר הליכות אבן ישראל (מועדים ח"א עמ' שיג ס"ד) שמעוברת אסורה להתענות בכל התעניות, יעו"ש, וכן כתב בספר תורת הילדות (פרק מז הערה ה') בשם התשובות והנהגות וז"ל: ונשים שלנו לא נהגו כן, שחלושות הן ביחס לדורות הקודמין, ובמשנ"ב הלשון 'ואם מרגשת חולשה אין להחמיר בזה כלל' וכך שמעתי מגדולי עולם זצ"ל שאין לחייב נשים היום בזה, עכ"ל, וכן הו"ד מרן הגריש"א זצ"ל בקובץ אליבא דהלכתא (גליון צ"ז עמ' נא) שמעוברת אם היא מרגישה חולשה יותר מהרגיל או שיודעת שקשה לה הצום מאוד, פטורה מלהתענות, יעו"ש, ומרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל, כתב לחלק בזה, והו"ד בחוט שני חוט שני (שבת ח"ד עמ' רס"א) א. אשה בתחילת ימי עיבורה בשאר תעניות וכן בט' באב צריך לבחון לפי הרגשתה, אבל בתענית אסתר אם היא חלשה יש להקל לגמרי ולא תתענה. ודינה כנ"ל אף תוך מ' יום לעיבורה. ב. מעוברת בתחילת חודשי הריונה שמקיאה, דינה כחולה

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

שמותר לה לאכול בט' באב וכ"ש בשאר תעניות. ואם יש לה רק בחילות תתענה ככל אדם. אבל מעוברת שלפי מצבה יכולה היא להתענות, אך היא בחשש הפלה, כיון שהריעותא נמצאת בגופה הרי היא בגדר חולה ומותר לה לאכול בט' באב אף יותר מכשיעור. אבל יש ענין להצטער עם הציבור. ועוד כתב שם, מעוברת בסוף הריונה, שאפשר שהתענית תזרוז את לידתה, אם היא יודעת מן הנסיון של עצמה שהצום גורם לזרוז את לידתה, אינה צריכה להתענות אף בט' באב, ועוד הובא שם שלדעתו, אשה שספק לה אם היא מעוברת, כגון שעברו ימי וסתה ועדיין לא ראתה וכיוצ"ב, אין זה סימן מספיק שהיא מעוברת והרי היא בחזקת שאינה מעוברת, אא"כ יש סימנים שהיא מעוברת. עכת"ד בקצרה. ודעת מרן הגר"ש וואזנר זצוק"ל הובא בקובץ מבית לוי (חיי"ג עמ' ט"ז אות ז') שמעוברות ומניקות שמצטערות הרבה אין להם להתענות. ואם אינן מצטערות אינן חייבות להתענות, אלא שנהגו להחמיר. ואם חלושות נראה דאין להם להחמיר. ומ"מ אף הצריך לאכול לא יענג את עצמו בבשר ויין רק כפי מה שצריך. ואף בזמנינו אין להקל למעוברות ומניקות בריאות יותר מהמבואר בשו"ע. עכת"ד.

שיטות הפוסקים להקל במעוברת בצום תשעה באב דחוי שאינם צריכה לצום כלל

והנה לגבי צום תשעה באב דחוי, איתא במג"א סימן תקנ"ד סק"ט כתב, ומ"מ כבר נהגו להתענות כל זמן שאין להם חולשה ונתרפאו מלידתן ואף בג' צומות אחרים נהגו להחמיר עכ"ל, והיכא דנהוג נהוג מיהו בט"ב שנדחה יש להקל עס"י תקנ"ט ס"ט, עכ"ד, והו"ד במשנ"ב סימן תקנ"ד ס"ק יד עמש"כ בשו"ע שם סעיף ו', חיה כל שלשום יום וכן חולה שהוא צריך לאכול אין צריכין אומד, אלא מאכילין אותו מיד דבמקום חולי לא גזרו רבנן, וכתב ברמ"א שם, ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול שהיה לחוש לסכנה והמיקל לא הפסיד, וכתב שם במשנ"ב, כל זמן שאי להם צער גדול וכו', והוא הדין אם היא קצת חולה, וכנ"ל בסק"ט, ואפילו לא אמרה צריכה אני, ועין במג"א שכתב דאפילו במקום שנוהגין להחמיר, בתשעה באב שנדחה יש להקל שלא תענה, ועיין באליה רבה שכתב, דאפילו יולדת שאינה מתענה תתענה איזה שעות, אכן אם גם זה קשה לה לא תתענה כלל עכ"ל, ומבואר מדברי המשנ"ב שהקולא היא

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

שבתשעה באב דחוי אין צריך אפילו להתחיל להתענות, אבל מ"מ יש ענין להתענות איזה שעות, וגם אפשר שכל מש"כ המשנ"ב הוא מהא"ר דוקא לגבי יולדת, ולא מעוברת ומניקה שהוא בכדי קיום הולד.

ועוד מבואר בשו"ע סימן תקנ"ט סעיף ט' כתב, תשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול ורוחץ ואינו משלים תעניתו לפי שיו"ט שלו הוא עכ"ל, ובביה"ל שם בד"ה ואינו משלים תעניתו, כתב, וכן בחלי קצת, ומעברת שיש מחוש קצת מתרים לאכול [חידושי רע"א בשם תשובת שבו"י]. עכ"ד,

ומדברי הביה"ל מוכח דמי שיש לו חולי קצת רק אז מותר בנדחה, אבל לא היכא שיש רק מיחוש כמו מעוברת, שמיחוש היינו אף קצת כאבי ראש.

ומ"מ מבואר מדברי הביאור הלכה לדינא שכל ההיתר הוא להפסיק לצום, אם יש מיחוש למעוברת או יולדת או חולי לאדם רגיל, אבל אין הכוונה שאין צריך להתחיל לצום. וכן נראה ממש"כ במשנ"ב סימן תקנ"ד שם שיש ענין של תענית שעות, וא"כ עכ"פ יש ענין להתענות לכל הפחות בלילה, אם הולכים לישון מיד, ושלא לצום רק מהבוקר, דהא סו"ס הוא השתתפות באבל על חורבן המקדש, ואכתי אפשר לחלק כמ"ש.

ומ"מ אכתי קשה ממה שמבואר בביה"ל שהוא רק היתר לאכול, אבל לא היתר שלא לצום.

והנה בשו"ת שבות יעקב חלק ג' סימן לז נשאל שם בזה"ל: תשעה באב שנת תפ"א שחל להיות בשבת ונדחה לאחר שבת ואחד היה לו חולי שאין בו סכנה כ"כ וקיבל עליו התענית והתענה עד לזמן מנחה גדולה ונחלש עד שצוה הרופא שלא יתענה יותר והורה לו במורה שיתפלל מנחה גדולה ואח"כ יאכל ולפי שהתפלל תפילת מנחה ביחידות שכח מלהניח תפילין כדינו ושאל השואל מה תקנתו, תשובה: הנה בודאי מה שהורה המורה שיתפלל מנחה גדולה יפה עשה כיון שנדחה ט"ב על יום א' א"צ להשלים אפילו בחולי קצת, וכן נהגתי להורות ביולדות תוך שלושים או במעוברת ומיחוש קצת דהא אפילו משום כבוד המילה הקילו בהנ"ל כמבואר באו"ח סי' תקנ"ט סעיף ט' כ"ש במקום חשש חולי ולענין הנחת תפילין וכו' עכ"ל, והרי מבואר מדבריו דכל ההיתרא הנ"ל הוא דוקא אחרי חצות

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

לשבור את הצום, אבל להתיר שלא לצום לפני, וממילא יש לעיין במש"כ הפוסקים שיש להקל בכל הנ"ל אף לפני חצות.

ובשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סימן כו, כתב ג"כ דיש להקל בצום תשעה באב נדחה, ששם נשאל בזמן מגיפה, אם אפשר להקל שלא לצום כדי שלא להדבק מהמגיפה, בצום נדחה, והעלה להתירא, וכתב להביא דברי הגבורת ארי שהבאנו לעיל שהרי חורבן בית א' בעשירי זה היה רק בחורבן בית ראשון, אבל חורבן בית שני נחרב בתשיעי יעו"ש, בזה, וטא"כ בעשירי לא הוכפלה אותה צרה עצמה, ויש לו דין שארי תענית ציבור שרצו אין מתענין, ורק אנו מחמירין על עצמינו וכקימ"ל בסי' קנ עי"ש בטור וב"י, לזה בחשש חולי יש להקל וכמו שבארי תעניון ואף בעורות ומניקות יש מקום להקל כמו שבארי ת"צ בי' תק"נ, והזו הטעם שמצינו שראב"צ בעירובין מ' היקל בט"ב שנדחה מפני שיו"ט שלו הוא, ומשמע דבט"ב עצמו לא היה מיקל, וכן קי"ל לדינא בסי' תקנ"ט ס"ט, וקשה דמאי שנא והיכן מצינו לחלק בזה, ולפ"ש א"ש בס"ד, וכתב שם לדינא שיש להקל שלא להתנות כי התענית מזיק, וכתב שם שלגבי תשלומין אין צריך להתענות, משום כיון דגברא לא חזי, וכמו שמבואר בגמ' בחגיגה דף ט' שאף אם חל יו"ט ראשון בשבת יש לחגיגה תשלומין אחר שבת, מ"מ אם היה חיגר ביום ראשון לא נתחייב כלל בחגיגה ואין כאן תשלומין, אבל בשבת גברא חזי רק שאסור להקריב בשביל איסור, וא"כ ה"ה בנ"ד היכא שט"ב חל בשבת יש לו לו תשלומין דהא גברא חזי, רק שאסור להתענות, אבל היכא שאינו מתענה בשביל חשש חולי א"כ גברא לא חזי ואין לו תשלומין, וכתב שם עוד לשאלה שלו, ואף דבנ"ד האנשים בריאים רק שחוששים שמא יחלו ע"י התענית, מ"מ החסרון מצד האדם שכעת הוא עלול לבוא לידי חולי ע"י התענית, ולזה א"צ תשלומין, רק ראוי שיתנו כ'א' צדקה עכ"פ בתורת פדיון עבור התענית שזהו עיקר ענין התענית כדתכיב בישעיה נז וע"י מגילה ל' ע"ב, וכדאיתא בברכות ו' אגרא דתעניתא צדקתא וזה יהיה עבור החולים עניים שאין להם במה לכלכל מלתם עכ"ד. [ובעיקר מש"כ להקל שם במגיפה, ראה מה שכתבתי להאריך בזה בגם אני אודך מתשובתי בכמה תשובות שם בדין צום בזמן המגיפה יעו"ש].

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

שיטת הפוסקים שיש חיוב למעוברות לצום בת"ב נדחה

ומ"מ בעיקר שיטת השבות יעקב, בבית מאיר סימן תקנ"ט סעיף ט' כתב להחמיר בזה, ט' באב שחל להיות בשבת ונדחה וכו', מבואר בב"י משום הקולא דנדחה, וא"כ היה נלענ"ד ללמוד בק"ו בהג' צומות אעפ"י שאינם נדחים נמי אין צריכים הבעלי ברית להשלים שהרי מבואר סי' תקנ"ד ס"ה שבט' באב עוברות ומניקות מתענות ומשלימין, ולא נשמע בשום פוסק דבנדחה יש להקל, זולת ביולדת תוך ל' שבמ"א סי' הנ"ל סק"ט, וכן מבואר בתשובת רש"ל שהורה לחי' להתענות בט' באב שנדחה אף דסתמא היתה נמי מניקה, ובג' צומות הא מבואר בכל הפוסקים דעוברות ומניקות פטורים ש"מ ט' באב נדחה תמיד מג' צומות בזמן, וכן בדין שבאלו רצו מתענים, ובזה חיוב ברור הוא, וכו' עכ"ד, והעולה מדבריו דמעוברות ומניקות פטורות מלצום בצום תשעה באב נדחה.

וכן כתב באשל אברהם מבוטשאטש סימן תקנ"נ סעיף א', וז"ל: כי ג' צומות נראה דקילי מן ט"ב הנדחה שאוכל בעל ברית היטב שהרי עוברות ומניקות שמצטערות אינן מתענות בג' צומות ובט"ב הנדחה מתענות וכ"ה מצד שכשאינן מלחמה רצו מתענים וכו' משא"כ בט"ב הנדחה ומכל מקום אוכל בעל ברית בתשעה באב הנדחה משורת הדין ומ"ש במג"א ז"ל בסי' תקנ"ד סק"ט ומיהו בתשעה באב הנדחה יש להקל וכו' ע"ש, אין כוונתו לקהל בט"ב הנדחה יותר מבג' צומות כי זה אי אפשר וכנ"ל רק כוונתו דלגבי מ"ש לעיל שאחר ז' גם אם אמרה צריכה מתענה בט"ב בזה אמר שבט"ב הנדחה יש להקל אפילו על פי צער כל דהוא או חשש צער שלא על פיה עכ"ד.

ואמנם לכאורה ממש"כ להוכיח מדברי המג"א שאין כוונתו להקל לכתחילה שאין צריך לצום, הנה מדברי המג"א שהבאנו לעיל מוכח שבתשעה שבאב שנדחה יש להקל לגמרי שאין צריך לצום, וכמו שציין שם לסימן תקנ"ט, וכמו שהבין בבית מאיר שמדברי המג"א נראה לקולא, אבל פליג עליה.

וגם בעיקר ראיית הבית מאיר והא"א שדוקא בבעל ברית יש להקל, הנה בבית יוסף שם בסימן תקנ"ט ס"ט כתב שמה שמקילים בבעל ברית בצום תשעה באב נדחה, ומשמע לי דהא דרבינו יעבץ דוקא בתשעה באב שחל

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

להיות בשבת ונדחה למחרתו דכיון דאידיחי לא חמיר כולי האי, אבל אם לא היה נדחה אלא שחל להיות באחד מימי השבוע לא היה מיקל בו בכך, וכן משמע מההיא דמייתי מר"א ברבי צדוק (עירובין מא. תענית יב.). דאמר וחל תשעה באב בשבת ודחינוהו לאחר השבת, ואם איתא דהוא הדין לחל תשעה באב באחד מימי השבוע הו"ל לסתו ולומר והתענינו בתשעה באב ולא השלמנוהו מפני שיו"ט שלנו היה, וכו' ויעו"ש עוד מה שהאריך בזה שאין צריך להשלים את הצום, וכמו שכתב לדינא בשו"ע שם, ומוכח מכ"ז דכיון דהוא צום נדחה יש להקל.

ובשו"ת מהר"ש הלוי סימן ב' כתב שם בתו"ד שמעוברות ומניקות גם חייבות לצום בת"ב דחוי, ולא דמי לבעל ברית שאינו צריך לצום, ויעו"ש מה שכתב בכ"ז.

שיטות הפוסקים להקל כנ"ל, וביאור מדוע השו"ע לא כתב לקולא של צום תשעה באב דחוי

אבל אכתי קשה בכ"ז דא"כ מדוע השו"ע לא כתב להאי קולא, ולפי מש"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות והו"ד לקמן שיש חילוק בין ארצות החמות שאין לצום, למקומות הקרים שאפשר לצום בתשעה באב, א"כ אפשר דכל זה בזמנינו שאין לצום, משא"כ בזמנם אף באר"י היה צריך לצום, כי רק בשנים האחרונות העולם מתחמם, אבל זה קשה לומר דחדא לא נשמע חילוק זה מדברי הפוסקים, וגם הרי במשנ"ב בביאור הלכה שהיה בארצות הקרות וכתב שמעוברות אינם צריכות לצום, ובע"כ דאין זה החילוק, ועוד שהיום יש מזגנים בכל בית בישראל, ואטו משו"ה נחייבם לצום, ושלא יצאו מהבית [ולפי"ז יש מקום לדון שהיום חם מאוד, האם אדם שאם יצא לתפילה בציבור בחום לא ירגיש טוב כ"כ, האם נימא שביום לא ילך להתפלל בציבור כדי שיוכל לצום, וכן זכרוני שכתבו הפוסקים כיוצא בזה לדון לגבי יום הכיפורים, שאם יש לאדם ב' אפשריות או לצום במיטה או ללכת לבית הכנסת ואז לא יוכל לצום, שישכב במיטה כל צום יום הכיפורים, והכא נמי הכא, ויש לומר עוד בזה לפי מש"כ להאריך בספר גם אני אודך מתשובתי חלק א' סימן ה' שגדר חיוב תפילה בציבור אינו חיוב אלא מעלה ומצוה, ולא חיוב גמור, ממילא

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ה"ה י"ל שיתפלל בביתו ולא יצא להתפלל בבית הכנסת, ובכל מקרה לגופו יש לעשות שאלת חכם].

ועוד י"ל בזה דמה שהשו"ע בסימן תקנ"ד לא כתב לדין שנשים מעוברות ומניקות בצום תשעה באב דחוי הרי הם פטורות מהצום, או שעכ"פ דינם כמו בעלי ברית, משום שכ"ז בזמנינו שיש מקום להקל בזה משום שירדה חולשה בעולם (וכמו שהבאנו לקמן שכתב בשו"ת יביע אומר) אבל לא בזמנם.

ועוד אפשר לומר בזה שהרי הוא ק"ו ופשוט לדינא, ומשו"ה השו"ע לא כתב כן לדינא, וכמו שכתב להאריך בזה מרן שר התורה הגר"ע יוסף זצוק"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ה חאו"ח סימן מ' אות ה) כתב שי"ל בזה שהרי בשאר צומות בזמנם איתא בשו"ע סימן תקנ"ד ס"ה שמעוברות ומניקות פטורות ובעלי ברית משלימים תעניתם בכל הצומות וא"כ בתשעה באב הנדחה ששמענו קולא בבעלי ברית כ" שתהיה קולא זו גם במעוברות ומניקות, וז"ל: ומדי דברי זכור אזכור את אשר כתבתי בימי חרפי (ירושלים תש"ו לפ"ק), אודות מעוברות ומניקות דקי"ל שבט' באב מתענות ומשלימות, ובשלש צומות האחרים פטורות מלהתענות, וכמ"ש מרן הש"ע (סי' תקנד ס"ה), היאך הדין נוטה בט' באב דחוי, אם חייבות להתענות או לא. ואמרתי לפשוט דין זה ממ"ש מרן הש"ע (סי' תקנט ס"ט), ט' באב שנדחה, בעל ברית מתפלל מנחה מבעו"י, ורוחץ, ואינו משלים תעניתו, לפי שיו"ט שלו הוא. ומבואר בב"י שם דהיינו דוקא בט"ב דחוי, אבל כשחל בזמנו מתענה ומשלים, ומבואר בחידושי הריטב"א (סוף תענית), שבכל ארבע צומות (בזמנם) אין החתן רשאי לפטור עצמו מתענית, דלא אתי עשה דיחיד, של שמחת החתן, ודחי עשה דרבים, של תענית צבור. ע"ש. והוא תנא דמסייע למרן הב"י הנ"ל. (ועמ"ש בערך השלחן סי' תקנט סק"ה בדברי הריטב"א בחי' לעירובין מא. וי"ל ע"ד. ודו"ק). וכן מבואר בט"ז (סי' תקמט) שבעל ברית מתענה ומשלים בצום גדליה, ואפילו לפמ"ש הב"י בשם רבינו ירוחם, שגדליה נהרג בר"ה ונדחה תעניתו ליום חול, אין לדמות ד"ז למ"ש בסי' תקנט ס"ט הנ"ל, דשאני התם דהדחייה נראית לכל, שיום ט"ב חל בשבת ונדחה ליום ראשון, לכן נשתנה דינו להקל לבעל ברית, משא"כ בצום גדליה שמפעם הראשון דחאוהו

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

להתענות בשלשה בתשרי לעולם, ואין נראית לנו הדחייה, לכך מתענה ומשלים. ע"כ. וכ"כ בשו"ת בית יהודה עייאש (חיו"ד סי' לא). ע"ש.

וכתב שם ביביע אומר: ומעתה ילפינן קל וחומר, ומה שלש צומות שחלו בזמנם, דחמירי, שאף חתן ובעל ברית שיו"ט שלהם הוא מתענים ומשלימים בהם, אפילו הכי הקילו בהם למעוברים ומניקות שפטורות מלהתענות ט' באב דחוי, דקי"ל, שבעל ברית אינו משלים תעניתו, אינו דין שמעוברים ומניקות פטורות מלהתענות בו? וכשאמרתי זאת לפני ידידנו הרב הגאון המפורסם כמהר"ר יהודה הכהן שאקו זצ"ל, ראש בית דיננו, פעה"ק ירושלים ת"ו, קילס הדברים, אלא שהעיר שיש לומר דיו לבא מן הדין להיות כנדון, כשם שבעל ברית בט"ב דחוי מתענה ואינו משלים אף מעוברים ומניקות מתענות ואין משלימות, אבל לא יהיו נפטורות לגמרי מן התענית. ונומתי לו, דאף בעל ברית אם רצה לאכול שחרית רשאי, וכמ"ש החמד משה (סי' תקסב סק"א). אלא שמדברי הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' שפה) לא משמע כן. ושוב מצאתי בשו"ת מהר"ש הלוי (חאו"ח סי' ב) דאזיל בתר איפכא ממש"כ, שנשאל באבי הבן שחל יום מילת בנו בעשרה בטבת שחל ביום ששי, אם יתענה וישלים, ופשט, שמתענה ואינו משלים, מקל וחומר, משום שמצינו שמעוברים ומניקות מתענות ומשלימות בט"ב, ובג' צומות פטורות מלהתענות, וא"כ איכא למעבד ק"ו, דהא בט"ב שנדחה לעשירי בו, אין בעל ברית משלים תעניתו, כדעביד עובדא רבינו יעב"ץ, ומעוברים ומניקות מתענות ומשלימות בט"ב דחוי, דהא לא חזינן שהתירו להן, נמצא שבמקום שמעוברים ומניקות מתענות ומשלימות, בעל ברית אינו משלים תעניתו, שלש צומות שמעוברים ומניקות פטורות מלהתענות, לא כל שכן שבעל ברית לא ישלים. וליכא פירכא להאי קל וחומר. ע"כ. וכן כתב מדנפשיה הגאון בעל בית מאיר (סי' תקנט). ע"ש. ואשתמיט מנייהו מלכי דברי הריטב"א (סוף תענית) דפשיטא ליה שחתן מתענה בשלש צומות. ובודאי שהוא הדין לבעל ברית, דמאי שנא, תרוייהו יו"ט שלהם הוא. ואדרבה חתן עדיף שדוחה אבלות, וכמ"ש בשו"ת בית דוד (חאו"ח סי' תעו). וכן פסק בשו"ת הרדב"ז ח"א (סי' שפה) שבעל ברית בעשרה בטבת מתענה ומשלים. ע"ש. וא"כ ע"כ דעבדינן קל וחומר לאידך גיסא, לפטור מעוברים ומניקות מלהשלים התענית בט' באב דחוי, וכמש"כ.

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ועוד כתב שם ביביע אומר: ואין לומר דאיכא למיפרך, מה לשלש צומות שאין חמשה עינויים נוהגים בהם, (כמ"ש בסי' תקנ ס"ב), תאמר בט' באב דחוי שנוהגים בו ה' עינויים, שי"ל כל זה אכניס בקל וחומר, שבט' באב דחוי אע"פ שנוהגים בו ה' ענויים, אפ"ה קיל לענין תענית אכילה מיהא, שבעלי ברית אוכלים בו מפני שיו"ט שלהם הוא, כ"ש מעוברות ומניקות שרשאים לאכול בו. (שהרי בג' צומות בעלי ברית מתענים ומשלימים, ומעוברות ומניקות פטורות מלהתענות). וע' תוס' קידושין (ה) ד"ה שכן. וי"ל. וכן ראיתי בשו"ת אבני נזר (חאו"ח ס"ס תכז), שהביא דברי הבית מאיר שלמד בק"ו, שבעלי ברית אוכלים בשאר צומות, דהא מעוברות ומניקות מתענות ומשלימות בט"ב דחוי, ובשאר צומות פטורות מלהתענות, בעלי ברית שאין משלימין התענית בט"ב דחוי לא כ"ש שלא ישלימו בשאר צומות. וכתב האבני נזר, דק"ו פריכא הוא, שהרי קי"ל ברמב"ם (פ"א מה' תעניות ה"ז), ובטוש"ע (סי' תקעב ס"ב), שאם התחילו להתענות על הצרה אפילו יום א', ופגע בהם ר"ח וחנוכה ופורים וחזה"מ, מתענים ומשלימים היום בתענית. וקי"ל ברמב"ם (שם ה"ח), ובטוש"ע (סי' תקעה ס"ה), שמעוברות ומניקות אין מתענות בשלש ראשונות, וא"כ נימא ק"ו מדין ט"ב הנדחה. עכת"ד. ולפמש"כ א"ש דאף בט"ב דחוי מעוברות ומניקות אין מתענות.

והסיק שם לדינא: ומעתה לפי מ"ש הרמ"א בהגה (סי' תקנ ס"א): מעוברות ומניקות שמצטערות הרבה אין להן להתענות בשלש צומות, ואפילו אינן מצטערות אינן מחוייבות להתענות, אלא שנהגו להחמיר (כשאינן מצטערות הרבה). ה"נ בט' באב דחוי אינן משלימות התענית כשמצטערות הרבה, וכן כשהן חלושות פטורות מלהשלים תעניתן בט"ב דחוי, וכמ"ש המשנ"ב (סי' תקנ סק"ה) לגבי ג' צומות. וכן מצאתי בשו"ת שבות יעקב ח"ג (סי' לז) שכ', שנהג להורות במעוברות ויש להן מיחוש קצת שלא ישלימו התענית בט"ב דחוי, שהרי אפילו במקום כבוד מצות המילה הקילו בזה. ע"כ. וכ"פ המשנ"ב בבאה"ל (סי' תקנט ס"ט) ד"ה ואינו משלים תעניתו. וז"ל: וכן בחולי קצת ומעוברת שיש לה מיחוש קצת מותרים לאכול בט"ב דחוי. חידושי הגרע"א בשם תשו' שבו"י. ע"כ. וכן מצאתי בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג (סי' כו) בד"ה והנה עיקר הסברא, שכ' ג"כ בפשיטות שיש להקל בט"ב דחוי למעוברות ולמניקות כמו בשאר תעניות צבור. ע"ש. ולדידן דאזלינן בתר שפולי גלימיה דמרן ז"ל כל

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בג' צומות, אפילו אינן מצטערות, ומכ"ש האידנא שירדה חולשה לעולם, לפיכך גם בט' באב דחוי רשאות לאכול. והרי זה כמבואר. [הן עתה ראיתי להמהרח"א במקראי קודש (דקכ"ח ע"א) שכ', שגם למרן דס"ל דדוקא בט' באב דחוי הותר לבעל ברית לאכול, ולא בט' באב שחל בזמנו, מ"מ בשאר צומות שאינם דחויים לא ישרים, קל וחומר מט' באב דחוי שאסור בחמשה עינויים. והכנה"ג בשם הרדב"ז ח"ב כתב שגם בג' צומות דחויים לא ישרים. ואמ"א ת' הרדב"ז. ע"כ. ולפי האמור אין דבריו מוכרחים. ואין להאריך יותר בזה]. ע"כ ממש"כ בשו"ת יביע אומר שם,

ובעיקר הק"ו הנ"ל, כן כתב מדנפשיה הגאון רבי שבח צבי רוזנבלט שליט"א והו"ד באוסף גליונות תשע"ט פרשת דברים עמ' 31 שכתב לדון ולהעיר בדברי השבות יעקב וכמ"ש, וכתב שם על מה שלמד מבעל ברית לחולה דאדרבא שהרי בשאר תעניות בעל ברית מתענה וחולה אינו מתענה, כמבואר בסימן תקנ"נ ס"א ובסימן תקנ"ד ס"ה, וא"כ כ"ש בחולה קצת יש להקל. ופלא שלא זכר בזה דברי היביע אומר, ויעו"ש מה שהאריך לבאר בכ"ז באופ"א, וכן הו"ד הגרש"צ שליט"א בקובץ גליונות פ' מסעי תשפ"ב.

וכן כתב לדינא האי ק"ו בשו"ת עמק בתשובה ח"א סימן פט, וכתב, והנה ממה דמקילנן בט"ב הנדחה שאין צריך להתענות ביו"ט שלו, משא"כ בשאר הצומות שאינן של ט"ב מחויב להשלים אם אינן נדחין, ע"כ מתבאר מזה דט"ב נדחה קיל משאר צומות אפילו שאינן נדחין, ובמקום שהתירו בהן, בוודאי יש להתיר בט"ב שנדחה, וא"כ מעוברות וחולי קצת דשרי בהן, שרי ג"כ בט"ב הנדחה, וכ"פ בשבו"י ח"ג סימן לז הובא בהגרע"א ז"ל, ויעו"ש עוד שכתב לבאר מה שא"צ להשלים משום שכיון שהט"ב אינו במקומו אינו בדין שידחה את היו"ט שלו.

ואח"כ כתב שם, שאף לפי שיטת השבות יעקב, מותר גם לאכול לפני חצות, וז"ל שם: ופשוט דלהשבו"י דמתיר למעוברת שרי להן אפילו קודם חצות, דאע"ג דנאו למדין לפי"ד מק"ו דשרי ביו"ט שלו, וא"כ דיו לבוא מן הדין להיות כנידון כמו ביו"ט שלו אחר חצות, הכא נמי במעוברת רק אחר חצות, דכלל זה דדיו לא שייך רק במה דחז"ל למדין מק"ו, אבל

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מה שאנו דנין מק"ו בוודאי הבא מן הדין נדון כמו שהקל הוא במקום אחר, וכמו ששם הדין דמעוברות אינן מתענות כלל, הכא נמי גבי דידן הדין דאינן מתענות כלל, וד"ל, אך בשבוי"י ח"ג סי' לז משמע קצת דרק לאחר חצות יש להתיר למעוברת וצריך עיון, ועוד כתב שם שמה שמעוברות יש יותר קולא ממניקות מכיון שהם יותר חלשות ולכן שייך בהם קולא. עכ"ד, אבל מ"מ העולה מדבריו דמעיקר הדין נראה דיש להתיר למעוברת בצום נדחה אף לפני חצות, ואינו כדין בעל ברית.

וכן מבואר בשו"ת יחו"ד ח"ג סימן מ' כתב לפטור מעוברות ומניקות ומדבריו נראה דיש להתיר אף בלא מיחוש, וז"ל שם: שאלה: כשחל תשעה באב בשבת, והתענית נדחה לאחר השבת, האם יש מקום להקל למעוברות ולמניקות לבל יתענו.

תשובה: בפסחים (נ"ד ע"ב), דרש רבא, עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכפורים. והובא להלכה בהרי"ף והרא"ש (סוף פרק ד' דתענית). וכן איתא בתוספתא (תענית סוף פרק ב'), בזה"ל: מעוברות ומניקות מתענות בתשעה באב וביום הכפורים, אבל בשאר תעניות לא היו מתענות. וכן הוא בירושלמי (תענית פרק א' הלכה ה'). וכן פסקו הרמב"ם (פרק ה' מהלכות תעניות הלכה י'), והטור ושלחן ערוך (סימן תקנ"ד סעיף ד'), שבתשעה באב מתענות ומשלימות, ואילו בשבעה עשר בתמוז ובצום גדליה ובעשרה בטבת פטורות מלהתענות. אולם נראה להוכיח שכל זה דוקא בתשעה באב שחל בזמנו, אבל כשהוא דחוי, יש לפטור את המעוברות ומניקות מלהתענות, כי הנה בשלחן ערוך (סימן תקנ"ט סעיף ט') נפסק, שבעלי ברית, שהם המוהל, הסנדק, ואבי הבן, כשחל ברית מילה בתשעה באב דחוי, מתפללים מנחה גדולה בעוד היום גדול, ואוכלים ושותים, לפי שיום טוב שלהם הוא. ומקור הלכה זו, במרדכי (סוף תענית) בשם רבינו יעב"ץ, שעשה מעשה רב בזה. וכן כתבו בספר הרוקח (סימן קי"ג), והאור זרוע חלק ב' (סימן ת"מ), והגהות אשרי (מועד קטן כ"א ע"א), ושו"ת התשב"ץ חלק ג' (סימן ח'), ועוד. והנה מבואר בחידושי הריטב"א (תענית לא ע"א) שבעל ברית או חתן אינם רשאים להפסיק תעניתם בארבע צומות אף על פי שיום טוב שלהם הוא, שמכיון שהם ימי תענית צבור, לא אתי עשה דיחיד שיום טוב שלו הוא, ודחי עשה דרבים של תענית צבור. וכן פסק בשו"ת

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

הרדב"ז חלק א' (סימן שפ"ה), וכן כתב הטורי זהב (בסימן תקמ"ט). ובשו"ת בית יהודה עייאש חלק א' (חלק יורה דעה סימן ל"א) ועוד אחרונים. נמצא שתענית של תשעה באב דחוי קל יותר מתעניות צבור האחרות כשחלו בזמנן, שהרי בעלי ברית אינם מתענים בתשעה באב דחוי, וחייבים להתענות בשאר צומות שחלו בזמנם. והואיל ומעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בשלש צומות אפילו חלו בזמנם, מכל שכן שפטורות מלהתענות בתשעה באב דחוי. ולדברי החמד משה (סימן תקס"ב סק"א), שבעלי ברית רשאים לאכול בתשעה באב דחוי אף בשחרית, גם מעוברות ומניקות יהיו רשאות לאכול מהבוקר. אלא שנכון שישתתפו באבל ובתענית של הרבים, ויתענו עד חצות, ואחר כך יאכלו וישתו. וכן מתבאר בשו"ת הרדב"ז חלק א' (סימן שפ"ה) ע"ש. והן אמת שבשו"ת מהר"ש הלוי (חלק אורח חיים סימן ב') כתב בפשיטות שמעוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב גם כשהוא דחוי, ועל פי זה למד מקל וחומר להיפך, שבעלי ברית יהיו פטורים מלהתענות בשלש צומות אפילו חלו בזמנם. וכן כתב הגאון רבי מאיר פוזנר בספר בית מאיר (סימן תקנ"ט). אולם בהגלות נגלות דברי הריטב"א (תענית ל"א ע"א) שסובר להיפך, וכן הסכימו האחרונים, בודאי שדין שלש צומות בזמנם חמור יותר מדין תשעה באב דחוי, ואם כן העיקר שיש לפטור מעוברות ומניקות מלהתענות בתשעה באב דחוי. ובפרט בזמנינו שירדה חולשה לעולם. וכן העלה להקל בזה בשו"ת שבות יעקב חלק ג' (סימן ל"ז). וכן פסק להקל בשו"ת דברי מלכיאל (חלק ג' סימן כ"ו). ומכל מקום לא תאכלנה להתענג במאכל ומשתה אלא כדי קיום הולד, כמבואר בתוספתא (תענית פרק ב'), ובירושלמי (תענית פרק א' הלכה ה'). וכן פסקו הראבי"ה (סימן תתס"ד), והאור זרוע חלק ב' (סימן תט"ז). וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן תקנ"ד סעיף ה'). עכ"ל.

וכן כתב לדינא בחזו"ע ד' תעניות החייבים והפטורים מהצום בהלכה ד', וז"ל: מעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בשלש תעניות אלו, ואינן רשאות להחמיר על עצמן להתענות. ורק בט' באב חייבות להתענות ולהשלים. ומיהו בתשעה באב שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, המעוברות והמניקות רשאות לאכול, כדין שלש צומות. ואף על פי כן לא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הולדה. עכ"ל.

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ושם בהערה ה' לגבי צום דחוי כתב, אודות מעוברות ומניקות דקי"ל שבט' באב מתענות ומשלימות, ואילו בשלש צומות האחרים פטורות מלהתענות, וכמ"ש מרן הש"ע (סי' תקנד ס"ה), יש לדון היאך הדין נוטה בט' באב דחוי, אם חייבות להתענות או לא. ואמרתי לפשוט דין זה ממ"ש מרן הש"ע (סי' תקנט ס"ט), תשעה באב שנדחה, בעל ברית מתפלל מנחה מבעו"י, ורוחץ, ואינו משלים תעניתו, לפי שיו"ט שלו הוא. ומבואר בב"י שם דהיינו דוקא בט"ב דחוי, אבל כשחל בזמנו מתענה ומשלים, וכן מבואר להדיא בחי' הריטב"א (סוף תענית), שבכל ארבע צומות (בזמנם) אין החתן רשאי לפטור עצמו מתענית, דלא אתי עשה דיחיד, של שמחת החתן, ודחי עשה דרבים, של תענית צבור. ע"ש. והוא תנא דמסייע למרן הב"י הנ"ל. (ועמ"ש בערך השלחן סי' תקנט סק"ה בדברי הריטב"א בחי' לעירובין מא. וי"ל ע"ד. ודו"ק.) וכן מבואר בט"ז (סי' תקמט) שבעל ברית מתענה ומשלים בצום גדליה, ואפילו לפמ"ש הב"י בשם רבינו ירוחם, שגדליה נהרג בר"ה ונדחה תעניתו ליום חול, אין לדמות ד"ז למ"ש בסי' תקנט ס"ט הנ"ל, דשאני התם דהדחייה נראית לכל, שיום ט"ב חל בשבת ונדחה ליום ראשון, לכן נשתנה דינו להקל לבעל ברית, משא"כ בצום גדליה שמפעם הראשונה דחאוהו להתענות בשלשה בתשרי לעולם, ואין נראית לנו הדחייה, לכך מתענה ומשלים. ע"כ. וכ"כ בשו"ת בית יהודה עייאש (חיו"ד סי' לא). ע"ש. ומעתה ילפינן קל וחומר, ומה שלש צומות שחלו בזמנם, דחמירי, שאף חתן ובעל ברית שיו"ט שלהם הוא מתענים ומשלימים בהם, אפילו הכי הקילו בהם למעוברות ומניקות שפטורות מלהתענות, תשעה באב דחוי, דקי"ל שבעל ברית אינו משלים תעניתו, אינו דין שמעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בו? וכשאמרתי זאת לפני ידידנו הרב הגאון המפורסם כמהר"ר יהודה הכהן שאקו זצ"ל, ראש בית דיננו, פה עה"ק ירושלים ת"ו, קילס הדברים, אלא שהעיר שיש לומר דיו לבא מן הדין להיות כנדון, כשם שבעל ברית בט"ב דחוי מתענה ואינו משלים, אף מעוברות ומניקות מתענות ואין משלימות, אבל לא יהיו נפטורות לגמרי מן התענית. ונומתי לו, דאף בעל ברית אם רצה לאכול שחרית רשאי, וכמ"ש החמד משה (סי' תקסב סק"א). [ומיהו מדברי הרדב"ז בתשובה ח"א (סי' שפה) לא משמע כן]. ושוב מצאתי בשו"ת מהר"ש הלוי (חאו"ח סי' ב) דאזיל בתר איפכא ממש"כ, שנשאל באבי הבן שחל יום מילת בנו בעשרה בטבת שחל ביום ששי, אם יתענה וישלים,

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ופשט, שמתענה ואינו משלים, מקל וחומר, משום שמצינו שמעוברות ומניקות מתענות ומשלימות בט"ב, ובג' צומות פטורות מלהתענות, וא"כ איכא למעבד ק"ו, דהא בט"ב שנדחה לעשירי בו, אין בעל ברית משלים תעניתו, כדעביד עובדא רבינו יעב"ץ, ומעוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב דחוי, דהא לא חזינן שהתירו להן לאכול, נמצא שבמקום שמעוברות ומניקות מתענות ומשלימות, בעל ברית אינו משלים תעניתו, שלש צומות שמעוברות ומניקות פטורות מלהתענות, לא כל שכן שבעל ברית לא ישלים. וליכא פירכא להאי קל וחומר. ע"כ. וכן כתב מדנפשיה הגאון בעל בית מאיר (סי' תקנט). ע"ש. ואשתמיט מנייהו מלכי דברי הריטב"א (סוף תענית) דפשיטא ליה שחתן מתענה בשלש צומות. ובודאי שהוא הדין לבעל ברית, דמאי שנא, תרוייהו יו"ט שלהם הוא. ואדרבה חתן עדיף שדוחה אבלות, וכמ"ש בשו"ת בית דוד (חאו"ח סי' תעו). וכן פסק בשו"ת הרדב"ז ח"א (סי' שפה) שבעל ברית בעשרה בטבת מתענה ומשלים. ע"ש. וא"כ ע"כ דאנן בדידן עבדינן קל וחומר לאידך גיסא, לפטור מעוברות ומניקות מלהשלים התענית בתשעה באב דחוי, וכמ"ש"כ. ואין לומר דאיכא למיפרך, מה לשלש צומות שאין חמשה עינויים נוהגים בהם, (כמ"ש בסי' תקנ"ב), תאמר בט' באב דחוי שנוהגים בו ה' עינויים, שי"ל כל זה אכניס בקל וחומר, שבט' באב דחוי אע"פ שנוהגים בו ה' ענויים, אפ"ה קיל לענין תענית אכילה מיהא, שבעלי ברית אוכלים בו מפני שיו"ט שלהם הוא, כ"ש מעוברות ומניקות שרשאים לאכול בו. (שהרי בשלש צומות בעלי ברית מתענים ומשלימים, כמ"ש הריטב"א, ומעוברות ומניקות פטורות מלהתענות). וע' תוס' קידושין (ה). ד"ה שכן. וי"ל. וכן ראיתי בשו"ת אבני נזר (חאו"ח ס"ס תכז), שהביא דברי הבית מאיר שלמד בק"ו, שבעלי ברית אוכלים בשאר צומות, דהא מעוברות ומניקות מתענות ומשלימות בט"ב דחוי, ובשאר צומות פטורות מלהתענות, בעלי ברית שאין משלימין התענית בט"ב דחוי לא כ"ש שלא ישלימו בשאר צומות. וכתב האבני נזר, דק"ו פריכא הוא, שהרי קי"ל ברמב"ם (פ"א מה' תעניות ה"ז), ובטוש"ע (סי' תקעב ס"ב), שאם התחילו להתענות על הצרה אפילו יום אחד, ופגע בהם ר"ח וחנוכה ופורים וחוה"מ, מתענים ומשלימים כל היום בתענית. וקי"ל ברמב"ם (שם ה"ח), ובטוש"ע (סי' תקעה ס"ה), שמעוברות ומניקות אין מתענות בשלש ראשונות, ואם כן נימא קל וחומר מדין ט"ב הנדחה. עכת"ד. אולם

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

לפמש"כ א"ש דאף בט' באב דחוי מעוברות ומניקות אין מתענות. ומעתה לפי מ"ש הרשב"א בתשובה חלק ז (סי' תקלו), שמעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בשלש צומות. וכן כתב הרב המגיד (פ"ה מהל' תעניות ה"י). וכן מוכח בתוספתא תענית (פ"ב הל' יב). וכן פסק הרדב"ז בשו"ת מכת"י (סי' סג), והוסיף, שאפילו אם רצו להתענות בג' צומות יש למנוע אותם, משום שיש בזה צד סכנה לולד. ע"ש. וכ"כ מדנפשיה הגר"י עייאש במטה יהודה (סי' תקנ). נראה שהוא הדין בט' באב דחוי, שפטורות מלהתענות, ואינן רשאות להחמיר על עצמן להתענות. ואף לפי מ"ש הרמ"א בהגה (סימן תקנ ס"א) לפי מנהגם, שמעוברות ומניקות שמצטערות הרבה אין להן להתענות בשלש צומות, ואפילו אינן מצטערות אינן מחוייבות להתענות, אלא שנהגו להחמיר (כשאינן מצטערות הרבה). ה"נ בט' באב דחוי אינן משלימות התענית כשמצטערות הרבה. וכן מצאתי בשו"ת שבות יעקב חלק ג (סימן לז) שכ', שנהג להורות במעוברות ויש להן מיחוש קצת שלא ישלימו התענית בט"ב דחוי, שהרי אפילו במקום כבוד מצות המילה הקילו בזה. ע"כ. וכ"פ המשנ"ב בבאה"ל (סי' תקנט ס"ט) ד"ה ואינו משלים תעניתו. וז"ל: וכן בחולי קצת ומעוברת שיש לה מיחוש קצת מותרים לאכול בט"ב דחוי. חידושי הגרע"א בשם תשו' שבו"י. ע"כ. והמשנה ברורה (סי' תקנ סק"ה) כתב, שאם הן חלושות רשאות שלא להתענות. ולפ"ז יש להקל להן בדורות אלו שירדה חולשה לעולם. וע"ע בערוך השלחן (סי' תקנד סק"ח). וכן מצאתי בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג (סי' כו) בד"ה והנה עיקר הסברא, שכ' ג"כ בפשיטות שיש להקל בט"ב דחוי למעוברות ולמניקות כמו בשאר תעניות צבור. ע"ש. ולדין דאזלינן בתר שפולי גלימיה דמרן ז"ל כל מעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בשלש צומות, אפילו אינן מצטערות, וכמו שפסק מרן בש"ע (סימן תקנד ס"ה). וע"ע בשו"ת שואל ונשאל ח"ה (סי' צח והלאה). לפיכך גם בט' באב דחוי רשאות לאכול. והרי זה כמבואר, ע"כ ממש"כ בחזו"ע שם.

ועיין עוד בזה בשו"ת יחווה דעת חלק ז' סימן

ובשו"ת יביע אומר ח"ז חאו"ח סימן נג סוף אות ז'

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ובספר משיעורי הראש"ל ח"א עמ' יט וכ' וכד, ובח"ד עמ' ד מש"כ בזה כמ"ש שכתב בזה ביביע אומר.

ושוב ראיתי שבערוך השולחן (סימן תקנ"ד סעיף ז') כתב עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בט"ב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים אבל בג' צומות אחרות פטורות מלהתענות וכ"ש בתענית אסתר ולא יחמירו על עצמו ואעפ"כ ראוי שלא יאכלו להתענג במאכל ומשתה אלא כדי קיום הולד וכן כל מי שאינו יכול להתענות ואפילו בט"ב אם הן חלושות שקרוב שיפלו לחולי אף בלא סכנה אין להן להתענות וזה הוא ההפרש בין ט"ב ליוה"כ דביוה"כ אין לאוכל רק במקום סכנה ובט"ב אפילו שאל במקום סכנה דבמקום סכנה דבמקום חולי לא גזרו רבנן וכו', אבל בעלי מיחושים בעלמא מתענים בעלמא מתענים כללו של דבר כל שהוא בגדר חולה אינו מתענה בט"ב וכל שאינו בגדר חולה מתענה וסתם עוברות ומניקות מתענות אא"כ חלושות וקרובות לחולי וקטנים אינם מתענים כלל בט"ב אפילו תענית שעות וכו' עכ"ד, ומכוח מדבריו דכל מי שקרוב שיפול לידי חולי אם יצום אינו צריכות להתענות, אלא א"כ הוא בעל מיחושים בעלמא.

וכן כתב לדינא בילקוט יוסף ד' תעניות עמ' עט, הלכה כז, שמעוברות ומניקות בתשעה באב מתענות ומשלימות ובתשעה באב דחוי הדין כמו ד' צומות האחרים שפטורות מלהתענות, ואעפ"כ לא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הולד עכ"ד, ובהערה שם כתב להביא בזה מש"כ ביביע אומר.

וכתב שם להוסיף בזה שאע"פ שיש כמה אחרונים שכתבו להחמיר בתשעה באב דחוי כמו ת"ב בזמנו, ע"פ דברי הירושלמי בתענית פ"ד ה"ו שבדין היה שיהיו מתענים בעשירי שבו נשרף ההיכל, וראה בזה בשו"ת יד סופר סימן ז', ובשו"ת מטעמי יצחק בורשטיין ח"א סימן לא, כתב עפ"ז שתענית ת"ב דחוי אינו מתורת תשלומין, אלא החיוב להתענות הוא מצד היום עצמו שבו נשרף רוב של היכל וכו' עכ"ד, וכתב שיש להשיב ע"ז שסו"ס מצד הדין חז"ל קבעו רק את יום ת"ב לתענית, ועוד י"ל ע"פ מש"כ מרן החיד"א בספר חומת אונך (מלכים ב' פרק כה) דהנה איתא בזוה"ק דהסט"א אינה שולטת בחודש אב אלא רק בט' ימים לבד, ולפי"ז

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

בעשירי שאין שליטה לסט"א היתה בו ישועת ישראל, ששפך חמתו על עצים ואבנים וניצולו ישראל, ויצדק יותר לפי מ"ש ז"ל שלא שלט אויב במקדש, אלא מלאכי השרת הביעאו סיד ואבנים ממקום אחר ונראה לעיני האויב כאלו שרפו את הית המקדש ואינו אמת וזה היה בעשירי שאין לסט"א רשות בו, ואפשר דהיינו דאמר ר' יוחנן אלו הואי התם קבעתיו בעשירי, כלומר שלא יש בו שליטה והיה צרה ונחמה באים כאחד עכ"ד, והו"ד בחזו"ע ימים נוראים עמ' תיד מהרמ"ע מפאנו בספר עשרה מאמרות חיקור דין ח"א פרק כו' ע"פ הזוה"ק פ' פקודי שיסודי ציון וירושלים אתגניזו ולא שלטה בהם יד צר ואויב, ונסתלקו אבני קודש ונגזנו במקום שאין היד שולטת וכעין מ"ש טבעו בארץ שעריה יעו"ש, ושכן כתב בספר זכר דוד עמ' שנ שחכמי האמת כתבו בשם ספר היכלות שלפי האמת לא נשרף המקדש אלא שלח הקב"ה מלאכים והביאו שם לבנים ועפר ומשרפות סיד ממקום אחר להשביע אינו של אותו רשע שרצה לשרוף את בית המקדש, אך המקדש עצמו נבלע ונגזז בארץ, וסיים בזכר דוד, שלכן אמרו מקריבים אע"פ שאין בית, ואוכלים קדשי קדשים אע"פ שאין קלעים, שקדושה ראשונה קשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא עכ"ד, ושכן כתב בספר שער בת רבים (אירה א' א) יעו"ש, ויעו"ש עוד מש"כ לגבי חולה שיש לו מיחושים קצת בת"ב דחוי בעמ' פו שהמיקל לא הפסיד וש"צ התרה יעו"ש עוד.

ומ"מ כעיקר דברי הגרע"י זצוק"ל כן הו"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל במח"ס שו"ת שבט הלוי בקובץ מבית לוי (חלק י"ג, עמ' נ"ה אות י"ד) וז"ל: בתענית שנדחה יולדת תוך שלושים יום שיש לה קצת חולשה, וחולה מעט, ומעוברת שיש להם קצת מיחושים מותרים לאכול, וכ"ש מניקה שמחמת הצום אין לה חלב עבור התינוק, ויעשו שאלת חכם עכ"ל, ובהערה שם ציין למש"ע בשו"ת שבט הלוי חלק ו' סימן ע' אות ד' שהביא מדברי המג"א סימן תקנ"ד ס"ו דט"ב שנדחה יש להקל ליולדת תוך ל' יום שלא תתענה דקיל משאר תעניות, וכן כתב כיוצא בזה ברע"א בשם השבות יעקב, והובא בביאור הלכה שם, אבל מעיקר הדברים נראה דמעיקר הדין יש להקל במעוברת, אבל מ"מ יש לעשות שאלת חכם, אבל לא העתיק דברי הביה"ל וסתמם לדינא בלא ביאור, [כמו שכתבו כמה מהפוסקים, והו"ד לקמן]. וכן שמעתי שכן הורה הגאון הגדול רבי יעקב

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מאיר שטרן שליט"א שמעוברות ומניקות (כפועל) פטורות מלצום בצום תשעה באב נדחה, ואף אינם צריכות לצום.

וכדברי הגרע"י זצוק"ל כן העלה לדינא הגאון רבי יהודה ברכה שליט"א בשו"ת ברכת יהודה (ח"ו או"ח סי' ט"ז) שכתב להעיר על דברי האול"צ שלכאורה יש לומר ק"ו, ושוב הביא בזה דברי היביע אומר, וכתב שם להאריך בכ"ז, והסיק לדינא שמעוברות ומניקות פטורות מצום ט"ב כשחל ביום שבת ונדחה ליום ראשון. יעו"ש באריכות דבריו.

ושוב מצאתי שכן כתב להביא הגר"צ כהן זצ"ל בספר ט' באב שחל בשבת עמ' קיא בהערה שם שכן מבואר בשו"ת רמ"ץ סימן לט אות י' וי"ג בד"ה ועוד, והו"ד בשדי חמד מערכת בין המצרים סימא' אות י' וז"ל: מ"ש רמ"א שהמצטערת אינה מתענה אין הכוונה שצריכה להתענות עד שתרגיש צער, אלא אם ע"י תכונת בריאותה תצטער מותרת לאכול מיד עכ"ל, הרי לן דהצום הותר מתחילתוץ

וכן מורה לדינא מו"ר הגר"ע פריד שליט"א וכן הו"ד בגליון אזמרה לשמך מס' 175 וז"ל: השנה, מעוברות ומניקות שקשה להם – פטורות מהצום. חולה שאין בו סכנה דהיינו שנפל למשכב או שחולה כל גופו (שאינו מתפקד) - פטור מהצום. והשנה, אף מי שיש לו מיחושים יותר מהרגיל (אף שאינו בגדר חולה שאין בו סכנה, ואסור לו ליטול תרופות בשבת) – פטור מהצום. הסובל ממיגרנה - פטור מהצום. מי שיש לו חום 38 מעלות פטור מהצום. עכ"ל.

שיטות הפוסקים המחייבים לצום מעוברת אף בצום תשעה באב נדחה

ואולם בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כח תשובה ג) כתב להחמיר בת"ב נדחה, שאלה, האם מעוברות ומניקות חייבות להתענות צום תשעה באב שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, תשובה: דין תשעה באב דחוי שוה לענין מעוברת ומניקה לדין תשעה באב שחל בזמנו, ולכן מעוברות ומניקות חייבות להתענות אף בתשעה בבא שנדחה ליום ראשון, (אלא א"כ היא פטורה מתענית אף כשחל בזמנו, וכפי שנתבאר בתשובה הקודמת), ושם בתשובה הקודמת תשובה ב' כתב, נשים מעוברות חייבות להתענות בתשעה באב, אלא א"כ יש להן בעיה רפואית, כגון שמירת הריון, חוסר

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

דם, לחץ דם גבוה, וכדומה, ומכל מקום כל מעוברת שאינה חשה בטוב, רשאית לשתות מים כדי שלא לגרום נזק להריון, ומעוברת היינו כשהיא ודאי מעוברת כגון שהוכר עוברת בבדיקת שיקוף אבל לא בבדיקות בעלמא שאינן ודאיות, ומניקות פטורות עד שלושים יום מהלידה, ולאחר שלשים יום חייבות להתענות אף שהחלב שלהן מתמעט ויתנו לתינוק תחליפי חלב ואם התינוק מוכרח דוקא לחלב אמו פטורה מהתענית עכ"ד.

ושם בביאורים לתשובה ג', כתב המקור לדבריו דאף בצום דחוי דינו כמו צום שאינו דחוי, וכתב שם בזה"ל: בשו"ע בסימן תקנ"ד סעיף ה' כתב עוברות ומניקות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים אבל בג' צומות אחרים פטורים מלהתענות והנה מרן לא חילק בין תשעה באב דחוי לבין תשעה באב שאינו דחוי וכתב בסתם שעוברות ומניקות מתענות בתשעה באב ולא מצינו שתשעה באב דחוי יותר קל בזה משאינו דחוי ועל כן אין לחלק לענין מעוברת בין תענית דחוייה לשאינה דחוייה.

ועוד כתב שם על הסברא שכתבנו להביא לעיל שכתב בשו"ת יביע אומר, וז"ל: ואין ללמוד מדין בעלי ברית שכתב מרן בשו"ע בסימן תקנ"ט סעיף ט' שאין מתענים בתשעה באב דחוי אעפ"י שמתענים בתשעה באב שחל בזמנו כמבואר שם בסעיפים הקודמים ובב"י שם וא"כ לכאורה היה אפשר ללמוד ק"ו מעוברת מבעלי ברית ומה בעלי ברית שמתענים בשאר תעניות שחלו בזמנם וכמבואר בחידושי הריטב"א בתענית דף ל"א ע"א דלא אתי עשה דיחיד דיום טוב שלו הוא ודחי עשה דרבים של תענית ציבור וראה גם בבאה"ל בסימן תקמ"ט סעיף א' ד"ה חייבים ובכל זאת אינם מתענים ומשלימים בתשעה באב דחוי מעוברות ומניקות שפטורות לגמרי מלצום בשאר תעניות כמבואר בשו"ע בסימן תקנ"ד סעיף ה' אינו דין שיהיו פטורות בתשעה באב דחוי אולם זה אינו דאמר כן לפי זה ייצא שתשעה באב דחוי קיל משאר צומות שחלים בזמנם והרי אנו רואים שאינו כן שהרי תשעה באב דחוי חייב בחמשה עינויים והתענית מתחילה מבערב משא"כ בשאר צומות, ועל כרחך שבאמת תשעה באב אף כשהוא דחוי חמור הוא משאר צומות, ומשא"כ בעלי ברית חייבים לצום בתשעה באב דחוי, הוא משום שכיון שיום טוב שלהם הוא הרי דין הוא שיום טוב דוחה תענית דחוייה כמבואר בטור ובב"י בסימן תקנ"ט אבל מעוברת שאין לה יו"ט

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

אינה פטורה מתענית תשעה באב אף כשהיא דחוייה ומה שמעוברת פטורה משאר צומות היינו משום שכיון ששאר תעניות אינן אלא מצד המנהג לכתחילה פטרו מעוברות ומניקות מלהתענות בהם אבל בתענית תשעה באב שחיובה מן הדין אין לחלק בה בין תענית דחוייה לשאינה דחוייה ועל כן אף שבשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן ל"ז פסק שמעוברת שיש לה מיחוש קצת מותרת לאכול שהרי אף במקום כבוד המילה הקילו בזה והביא דבריו בבאה"ל בסימן תקנ"ט סעיף ט' ד"ה ואינו מכל מקום כבר נתבאר שהטעם שהקילו במילה הוא משום שיו"ט שלו דוחה תענית דחוייה ואינו ענין למעוברת שאין לה יום טוב וכל שאין יו"ט שדוחה התענית הרי תענית זו חמורה היא ככל תענית תשעה באב ולכן כל הדינים והחומרות שיש בתשעה באב שאינו דחוי יש גם בתשעה באב דחוי ואין להקל למעוברות ומניקות בתשעה באב דחוי יותר מתשעה באב שאינו דחוי ורק באופן שיש להקל בת"ב שאינו דחוי וכמו שנתבאר בתשובה הקודמת יש להקל בתשעה באב דחוי וראה גם באשל אברהם בוטשאטש סימן תק"נ סעיף א' ובבית מאיר סימן תקנ"ט סעיף ט') עכ"ד. וכן כתב לדינא בשו"ת בית נאמן ח"ב חאו"ח סימן לא ויעו"ש מש"כ לדחות הק"ו שכתב ביביע אומר ואין הספר הנ"ל תחת ידי.

ואולם בעיקרת סברת האור לציון יש לעיין במש"כ להחמיר במעוברות ומניקות בתשעה באב דלוי כיון שמצינו בו עוד חומרות אחרות שצריכים לצום בהם בערב ויש בהם חמשה עינויים הרי עכ"ם מצאנו בו גם קולא לענין בעלי ברית, וא"כ נלמד מזה להקל גם לגבי מעוברות ומניקות, ואדרבא יותר סברא יש ללמוד מועברות מבעלי ברית שיש בהם צד שוה שבשניהם הקולא היא בצמים, משאר ללמוד בדיני מהות הצום, וכיון שכן יש להקל בצום דחוי וכיון דאידחי אידחי.

וכן יש להעיר עמש"כ באור לציון אבל מעוברת שאין לה יו"ט אינה פטורה מתענית תשעה באב אף כשהיא דחוייה, ולכאורה יש לעיין מה בכך שאין לה יו"ט הרי יש לה טעם יותר טוב מזה שהיא מעוברת והראיה שבג' צומות היא פטורה אפילו שבעלי ברית אז חייבים לצום בו משום שהוא יו"ט שלהם, וכמו שכתב ביביע אומר. וגם מש"כ באול"צ שיש לחלק בין ג' צומות שהוא מצד המנהג לתשעה באב שהוא מן הדין ולכן אין לחלק בו

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ביין דחוי ללא דחוי אינו מובן, דמה בכך שעיקרו מן הדין, הרי כיון דאידחי ולא חמיר כולי האי וכמ"ש הב"י א"כ ה"ה למעוברת.

ובירחון אור תמוז תמוז תשע"ו סימן קכד כתב ששמע בהקלטות מהשיעורים שממנו נערך הספר שו"ת אור לציון, וכתב שם שע"פ הנאמר בשיעור לא יקשה כלל מה שיש להקשות בדעת האול"צ, וז"ל מהקלטה שם: כתוב בשלחן ערוך הכל חייבים קבלו עליהם לצום עוברות ומניקות לא קבלו עליהן לצום א"כ בשבעה עשר בתמוז הוא כמו יום אחר כמו יום אחר לא מתענים גם בשבעה עשר בתמוז לא מתענים אני יש לי שאיפה לדבר על צום דחוי צום דחוי האם לא נגזרה גזירה על נשים להתענות אלא נגזרה תיקנו תקנה תיקנו תקנה גם צום דחוי צריכים להתענות אין הבדל בין צום לא דחוי לצום דחוי רק דבר אחד יש הבדל אם יש ברית מילה אם הוא יום צום דחוי יכולים לאכול אבי הבן ובעלי הברית הטעם הוא מפני שצום לא דחוי אפילו שיום טוב שלו כיון שהוא יום טוב של יחיד והתענית של ציבור לא אתי יום טוב דיחיד ודוחה תענית ציבור אבל אם דחוי כיון שהוא יום טוב שלו ממש והצום הוא דחוי אתי יום טוב דיחיד ודוחה תענית שהוא דחוי לא מפני שזה קל וחמור אלא מבחינת עשה דוחה לא תעשה אם ראית איזה מקומות עשה דוחה לא תעשה האם נעקר לך הלא תעשה נשאר עדיין בלאו אם בשום מקום עשה דוחה לא תעשה אז עשה דוחה לא תעשה אבל אם אין לי עשה לא משום כך הלאו קל שהרי אם יש עשה דוחה א"כ זה היסוד בתענית דחוי בתענית דחוי לא נאמר זה רק בענין אבי הבן וכו' עכשיו אני אגיד לכם הק"ו והישוב נעשה ק"ו ומה תשעה באב שהוא דחוי אוכלים בעלי הברית ודאי שיאכלו מעוברת ומניקה שהרי אם לא דחוי בשבעה עשר בתמוז לא הותר לבעלי ברית אלא למעוברת ומניקה א"כ זה הקל וחומר שעושים אבל האמת שאני סתרת את הקל וחומר הזה בכלל מעוברת ומניקה שאוכלות בי"ז בתמוז זה מפני שחכמים לא גזרו עליהם בכלל מן הדין היה צריך להיות דוקא בזמן גזירה צמים אבל כשאין לנו גזירה לא צמים אלא קבלו עליהם חוץ ממעוברת ומניקה מה הענין זה לזה וכי יעלה על דעתך שתשעה באב דחוי לא יהיו חייבים כולם לצום וכן שיצומו גם מעמוד השחר עד צאת הכוכבים ומה קל וחומר שבעה עשר בתמוז שלא דחוי שהוא מותר למעוברת ומניקה ולא הותר בברית מילה בשעה שהותר בו מילה לא כל שכן ושם מותר לאכול עד עמוד השחר פה לא כן שכן שיהיה מותר לאכול

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

עד עמוד השחר תעשה קל וחומר או חמשה עינויים נגיד שבתשעה באב דחוי לא יהיה חייב בחמשה עינויים קל וחומר ומה שבעה עשר בתמוז שלא הותר לבעל ברית לאכול בכל אופן לא חייבים להתענות בכל מיני תעניות דוקא באכילה ושתייה כ"ש תשעה באב דחוי שמותר לאכול בלילה ולא חייב לצום חמשה תעניות א"כ זה לא קל וחומר וההסבר הוא פשוט שתענית דחוי דינו כמו תענית אמת ולמה הותר לבעלי ברית משום שדוחה ועוברה בשבעה עשר בתמוז למה הותר לא מפני שהקלנו בעדה חכמים כשתיקנו לאתיקנו למעוברת ומניקה חכמים כשתיקנו את התעניות תקנו לכל אדם להתענות רק מעוברת ומניקה מעיקרא לא קבלו עליהם אם היא מעוברת לא קבלו עליה אם היא לא מעוברת קבלו עליה בתשעה באב אפילו דחוי היא חייבת אבל בשאר תעניות פטורה אני אחזור על הדין עכשיו לדעתי זה לא דעתי זה השלחן ערוך שבכל התעניות אשה מעוברת ומניקה לא חייבת להתענות מלבד תשעה באב חייבת להתענות בתשעה באב דחוי לא כתוב בשלחן ערוך ולדעתי גם בתשעה באב דחוי חייבת מעוברת ומניקה אלא היום מקילים לאשה מעוברת אם היא חלשה שהרבה פעמים שאשה יש לה בעיות בהריון זה הדבר יגרום להפיל לכן מקילים אבל כל אשה מעוברת אם היא באה לשאול אותי אני אומר בתשעה באב דחוי את צריכה לצום רק אני חוקר עליה איך האשה מה היא מרגישה היום מקילים שאלה אותי אחת היא מעוברת אמרתי לה את חייבת בתענית אז התחלתי לחקור עליה איך היא מרגישה בתוך השיחה שהיתה אני חקרתי אותה להביא אותה למצב שהיא תגיד לי שהיא לא מרגישה טוב וכך היה ברוך ה' שאמרה שהיא לא מרגישה טוב אני אמרתי שתאכל אבל אם לא חולה אני דעתי שחייבת מניקה ג"כ אחרי שלשים יום חייבת בתשעה באב דחוי אם היא חולה תשאיר את זה לרב אין זה בשלחן ערוך היא חולה כאן מישהו שואל שחולשה ירדה לעולם יש חשש להפלה וצל זה ענה הרג ביום כיפור אוכלת מי שביום כיפור אוכל מה מדברים אנחנו דחוי וכיפור ולא דחוי זה דין אחד להם אם היא חייבת בכיפור לצום חייבת בתשעה באב לא דחוי וגם דחוי חייבת אם אתה מיקל עליה בכיפור כל שכן בתשעה באב רק הקלנו עליה קולא אם היא חלשה ביותר או בענין של תסבוכות בזה אנחנו מקילים אבל אשה נורמלית שהיתה צריכה להיות נורמלית, אני לא יודע היום איך היא, היא צריכה לצום גם בתשעה באב דחוי וגם בתשעה באב וגם בכיפור עכ"ל.

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

וכתב שם בירחון אור תורה הנ"ל שמדברי הגרב"צ הנ"ל נראה שחזר כמה וכמה פעמים על יסוד הוא משום שמעוברת ומניקות בג' צומות לא קבלו עליהם את הצום, וממילא מבואר החילוק לשיטתו בין בעלי ברית למעוברות שבעלי ברית הם חלק מהתקנה והקבלה לצום בג' תעניות אלו אלא שיש להם עתה פטור צדדי שיו"ט שלהם וזה מהני רק לתשעה באב דחוי, משא"כ במעוברות זה לא השם היו חלק מהתקנה והקבלה עם כולם רק שאח"כ הקלנו עליהם מלצום כדין חולה וכדומה, לךא שמעיקרא לא קבילו עליהם לצום והם אינם חלק מהתקנה לצום, ולכן בתשעה באב שמעיקרא לא היה תלוי בקבלה וכל ישראל חייבים לצום בו מדין תקנת הנביאים, ממילא גם מעוברות חייבות לצום בו, כיון שצום זה אינו תלוי בקבלה שנאמר שמעוברות לא קבלו עליהם לצום, וע"כ גם בנדחה חייבות לצום, ובשלמא אם מועברות היו תחת התקנה של הצום ורק אח"כ היינו פוטרים אותם מאיזה טעם שיהיה היינו שגם בת"ב דחוי הם פטורות מאותו טעם שהרי בעלי ברית שיש להם טעם חלוש לא מועיל לפוטרם מג' צומות ומ"מ מהני לפוטרם מצום ת"ב דחוי, אבל מעוברות שכל הטעם שמעיקרא לא קבלו עליהם צום זה א"כ בצום תשעה באב שהתקנה ממילא חלה גם עליהם ממילא הרי הם חייבות לצום, וממילא אף בנדחה אין טעם לפטור אותם מהצום, ולכן יש להקל רק במקוה של תסבוכת, ויעו"ש מש"כ שיש הבדל בין שיעורי האול"צ למה שכתבו בשמו. [ואמנם בעיקר ספרי האול"צ, הרי ידוע דהוא רק עורכי הספר אור לציון וגם ידוע מש"כ רבינו הגרע"י זצוק"ל בשו"ת יביע אומר חלק ט' דלאו מר בריה דרבינא חתים עליה, וגם ידוע שחכם שלום שליט"א אמר על הספר הנ"ל שמחלק ב' נפלו בו טעיות ושגיאות ואי אפשר לסמוך על הספר הנ"ל, וכן מעורר מו"ר הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א שאין לסמוך על הספר הנ"ל הלכה ולמעשה, וכן ידוע שאף תלמידיו של האול"צ לא סומכים עליו, וכמו שאמר הגאון רבי נתן בן סניור שליט"א, וכמו ששמע ממנו ידידי הג"ר ראובן יוסף מיארה שליט"א, ובמש"כ להאריך בזה ידידי הגרנ"י בן שמעון שליט"א בגליון שמועות והארכת בזה עוד במק"א, ואכמ"ל].

ואמנם בעיקר הביאור הנ"ל, יש לעיין ממה דס"ל דמעוברות בג' צומות לא בכלל התקנה, ובבעלי ברית יש פטור צדדי כיון דהצום דחוי, וזה גופא קשיא דכיון דהצום דחוי ממילא י"ל כיון דאידיחי אידיחי, וכמו שפסק לדינא בביה"ל בשם השבות יעקב.

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

וגם מש"כ שמעוברות לא בכלל התקנה, הנה ממש"כ בשו"ע והרמ"א בריש סימן תקנ, שכתב השו"ע כהל חייבים להתענות ארבע צומות הללו ואסור לפרוץ גדר, וע"ז כתב הרמ"א, מיהו עוברות ומינקיות שמצטערות הרבה אין להתענות, ואפילו אינן מצטערות אינן מחויבות להתענות אלא שנהגו להחמיר, ודוקא בג' צומות אבל בט' באב מחויבות להשלים עכ"ד הרמ"א, ומוכח מדברי השו"ע והרמ"א דגם מעוברות הרי הם בכלל החיוב להתענות, אבל אם מצטערות הרי הם פטורות, וקשה לומר שאין הם בכלל החיוב להתענות.

ואף שהיה ניתן לדייק ממש"כ בשו"ע סימן תקנד סעיף ה', שכתב שם בזה"ל: עוברות ומינקיות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ב"כ אבל בג' צומות אחרים פטורים מלהתענות, ואעפ"כ ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה אלא כדי קיום הולד עכ"ל, ולכאורה מלשונו דפטורים מלהתענות נראה דהם לאו בכלל התקנה, אבל זה אינו דפטורים היינו דלשון דהיה חיוב, והיו בכלל התקנה, אך עליהם נאמר פטור, וממילא נראה דדין ת"ב דחוי כיון דאידחי אידחי, וממילא גם בכה"ג הרי יש להם פטור, ולא תקנו להחמיר עליהם, כיון דסו"ס הצום הוא דחוי, וכמו מוכח ממש"כ בב"י בסימן תקנ"ד, שכתב, וכתב הרב המגיד בפרק ה' מהל' תענית ה"י שנראה לו לדקדק שעוברות ומינקיות פטורות להתענות בשלשה צומות אחרים שלא החמירו עליהן אלא בתשעה באב בלבד, וכן כתב הרשב"א בתשובה בחגהות מכת"י סימן מא עכ"ד, ונראה מכ"ז דהוא פטור, ופשוט.

וראה גם להגאון רבי ברוך שרגא שליט"א בשו"ת ברוך אומר (או"ח ח"ג עמ' שכט בהערה) שכתב ליישב מש"כ להקשות בשו"ת אור לציון על דברי הגר"ע יוסף זצוק"ל, וכתב להביא מש"כ לתרץ בזה בספר ביכורי שי סימן טז, מש"כ להקשות בשו"ת אור לציון על הפוסקים שכתבו להקל למעוברת, ויסוד התירוץ הוא דאע"פ שפרטי הצום של תשעה באב הם יותר חמורים מצום רגיל כי יש בו חמשה עינויים וכן הצום מתחיל מהלילה מכל מקום בייסוד חיובי הצום תשעה באב הדחוי יותר קל מהשלוש צומות ושפיר שייך לעשות את הקל וחומר שעשה רבינו הגדול זצ"ל שם ע"ש באורך וכעת נראה לתלות את המחלוקת הנ"ל בין החזון עובדיה והאור לציון ע"פ החקירה שהזכיר רבינו הגה"מ שליט"א לעיל סימן קנו בתשעה

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

באב שנדחה ליום ראשון האם הכוונה היא שבאמת הצום היה צריך לחול בשבת אלא שנדחה ליום ראשון כיון שאסור לצום בשבת או שמלכתחילה בשנה כזו חז"ל קבעו שהצום יהיה ביום ראשון ע"ש.

ויש לומר דמה שפסק החזון עובדיה מתאים להצד הראשון הנ"ל שזה נדחה ולכן הוא יותר קל ומה שפסק האור לציון מתאים יותר כהצד השני שאין הבדל בין דחוייה או לא והנה בספר ביכורי שי שם כתבנו דגם אם נקל לפי הקל וחומר הנ"ל מכל מקום היה נראה שצריכות לצום עד חצות דהא כל ההיתר שלהם הוא ק"ו מדין בעלי ברית שלא משלימים תעניתם א"כ י"ל דיו לבא מן להיות כנדון וע"כ יש להן להקל רק מחצות ואילך וכתבתי כן ע"פ מה שהעיר הג"ר יהודה שאקו זצ"ל למרן רבינו הגדול זצ"ל כמ"ש בשו"ת יביע אומר ח"ה או"ח סי' מ אות ה ובחזו"ע ד' תעניות עמ' ס ואע"פ שרבינו הגדול השיב לו דהחמד משה סי' תקסב סק"א ס"ל דבעל ברית מותר משלים תעניתו מן המנחה ואילך ועוד שרבינו הגדול עצמו כתב שם דבשו"ת הרדב"ז משמע שלא כמו החמד משה וע"כ כתבנו שם בביכורי שי שצריכות לצום לפחות עד חצות ולא הבנתי איך רבינו הגדול הקיל לנשים לאכול מהבוקר אמנם כעת נראה דלא קשה מידי דמה שהעיר הגר"י שאקו זצ"ל די"ל דיו וכוי לענ"ד לא קשיא מידי דהא מבעלי ברית רק יש לנו גילוי שגי צומות יותר חמורות מתשעה באב ממה שבעל ברית אינו משלים תעניתו דוקא בט"ב דחוי ולא בגי צומות ואחר שיש לנו גילוי זה שוב עושין ק"ו ממעוברות ומניקות גופייהו דאם הם פטורות לגמרי מגי צומות כ"ש שהם פטורות לגמרי בתשעה באב דחוי ועוד דגם על הצד שאמרין דיו מה שהשיב רבינו הגדול שם דגם בעלי ברית יכולים לאכול מהבוקר באמת גם דעת מרן השו"ע כן כדמשמע מדבריו בסי' תקנט סעיף ז וכמו שביאר רבינו הגדול בחזו"ע שם עמ' ת"ד, וא"כ צ"ל דמש"כ מרן השו"ע בדין בעלי ברית שאינם משלימים תעניתם מן המנחה כתב רק משום דכך הוה מעשה כמו שהובא בטור אבל אם עשו הברית בבוקר מותר להן לאכול כבר מהבוקר וק"ל.

ומ"מ כתב שם בעמ' של שאף לאול"צ מעוברת שנמצאת בשמירת הריון או שיש לה חוסר דם כגון שכמות המוגלובין ירדה לרמה נמוכה וכל כיוצא בזה ודאי פטורות מן התענית, ולכן בימים חמים אלו המקלות יש להם על

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מה שיסמוכו והורצה להחמיר אם היא תרגיש שלא בטוב תיכף תשתה מים וכל מה שהיא צריכה לפי הענין.

ובשו"ת שערי ציון (ח"א סימן יג) כתב הדיין הגאון רבי צבי בוארון שליט"א שלכאורה יש להקשות דאי נימא דהוא צום תשעה באב דחוי מדוע נוהג בו את כל החומרות שיש בצום תשעה באב, וכתב שם שלכאורה י"ל שכיון שחכמים לא רצו לחלק בין ת"ב לת"ב ובפרט שביום העשירי בית המקדש נשרף וכדאיתא בגמ' בתענית דף כט ע"א משו"ה חכמים לא חלקו ומ"מ במעוברת יש להקל, וכתב שם שעדיין לא היה בטוח בביאור זה, אבל אח"כ מצא שכן מבואר בראשונים שהחומרות שנוהגות בט' באב אינם ראייה על היות עצם הצום חמור משאר צומות, וכמו שמבואר מדברי הר"ן בפ"ק דר"ה דף ה' ע"א מדפי הרי"ף שכתב שם בשם הרמב"ן ז"ל בתורת אדם דמדינא כולהו ד' צומות אסורים ברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה ומפסיקין בהם מבעוד יום כתשעה באב דלא גרעה גזירת נביאים מגזירת בי"ד בתעניות אמצעיות ואחרונות דאסירי בכל הני (תענית יב:) ועוד דכל דתיקון נביאים כעין דאורייתא תיקון ועשו ד' צומות כיום הכיפורים לעינוי וכן לגבי צום אסתר וכו' ובתוספתא תניא וכו' אלמא משמע שכל תענית שהוא נקבע על הציבור מפסיקין מבעוד יום, וה"ה שהוא שוה לשאר חומרי עינוי דט"ב, והיינו נמי דאמירנן בפ"ק דמגילה דף ה' רבי נטע נטיעה בפורים ורחץ בקורונה של ציפורי בי"ז בתמוז ובקש לעקרו ט"ב וכו', משמע מהא דמעיקר דינא אסור י"ז בתמוז ברחיצה וכו' והא דלא מדכרינן בכמ' הני חומרי אלא בט"ב לחודש משום דשאר ברצו תלו, והאידינא כיון שנהגו להתענות ולא נהגו לחומרות הללו משמע דמעיקרא כך רצו, להתענות בלבד, אבל לא רצו לנהוג באותן חומרות, וכיון דהני ברצונו תלוי הרשות בינך, אבל מעיקר תקנה ודאי אסורין בכולן עכ"ל הר"ן, וכתב בחידושי הר"ן עמ"ס ר"ה דף יח ע"ב בד"ה שאני, וכן מבואר בחידושי הרמב"ן עמ"ס תענית דף כו ע"א, ובתורת האדם לרמב"ן בשער אבילות ישנה עמ' רמג יעו"ש, הרי מבואר מדברי הרמב"ן שמעיקר הדין תקנת הנביאים אין חומר לט' באב יותר משאר צומות אלא שהעם נתרצו להחמיר בט"ב משום שהוכפלו בו הצרות, אבל אינו מעיקר הדין, ושכן מבואר ברבינו חננאל עמ"ס ר"ה שם שכתב בזה"ל: ופרקינן משום שהוכפלו בו צרות מפני שחרב בו הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר קבלו עליהן

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

ט' באב צום לעולם בגלות ואע"פ שאין שם סכנה בזמן הזה לפיכך יוצאין השלוחין באב עכ"ד, ומבואר דהוא משום שרצו, ושכן מבואר בחידושי הרשב"א עמ"ס מגילה דף ה' ע"ב שכתב להקשות שם איך ס"ד בגמ' שרבי רצה לעקור את צום תשעה באב והרי אין בי"ד יכול לבטל דברי חברו וכו' וכתב דאין זה בכלל מבטל דברי חבריו כיון שהתקנה הראשונה היתה על תנאי כמבואר בגמ' בר"ה דף יח ע"ב יעו"ש, ושכן מבואר בחידושי הריטב"א במגילה שם, ובחידושי הריטב"א בר"ה שם, ובשו"ת התשב"ץ ח"ב סימ רעא, וכן כתב בב"י סימן תקנ, וכן מבואר בביאור הגר"א שם סק"ב, וכן מבואר שתפס לדינא בשו"ת אבני נזר חאו"ח סימן תקמ. וממילא כתב שם שמשו"ה י"ל שביביע אומר תפס להקל בזה, ודלא כמ"ש להקשות בזה על הק"ו שכתב ביביע אומר, בשו"ת כלו מחמחדים ח"א סימן מב יעו"ש, ויעו"ש עוד מש"כ להאריך ולהוכיח בזה לדעת היביע אומר זצ"ל הטעם שיש לפטור נשים מעוברות ומניקות בצום תשעה באב דחוי.

ובשו"ת עולת יצחק ח"א סימן סז כתב שאין הכוונה שמעוברת מותרת לאכול כל היום אלא היינו שלא תשלים את התענית כמו בעל ברית, וכתב שם להעיר ע"ד הק"ו שכתב שם ביביע אומר, וז"ל: ברם האיי ק"ו אינו ברור בעיניי, דביו"ט שלו דוחה מקצת תשעה באב שלא להשלימו בתענית, ושזה נכנס בגבול זה הוא דאשכחן דהתירו אבל במעוברות ומניקות הפטור אינו מצד כזה אלא מצד חולשתן או מפני צער הוולד עיין לעיל סימן ס"ה אות ב' ואם שייך לפטרן הוא מכל התענית כולה ולא רק חלק ממנה והלן ואמנם ראיתי לו שם שהביא בשם חמד משה סי' תקס"ב סק"א שאף בעל ברית אם רצה לאכול שחרית רשאי אלא שמדברי הרדב"ז ח"א סי' שפ"ה לא משמע כן ע"ש ואני רואה שלא רק לא משמע כן אלא מפורש שם בהיפך ולא הרדב"ז לחוד אלא מכל הפוסקים מוכח דדווקא אחר מנחה התירו ועוד שאפילו את"ל כהחמד משה משמע דווקא בשחרית אבל לא בליל תשעה באב ובמעוברות ומניקות אי אתינא למפטרניהו דומיא דשאר תעניות צריכות להיות פטורות לגמרי אפילו בלילה וצ"ע. עכ"ד, ויעו"ש עוד מש"כ להחמיר במעוברת שצריכות לאכול עד סוף יום ושיש ללמוד כן ממש"כ מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק ממש"כ כיוצא בזה לגבי צום י"ז בתמוז נדחה, ויעו"ש שבסו"ד כתב על השאלה שנשאל שם במעוברת בחודש השני, שהתעלפה שם בסוף היום כיון שחיכתה לבעלה שיבדיל לה

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

וכו', ומסו"ד אתה למד שהוא חומרא דאתי כמעט לידי פיקוח נפש, ואיך כתב לחלוק ע"ד הביה"ל שכתב לפטור מעוברת שיש לה מיחוש, וכיון דהיה לאשה שם מיחוש היה צריכה שלא לצום, וכיון שלא ידעה את הדין לא שברה את הצום, וחיכתה בפיקוח נפש לבעלה שיחזור מהתפילה ויבדיל לה, וממילא תמוה לדינא להחמיר, וגם מש"כ שבעל ברית שרשאי לאכול אינו אלא רשות, תמוה לומר כן שנעלם מעיניו מש"כ הראשונים שהוא יו"ט שלו, ומשו"ה צריך לאכול, דהרי ביו"ט חיוב אכילה אינו רשות אלא חיוב, והכא נמי הרי הוא חיוב ולא רק רשות בעלמא.

וגם מש"כ שם לדחות את הק"ו שכתב בשו"ת יביע אומר שאי אפשר להקל יותר מבעלי ברית, הרי כבר כתבנו להביא לעיל דאף אי נימא דבעלי ברית יכולים לאכול רק מחצות, גם אם לא נתפוס כמ"ש בשו"ת הרדב"ד לדינא, מ"מ הכא אין שייך לומר את הכלל דיו לבוא מן הדין להיות כנידון, וכיון שכן נראה דמעוברת אינם חייבת לצום, ואינה בכלל הצום.

וגם יש להוסיף עתה שהרי סו"ס כיון שמעוברת אינה חייבת לצום, ממילא אף שבא"ר כתב שיש ענין להתענות כמה שעות, מ"מ זה יכולה לקיים במוצאי שבת, וכמו שה"ד הגרשז"א בספר מעדני שלמה, אבל כיון דאינה שייכת בכלל התענית, אין האשה רשאית להחמיר על עצמה.

והכא אינו דומה ליום כיפור שיש לאכול בשיעורים, ואף שמדברי הביה"ל בסימן תקנ"ד לגבי מגיפת החולי רע שמוכח מדבריו שיש לאכול פחות מכשיעור, י"ל שהוא דוקא לאנשים בריאים וכדי שלא ידבקו במחלה יאכלו פחות כשיעור, אבל חולים לאו שייכים בכלל הצום, וכן כתב לדחות בספר מנחת אשר מועדים חלק בסימן מד, [ועיין עוד מה שנתבאר בזה בספר מנחת אשר מגיפת הקורונה בארוכה יעו"ש]. ושוב מצאתי שכן כתב גם הגר"י זילברשטיין שליט"א בספר תורת הילדות (פרק מח הערה א') יעו"ש, וכן כתב אח"כ גם בשו"ת שבט הלוי חלק ט' סימן קלא אות ג' יעו"ש.

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

האם חולה בתשעה באב צריך לאכול פחות פחות מכשיעור כמו ביו"כ

והנה בשו"ע דנקט דין תשעה באב ויום הכיפורים שמניקות ומעוברות מתענות ומשלימות, מוכח דחד דינא אית להו, אבל ממש"כ לגבי בעלי ברית, וממש"כ שחולה אין צריך שיעור, משמע שאין צריך לאכול בשיעורים, ולכאורה הביאור בזה כמו שכתב להביא במועדים וזמנים (חלק ה' סו"ס שלב) בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל, וז"ל: דחולה שפטור מצום בכל התעניות אף שאין בו סכנה, אין הפירוש שהוא אנוס ולכן פטור, רק מעיקרא לא גזרו בזה מצוה כלל, שעליו לא גזרו המצוה כלל וכו' ויעו"ש עוד בעמ' שלה שכתב משמע ממרן הגר"י בשם אביו הגר"ח מבריסק שבחולה לא גזרו כלל תענית ואין כאן קיום מצוה מאחר שאין כאן חיוב צום לשעות יעו"ש עוד מה שחידש ע"פ בזה יעו"ש, ואמנם לדבריו הגדר הוא דאינם בכלל הצום, וזה כמו שכתבנו להביא לעיל שכן נראה ממה שאמר הגר"צ אבא שאול זצוק"ל בהקלטות, ואמנם ממש"כ לעיל להעיר ע"ד נראה שהוא פטור, ומה שאין דין פחות מכשיעור, כיון שהוא מדרבנן, וכמו שהבאנו לעיל מדברי הערוך השולחן שכתב שלא שייך בתשעה באב פחות מכשיעור כיון שהוא מדרבנן, וכן כתב בספר אורחות חיים (ספינקא או"ח סי' תקנ) שרק ביום הכיפורים היכא דצריך לאכול אם אפשר יאכל פחות פחות מכשיעור משא"כ בתשעה באב א"צ לאכול פחות מכשיעור יעו"ש, וכן כתב מרן החיד"א במחזיק ברכה בקו"א שבתשעה באב אין צריך לאכול פחות מכשיעור, וכן כתב לדינא בשו"ת שי למורא או"ח סימן ד' שכתב שלא אשכחן בתענית דרבנן שיעורים יעו"ש. ועיין עוד בשו"ת ציץ אליעזר חלק י' סימן כה פרק טז מש"כ להביא עוד כמה ראיות בזה, עי"ש.

ואולם ממש"כ בשו"ת חת"ס (חאו"ח סימן קנז) שכתב לגבי צום תשעה באב וז"ל: וכי החולה אינו מחוייב בדבר התענית, ואינו מתענה בו, והלא לא הותר לו אלא כדי צרכו וחיותו, ואם די לו בשתיה לא יאכל, ואם די לו באכילה פעם אחת לא יאכל ב' פעמים, ולא יותר ממה שצריך, וגם שארי עינוים אם אינו צריך לנעול ולרחוץ ולסוך אסור לו לעשות א' מאלה, נמצא שהוא מן המתענים והמחוייבים בדבר עכ"ל, וכן מבואר בשו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א ס"ק עה, שבכל התעניות אם רצו הציבור אין דין תענית כלל בחולה, אבל בתשעה באב תענית חלה בחולה יעו"ש, והכי נראה לכאורה

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מדברי השו"ע בסימן תקנד שכלל דין תשעה באב ויום הכיפורים, שמעוברות ומניקות חייבות בהם, אבל י"ל שמה שבתשעה באב אין צריך שיעורים, אף אי נימא דהוא פטור והותרה מהחיוב כיון דאינו אלא מדרבנן ונדחה, אבל אין הכא נמי יש דין למעט כל מה דאפשר מתענוג וכמו שכתב בשו"ע, ומקורו הדברים מבואר בראשונים וכמו שכתב שם בב"י סימן תקנ"ד יעו"ש, והכי לכאורה יש לבאר מש"כ בחת"ס.

ואולם בשו"ת מרחשת (ח"א סימן יד סק"ד) כתב, בזה"ל: וזכרוני כשהייתי חולה בתשעה באב, והיה קשה עלי התענית, נהגתי בעצמי לאכול פחות פחות מכשיעור, כדי שלא אהיה מאבד תענית של אותו יום שהיא מדברי קבלה, וחמור כשל יום הכיפורים עכ"ל, ומבואר מדבריו דיש להחמיר בצום תשעה באב בשיעורים כמו ביום הכיפורים, אבל אמנם נראה דאינו עיקר לדינא, ורק נהג להחמיר על עצמו כן.

ואמנם בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רפ"ט ד"ה מיהו) כתב בזה"ל: מיהו בוודאי אינו מותר רק מידי דצריך, דנהי דהרמב"ן הנ"ל כתב דאין צריך אומד, מכל מקום הרי גם בעוברות בג' צומות כתב דהותר רק כדי קיום הוולד. וכן מבואר בדברי מרן הגאון בעל חתם סופר בחלק אורח חיים סימן קנ"ז דאי סגי ליה בטעימה או בשתייה מועטת אסור לו לאכול יותר, ועיין שם דאי סגי ליה בפחות משתיית רביעית ובפחות מאכילת כזית ולשהות בנתיים כדי אכילת פרס אסור לו לאכול יותר. ודברי הרמב"ן והשולחן ערוך היינו היכא דמספקא ליה אי סגי ליה, מותר לאכול ולשתות ואין צריך אומד, אבל יותר מכדי צרכו לא, עכ"ל, מוכח דס"ל לדינא דיש עניין לאכול בשיעורים לחולה, וכן ראה עוד בספר שדי חמד מערכת בין המצרים סימן ב' אות א' כתב להביא כמה דעות דס"ל דיש דין שיעורים בתשעה באב.

ואמנם ידוע כבר מה שנחלקו האדר"ת והגרי"ח זונפלד זצוק"ל, ונדפסו הדברים בספרו של האדר"ת "הר המוריה" יעו"ש.

וראה עוד בשו"ת נהרות איתן (חלק א' עמ' רצט) שכתב, ובעיקרא דמילתא לדינא שמעתי מפי מו"ר מרן הגר"ש ואזנר (שליט"א) בעל שבט הלוי דדברי המהר"ם שיק בדעת החת"ס רחולה צריך לאכול בת"ב פחות פחות מכשיעור הם דברי פלא ולא נמצא כזאת בשו"ת החת"ס וגם לא מקובל כן

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

בשמו מבניו ומתלמידיו ומטעם זה מרן (שליט"א) אינו מורה כן להלכה ולמעשה להצריך פחות מכשיעור אך בעצם דינו של החת"ס כפי המוזכר בתשובה הנ"ל להקפיד ולאכול רק כדי צרכו ולא יותר בזה מורה כל לשואלים להקפיד לכתחילה בכך ועתה לאחר הוצאת המהדורה הראשונה של ספרנו יצא לאור חלק ט' מספרי שבט הלוי ושם כתב מרן (שליט"א) להדיא סימן קל"א אות ג' וז"ל כבר אמרתי הרבה פעמים שאין דין חצי שיעור בתשעה באב כסתימת כל הפוסקים וכו' עכ"ל עיי"ש.

ואולם בספר מעשה איש (ח"ג עמ' קלא) הו"ד החזו"א שלמי שהיה אבן בכליה שישתה לשיעורים בתשעה באב כיון שעדיין אינו בגדר חולה יעו"ש, ואכתי הוא חידוש לכאורה, ואמנם נראה ליישב בזה דכיון דהוא עדיין בגדר בריא, ממילא בעי שיעורים, וכמו שכתב בביה"ל לגבי מגיפת החולי רע, ושוב מצאתי שכיוצא בזה כתב הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א בספר כרם יעקב (סימן ו') וז"ל: חולה ויולדת וכל כיו"ב שצריכים לאכול בט"ב, מותר להם לאכול כהרגלם ואין צריך לדקדק שיאכלו פחות מכשיעור, אבל בריא האוכל בט"ב מחשש שמא יבוא לידי חולי וכל כיו"ב, הואיל והוא בריא עכשיו אלא שאנו חוששין שמא יחלה או יסתכן, אכן יש לו לאכול פחות מכשיעור, וכמ"ש הרב פתחי עולם שהובא במשנה ברורה ובכף החיים ז"ל עכ"ל. וכן הו"ד הגרשז"א זצ"ל בספר נשמת אברהם סי' תקנ"ד ס"ק ו'. יעו"ש. וכן הו"ד מרן הגריש"א זצוק"ל בספר אשרי האיש או"ח ח"ג פרק ע"א סעי' מ"ד. יעו"ש.

ושוב ראיתי שנשאל מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בדברי הביה"ל שלא מבואר ממתי שלא לצום, האם שלא לצום כלל או דלמא שהוא כמו בעל ברית שהוא רק מחצות, והשיב הגרע"פ שליט"א שהוא מתחילת הצום.

ושוב מצאתי שכתב לבאר בזה הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' סימן רנב) שכתב להסתפק בהנ"ל אם כמו בעצי כהנים שמתענים ולא משלימים והיינו שיתענו עד חצות דוקא או דילמא שיש פטור לגמרי מהצום, וכתב שם, אבל לענ"ד הדין אינו כן אלא שבמעוברת וכדו' לא תיקנו צום כלל בנדחה וכמו דלא תקנו בג' צומות אפילו בזמנם דחמיר טפי מת"ב שנדחה שהרי ג' צומות בזמנם שלא נדחה בעלי ברית

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מתענין ומשלימים ומעוברת ומניקות אין מתענין וא"כ בת"ב שנדחה שבעלי ברית מתענין ולא משלימין וקיל טפי מג' צומות א"כ מעוברת ומינקת דלא גזרו בג' צומות כ"ש שלא גזרו בהו תענית בת"ב שנדחה ומעתה בת"ב שנדחה דוקא כשל בו יו"ט דרבנן יש דין עד חצות, משא"כ במעוברת וכד'.

וראה שם עוד בחלק ב' סימן רנג שכתב להקשות בעיקר הקולא בצום דחוי, וז"ל: אמנם בעיקר הדין אני תמה שלכאורה אין לנו להקל בת"ב שנדחה כלל שמעיקרא כשגזרו חז"ל על ת"ב ידעו שחל לפעמים בשבת ולא נדחה לגמרי ואז תקנו הצום ביום ראשון ואם כן עיקר תקנת הצום כה ג ביום ראשון ולמה לנו להקל בבעלי ברית לא לצום אלא דבמסכת מגילה ה מצינו דקיל כשחל בשבת שרבי רצה לעקור הצום דכיון שנדחה נדחה וע"כ החיוב בתשיעי הוא מדברי קבלה שקבעו רק באתחלתא דפורענותא ובעשירי בנדחה הוא רק דרבנן ולכן לא אלים לדחות תקנה קודמת לשמוח כקרבן עצים או במילה אמנם עכ"פ היא תקנתא דרבנן ולכאורה גם במעוברת ובמקום חולי קצת חייבין ככל דרבנן ולא דמי לשאר צומות שמקילינן שיסודם משום דבזה"ז שאין שמד הוי רק מנהג וכה"ג לא נהגו אבל ת"ב שנדחה דחייבין לצום מדרבנן ורק במקום חולי לא צריך אומד וא"כ במעוברת אין להקל בחיובא דרבנן ולא דמי ליו"ט ועצי כהנים או מילה שהיא תקנה קודמת ולא רצו לבטלה לגמרי מפני תקנת צום דת"ב נדחה, ולפיכך לכאורה צריכים להחמיר במעוברת ומינקת וכן ס"ל לבית מאיר שם ובתשו' מהר"ש הלוי או"ח סי' ב', ואולם ע"ש במועדים וזמנים שצידדנו שבנדחה תלוי במנהג ואף שקיבלו לצום לא קיבלו כלל בחולי אפילו בחולי קצת ע"ש.

והוסיף שם עוד: ומה שכתב חכ"א שלדעת רופאי זמנינו אין סכנה לעובר כלל בצום אינו נכון כלל ושמירא סכנתא טובא ויודע אני ממקרים שהפילה סמוך לצום ותלו רופאים ההפלה בכך ועיין בשו"ת מהרי"ל סוס"י מ"ה שכתב לענין תשובה למעוברת ע"י צום וז"ל אך איני רשאי להחמיר על אשה שנתעברה להתענות כי יש נשים שהם מפסידים ההריון ומיהו בזמן האחרון ירדה חולשה לעולם ואפילו אחרי שצמות ביוה"כ שמענו דמצוי שמפילות קודם לזמן ואף שאין אנו מקילין באיסור כרת דיוה"כ בלא שאלת חכם כפי הענין מ"מ בת"ב שאין צריך אומד גם בזה לא צריך

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

בזמנינו אומד עד כמה היא חלושה שהצום מזיק לה וכיון שהגרע"א מיקל בנדחה נוכל לסמוך עליו והוריתי כאן שמעוברת לא תצום בחלושה דוקא והיינו כאן בדרום אפריקא שקר מאד והצום קצר מאד אבל במדינות שחם בתמוז והיום ארוך נראה להקל במעוברת אם מרגישה שהצום קשה לה שלא תצום כדעת הגרע"א ז"ל והסברתי שאין רשות למעוברת להחמיר על עצמה לצום שאין זכותה על העובר שמסתכן. עכ"ד, וממילא נראה דאין ענין לצום ואף להתחיל לצום, כיון דירדה חולשה לעולם.

ופלא במש"כ הגר"י זילברשטיין שליט"א בספר תורת היולדת עמ' שכא, לגבי ט' באב נדחה, תשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה ליום א', מותר למעוברת שיש לה מיחוש קצת לאכול, ואינה משלמת התענית, ומסתברא דה"ה מינקת עכ"ד, ושם ציין לביה"ל ולא כתב הגדר הזה, וכן כתב הגרי"ש זיכרמן שליט"א בקונ' דיני תשעה באב שחל בשבת, שלא סתם ההיתר בזה, וכן ראיתי שכתב לדינא הגרי"א דינר שליט"א בגליון מים חיים מס' 474 שכתב, וכן חולים ומעוברות שיש להם מיחוש קצת יכולים לאכול בתעני נדחה (ביה"ל שם) וכן מינקת (הגרי"ש אלישיב זצ"ל) וכל אחד יעשה שאילת חכם באיזה אופן יכול להקל עכ"ד. וכנראה דנקט בזה כמ"ש בקובץ מבית לוי בשם הגר"ש וואזנר זצוק"ל.

ושוב ראיתי שכמו שכתבו הפוסקים דמעיקר הדין יש להחמיר במעוברת, כן הו"ד הגרשז"א בספר מעדני שלמה עמ' קעג להקל למעוברת בצום תשעה באב דחוי, אבל רק מחצות, וכך הובא שם בזה"ל: אמר מרן בשנה שתשעה באב נדחה בודאי שיש להקל למעוברות כמ"ש בבה"ל סימן תקנ"ט ד"ה ואינו, ומש"כ בבה"ל להקל במעוברות הוא הדין במניקות דדין אחד להם לענין זה, [והוסיף שגדר מניקה אין הכוונה שהיא תוך שנתיים מהלידה אף שאינה מניקה אלא צריכה להיות מניקה בפועל], אולם אין כוונת הבה"ל שכאשר נדחה הצום הוא בגדר הותרה, ואם המניקה מרגישה שאינה צריכה לאכול אין אומרים לה שצריכה היא לאכול וגם לא תאכל בלילה דהיינו ליל ת"ב אחרי שבת שאחרי שאכלה בסעודה שלישית סעודת שלמה בעת מלכותו (כלשון השו"ע תקנ"ב ס"י) אינה צריכה לאכול עוד בלילה ואדרבה צריכה להשתתף בצערא דציבורא ע"י שתתענה בלילה וכן אין לה לאכול מוקדם בבוקר ותחכה עד שמרגישה שצריכה לאכול ואז תאכל עכ"ד. ועיין עוד בספר הליכות שלמה מועדים חלק ב' פט"ז בדבר

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

הלכה אות ג' שכתב, שהרי לענין ת"ב נדחה כתב הרעק"א בסי' תקנ"ט ס"ט ומעוברת שיש מיחוש קצת מותר לאכול, ונשי דידן רובא דרובא כבעלי מיחוש קצת חשיבי, ובפרט מי שיש לה כמה פעמים כאבי ראש או כאבי בטן דחשיב ודאי כמיחוש קצת, ולכן אין להחמיר רק תבדיל ותאכל ותשתה, מבלי לדקדק כלל על שיעורים, ורק תמנע מתפנוקים, אך מובן מאילו שאם תהיה הרגשתה טובה תצום עד הבוקר, ובאות ד', כתב, ובת"ב נדחה דין המינקת כדין המעוברת, שאם הרגשתה טובה תתענה עד הבוקר, ואם לאו תאכל ותשתה אף בלילה, עכ"ד, הרי לן דיש ענין להתענות אם יכולה מהלילה. [ואמנם ראה בשו"ת יביע אומר חלק ה' במהדורה חדשה שציין שם הגרע"י שם לדברי המעדני שלמה שכתב להקל, אבל לא דק לכאורה ששם כתב להקל, אבל תתחיל להתענות, ואילו ביביע אומר שם ובחזו"ע וביחו"ד מבואר דאינם בכלל הצום ועיין].

ושוב ראיתי להגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א בספרו דיני ט"ב ביום א' ודיני שבת שלפניו, עמ' סב, חולה אפילו במיחוש קצת, וכן מעוברת ומינקת (תורת היולדת פרק מ"ח ס"ד) שיש להם מיחוש קצת מותרים לאכול לאחר חצות, וכו' וחולה ממש שאין בו סכנה וכן יולדת כל ל' יכולים בנדחה לאכול מיד בלילה, ושם בהערה קלד ציין לדברי הביה"ל שם, וכתב, לגבי יולדת בתוך ל' וחולה שאין בו סכנה שמדינא פטורים לגמרי מלהתענות אלא שנהגו להחמיר עד כמה שיכולים בזה כתב בנדחה אוקמי אדינא, ועיין ערוך השולחן סימן תקנ"ד סעיף ז', ואם גם עד חצות לא יוכלו החולה המעוברת והמינקת בעלי המיחושים להתענות יאכלו מקודם ואפילו בלילה, וע"ע בכ"ז בשו"ת יחו"ד להגרע"י שליט"א ח"ג סימן מ' שכתב ג"כ כן, ובס' עטה אור טולדינו על' מס' שבת סי' מ"ז עכ"ד בהערה שם. עכ"ד, ובמש"כ שהיחו"ד כותב להחמיר זה אינו כמבואר לקמן. ואמנם לכאורה הוא נקט כמ"ש בפשיטות בשו"ת שבות יעקב, ועיין עוד במש"כ הגר"צ כהן זצ"ל בספר ט' באב שחל בשבת עמ' קיא, שכתב להביא ב' הדעות בהנ"ל ולא כתב להכריע לדינא, ויעו"ש בהערה שביאר שיטות הפוטרים מהצום, כמ"ש להביא לעיל שכתב לבאר בשו"ת שערי ציון יעו"ש.

וכן כתב לדינא בספר קרא עלי מועד פרק י' הלכה ה' חולי קצת ומעוברת שיש לה מיחוש קצת א"צ להשלים התענית בט"ב שנדחה ויכולים

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

להתפלל מנחה גדולה ותפילת עננו ולהבדיל ולאכול, ובהערה ד', וכתב שם להביא לדברי הביה"ל שם, ולכאורה נראה דבכ"ז דאינם חייבים לחכות עד אחרי מנחה אלא יכולים לאכול מיד אחר חצות אאל שבזה אין לומר עננו במנחה כיון שכבר אכל ואם ידלג צום תעניתו אפשר דאף בזה שרי וציין בזה עוד לדברי שהער הציון סימן תקסב סק"ו ופרי מגדים שם משב"ז סק"א והו"ד בכה"ח שם סק"ח. עכ"ד, וכן ראיתי שכתב ידי הגרי"א או"צ שליט"א שאף שלדינא במעבורת יש להקל וכמו שאמר לו הגר"ד קוק שליט"א מ"מ אין היתר לפתוח את הצום, אלא יש להתחיל את הצום לפי כוחה וכשתראה צורך חממת קושי וכו' תעשה הבדלה, ובדרך כלל הצורך מגיע ביום ראשון בבוקר, והקושי לא אמרו להתבטא דוקא בחולשת סמרטוטו וכיו"ב, וסגי במה שיש לה כאבי ראש או כאבי בטן וכיו"ב כדי להקל מעליה הצום עכ"ד, ואולם לאחר המחילה מכבוד הגאונים הנ"ל הרי סו"ס הרי דהצום דחוי, והותר להם לאכול, כיון דאידיחי אידחי, וכמו שכתב בב"י לגבי יו"ט.

וכן ראיתי שתמה הגאון רבי אשר וייס שליט"א על דברי השיטות שמעוברת יש להקל להם רק אחרי שש שעות, וז"ל: וראיתי מי שכתב דלא הקיל השבות יעקב אלא משש שעות ולמעלה, אך לענ"ד זו טעות. דכל שמתירים אנו לאכול בתענית משום חולי לא מצינו לחלק בין לפני חצות ולאחריו, אלא דבהכי מיירי השבו"י וזה שאלת השואל, ואין מדבריו כל הכרח שלא הקיל אלא לאחר חצות. ואף שהשבות יעקב הוכיח להקל מהמבואר בעירובין (מ"א ע"א) ובתענית (י"ב ע"א) דר"א בן צדוק אמר דפעם אחת חל ת"ב בשבת ונדחה לאחד בשבת ויהתענינו ולא השלמנו משום שיום טוב שלנו היה" משום שהקריבו קרבן עצים, וכתב השבו"י דאם התירו לבעל שמחה כ"ש שהתירו לחולה ומעוברת. ולכאורה יש מקום לומר "דיו לבא מן הדין להיות כנידון" ואין לנו להתירו אלא מחצות ואילך ולא לפני כן.

באמת אין נראה כן, דרק כאשר התירו לבעל שמחה התירו לו רק לאחר חצות, דהלא מצדו אין כלל צורך שיאכל ולא התירו לו אלא משום יו"ט, ולמה לא יתענה לפחות עד חצות היום ומה הפסד יש בכך. אבל כאשר התירו משום חולי וצער מהי"ת להכביד על החולה כיון שמעיקר דין התענית לא יצא ידי חובתו. וכך ברור מתוך לשון הגרעק"א שכתב "וכן

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

בחולי קצת ומעוברת שיש מיחוש קצת מותרים לאכול, ת' שבות יעקב ח"ג סל"ז". הרי לך שלא ס"ל דחייב להתענות תענית שעות עד לאחר חצות, ובבה"ל העתיק את לשונו של הגרעק"א. אמנם יש מקום לטעון דכיון דקאי אדברי השו"ע שכתב להדיא לגבי בעל ברית דאינו משלים התענית אלא אוכל אחרי חצות ה"ה לחולה ומעוברת, אך לענ"ד נראה יותר מפשטות לשונם דלא חילקו בין לפני חצות לאחריה.

ובאמת כבר מצינו במגן אברהם (תקנ"ד סק"ט) שכתב להקל ביולדת תוך ל' שלא תתענה בת"ב נדחה וגם הוא התבסס על המבואר בסעיף זה דבעל ברית אוכל בת"ב נדחה, ולא כתב שמותר לה לאכול רק אחרי חצות ומשמע שלא ס"ל לחלק בכך, וביותר נראה כך בלשון המשנ"ב שהביא דבריו (תקנ"ד סק"י"ד) וכתב "בט"ב שנדחה יש להקל שלא תתענה. ועיין בא"ר שכתב דאפילו יולדת שאינה מתענה תתענה איזה שעות אכן אם גם זה קשה לה לא תתענה כלל". ומוכח מלשונו שמותר לה לאכול לפי הצורך ולא דוקא לאחר חצות אלא שגם הלכה זו למד המג"א מהא דבעל ברית.

אמנם יש מי שחולק על עיקר דינו של השבות יעקב, וס"ל דדין ת"ב נדחה כדין ת"ב בעלמא לענין עוברות ומינקות ושאיני מבעל ברית. כ"כ בשו"ת מהר"ש הלוי (ח"ב סי' ב'). אך נראה להלכה דיש להקל כשיטת השבו"י, הגרעק"א והמשנה ברורה, ובפרט שיש להם בית אב בדברי המגן אברהם. ואף שהמג"א מיירי ביולדת ולא במעוברת ומניקה, מ"מ דין אחד להם דהא יולדת תוך ל' יום מתענה בת"ב ואעפ"כ הקיל המג"א בת"ב נדחה, וגם המג"א וגם השבו"י למדו מהא דבעל ברית אינו משלים תעניתו וכמבואר. אמנם המג"א (תקנ"ט סק"א) כתב בשם כה"ג ושו"ת הרדב"ז דכבר נתפשט המנהג להחמיר בבעל ברית אפילו בשאר צומות הדחויין וק"ו בת"ב. ועוד כתב דכיון שנתפשט המנהג לעשות את הסעודה בלילה גם מטעם זה אין להקל אף בשאר צומות, עי"ש. אך רבים מן האחרונים דחו את דברי המג"א ונקטו עיקר כדברי השו"ע, ועי"ש באליה רבה (סק"כ"ה). וכתב המשנ"ב בשעה"צ (סק"ל"ט) שלא העתיק את דברי המג"א כיון שהא"ר והח"א (כלל קל"ו ס"ז), והשע"ת (סק"ט"ו) כתב דאין זה אלא מנהג תוגרמא ואין זה מנהג מדינותינו, עי"ש. וגם מש"כ שכבר נתפשט המנהג לעשות הסעודה בלילה, באמת בזמנינו אין המנהג אלא לעשות את הסעודה סמוך לברית מילה ולא בלילה.

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

אך מ"מ נראה פשוט דעד כאן לא נחלקו אלא בענין בעל ברית, אבל בחולה ומעוברת לכו"ע יש להקל, דהלא המג"א שחלק על השו"ע לגבי בעל ברית הוא זה שלמד מדבריו להקל גבי יולדת, וע"כ דלאו הא בהא תליא וביוולדת וכדו' יש להקל לכו"ע. וכך נראה הלכה למעשה. וע"ע בבהגר"א (סי' תרפ"ו ס"ב) שנקט עיקר כדברי התוס' (ר"ה י"ט ע"א) שת"ב נדחה אינו קל משאר הצומות, אך מאידך גיסא ס"ל דבעל ברית מותר לו לאכול ככל שאר הצומות אף שאינן נדחין, עי"ש. ע"כ דברי הגאון רבי אשר וייס שליט"א

ואמנם מה שיש לתמוה בדברי הביאור הגר"א מדוע יש להקל בבעל ברית. ואולי יש לומר בזה שהטעם משום שהוא יו"ט שלו, וראה מש"כ בזה לעיל.

ובהיותי בזה ראיתי בפסקי תשובות סימן תקנ"ד אות ט' כתב להביא בזה כמה שיטות, והביא בזה מדברי השבות יעקב שנראה דרק אחרי חצות הותר, ושכן נראה ממש"כ בשערי תשובה סימן תקנ"ה סק"ב, והביא בזה עוד מש"כ באורחות חיים ספיקנא בשם ספר נזירות שמשון שאם די לו באכילה או ביום או בלילה יאכל בלילה ויצום כל היום ויהיה חשיב כצום לענין עננו ועליה לתורה, ומ"מ כתב שם לדינא בזה"ל: אמנם ההוראה למעשה אינו ככל הנ"ל ואף לא להתענות איזה שעות אלא חולה וכן מעוברת ויולדת ומיניקה שנהותר להם לאכול מחמת מחלתם או חולשתם לא גזרו רבנן כלל התענית עליהם והותר להם לאכול מיד בבוקר עכ"ל, והנה שם לא מיירי על צום דחוי אלא על אחד שצריך לאכול האם צריך לצום שעות או לא, ובהערה שם ציין למש"כ שו"ת אבני נזר או"ח תק"מ, ועי"ש עוד באות ה' לגבי צום נדחה שכתב הפסק"ת שאין להקל בנדחה אלא רק בחולשה ויש לעשות שאלת רב ואין להקל בלא שאלת חכם, ובהערה ציין למש"כ בשו"ת יחו"ד שיש להקל בנדחה לכל מעוברת, ואמנם יש לעיין בדבריו מש"כ לגבי מעוברת שאין להקל אלא בשאלת רב, דמאחר דבביה"ל לא כייל להני כללי, ממילא נראה דיש להקל בכ"ז לכאורה אף שלא עשה שאלת חכם, ועיין.

וכדברי האול"צ, כן הו"ד מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בספר מועדי הגר"ח (ח"ב תשובה שצג) וז"ל: שאלה: אם בתשעה באב נדחה יש

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

להקל למעוברות ומניקות שלא לצום כשקשה להם. תשובה: אם פיקו"נ, עכ"ד, וכנראה הוא כדברי הרמ"א בסימן תקנ"ד שאין להקל אלא בפיקוח נפש, ויש לעיין מדוע לא הזכיר בזה מש"כ בביה"ל, ועיין.

מעוברות ומניקה שפטורה מהצום האם חייבת בסעודה רביעית

יש לחקור לשיטות הפוסקים והכי קימ"ל לדינא שבצום תשעה באב דחוי שפטורה מהצום, ויכולה לאכול ולשתות מהלילה, אבל יכולה ללכת לישון ישר במוצאי שבת אחרי שאכלה ושתתה, האם יש ענין שתישן ותצום עד הבוקר, או שתשאר ערה ותעשה סעודת מלוה מלכה, ולכאורה י"ל שעדיף שתצום איזה שעות, ותפסיד סעודת מלוה מלכה, כיון שיש שיטות האומרים שעדיף להחמיר, אבל אכתי יש לדון דכיון דפטורה כיון דאידיחי אידיחי, אם חייבת בסעודת מלוה מלכה.

ושוב מצאתי שהגר"ח פאלגי זצוק"ל בשו"ת לב חיים (ח"ב סי' קנ"ט), הסתפק בזה וז"ל: ברם זה נסתפקתי אם זה החולה שאוכל ושותה בט"ב ומבדיל על הכוס במ"ש כהוראת הרב כנה"ג והרב ברכ"י ז"ל אם חייב לעשו' סעודה רביעית מאחר שכבר הוא אוכל ושותה א"ד כיון שהוא ט"ב שאינו זמן לאכילה ושתיה א"כ אין בו חיוב סעודה רביעית ועיין להרב א"ר בסי' זה ס"ק ג' שכתב וז"ל ודבר של תענוג אף להריח בתענית מ"מ כיון דהבשמים באים במ"ש להתענג להשיב נשמה יתירה אין נכון לעשות כן בט"ב מ"א וש"כ עכ"ד, עכ"ד. והעולה מדבריו דאין חיוב לעשות סעודת מלוה מלכה.

וכן הו"ד הגר"ע יוסף זצוק"ל בשו"ת מעין אומר (ח"ג פרק ד' סימן פז) וז"ל: שאלה: אנשים שמבחינה הלכתית פטורים מצום תשעה באב, האם כאשר התענית חלה במוצאי שבת קודש, צריכים לעשות סעודת מלוה מלכה. תשובה: לא יעשו, עכ"ד, וכן כתב בספר מקדש ישראל בין המצרים סימן רכז יעו"ש, וכן נקט הגר"י זילברשטיין שליט"א בספר תורת היולדת (פרק מח הערה י') וז"ל: בלב חיים ח"ב סימן קנ"ט הסתפק אם חייבת לאכול מלוה מלכה, דיתכן דמאחר ות"ב הוא, אין זה זמן אכילה. ולכאורה תלוי במחלוקת הפוסקים לגבי ויהכ"פ שחל בשבת אם אומר החולה רצה בברהמ"ז, די"א דחייב בסעודת שבת כיון דאינו צם. וי"א דאין בו מצות אכילה, יעוין סוף סימן תרי"ח. אלא שאפשר לחלק דמצות סעודת שבת

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מוטלת עליו כיון דיכול לאכול, משא"כ מלוה מלכה דאינו מדין עונג אלא מדין כבוד השבת ללוותה בסעודה, (וכמ"ש בשע"ת דמי שאינו יכול לאכול סעודה זו יכינה לאחרים, והוא מדין כבוד). וסעודה בת"ב אין בה כבוד, דומיא דמשלוח מנות דא"א לעשותם במאכלות אסורות המותרים לחולה, כיון שדינם כתרופה, יעוין לקמן פרק נ"ה, וכיון דאין לזה חשיבות סעודה, א"כ מסתבר דפטור גם ממלוה מלכה, עכ"ד, וכן כתב לדינא בשו"ת שער ציון שם, וכן כתב בילקו"י סימן ש' ס"ג, ושכן אמר הגרע"י יעו"ש, וכן כתב לדינא בילקו"י ד' תעניות עמ' תכא, ויעו"ש עוד מה שדן כה"ג לענין יום הכיפורים. וכן העלה לדינא בשו"ת עטרת פז ח"ד או"ח סימן טו, וכן כתב לדינא בספר קרא עלי מועד פ"ז סי"ב יעו"ש, וכן כתב בספר מעדני איש סימן ב' סי"א יעו"ש.

ואמנם מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בספר הליכות חיים ח"א עמ' קכ נשאר בזה בצ"ע, ואולם ידידי הג"ר ישי מזולמיאן שליט"א בספר מישרים אהבוך (עמ' שז) הביא שהגר"ח"ק השיב לו שיתכן, ועוד כתב שם ששאלו בזה"ל: שאלה: ראיתי מי שכתב לפטור חולה מסעודה רביעית בתשעה באב שחל במוצאי שבת, והביא ראייה מדכתב השו"ע (סימן תקנד סעיף ה) עוברות ומניקות מתענות בט' באב כדרך שמתענות ומשלימות ביום כיפור, אבל בג' צומות אחרים פטורים מלהתענות, ואע"פ כן ראוי שלא תאכלנה להתענג במאכל ובמשתה, אלא כדי קיום הולד. ע"כ. דהיינו שצריך להקפיד שלא לאכול יותר מהצורך, וקל וחומר שלא יתקנו סעודה נוספת. ע"ש. אולם נראה לעניות דעתי דראייתו אינה מוכרחת, דמה שכתב השו"ע שלא להתענג במאכל ובמשתה, הוא דוקא במאכל ומשתה של רשות וכלשונו 'שלא תאכלנה להתענג', משמע דכל שהיא אכילה לצורך מותר, וכן אכילה של מצוה שפיר שרי, וכגון הכא דהעוברות ומניקות חשיב ט' באב לדידהו כהותרה, וממילא הדר חיובא דסעודה רביעית לדידהו למקומה. אלא אם כן נימא דהיתר אכילתן הוא בגדר דחוייה, ואף להן יש למעט באכילה. אלא דגם בזה שמא יש לחייבן לאכול כזית בלבד לשם המצוה (כהשו"ע בסימן ש). מה דעת מרן שליט"א. תשובה: יש מקום להקל. עכ"ד.

ואולם ראיתי לידידי הגאון רבי משה פריד שליט"א בגליון וישמע משה פרשת ראה שנת תשע"ו שהגר"ח"ק השיבו שראוי לכיון באכילה לשם

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

מלוה מלכה, וכן השיב מרן שר התורה הגר"ח זצוק"ל בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשובה שצו בזה"ל: שאלה: חולה האוכל במוצ"ש שחל בו ת"ב אם יכוון למלוה מלכה. תשובה: כן. עכ"ל, וכן הגר"מ שטרנבוך שליט"א ראב"ד ירושלים עיה"ק תובב"א, בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' קס"ח אות י') כתב לחייב וז"ל: ודע דשמעתי מפי ת"ח מופלג, כשאשתו היתה יולדת ולא צמה בת"ב, הורה לה שחייבת לאכול פת בערב לסעודת מלוה מלכה, שהיא חיוב מן הדין גם לנשים, וכמו שהביאו בשם הגר"א שאפילו אשה חייבת מדרבנן מדינא לאכול פת במוצאי שבת לסעודה והיא חיוב גמור מדרבנן, ואני נבוך כאן באבילות דת"ב שהוא אבילות דרבים, ואפילו חולה חייב להתאבל כפי האפשר, אם הזמן מוכשר לכבד בסעודה את שבת המלכה, ויש לצדד שאין מקום אז לסעודה לכבד ולענג שבת וצ"ב, עכ"ד, וראה עוד בגליון וישמע משה שם שכתב, בזה"ל: הגאון הגדול רבי דב לנדו שליט"א אמר לי שאין זה כבוד למלכה שאוכלים בלילה כזה לשם מלוה מלכה. וכן הסכימו הגאונים רבי יעקב מאיר שטרן, רבי משה שאול קליין, רבי שלמה זלמן אולמן, רבי שמאי גרוס שליט"א, עכ"ד. וכן השיב מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בתשובה שאין חיוב באכילת מלוה מלכה בשנה זו. [ועיין עוד להגאון רבי מנחם כהן שליט"א בגליון פניני שם אבותי ת"ב תשפ"א יעו"ש].

ואמנם יש להוסיף בזה מה שכתבתי לדון במק"א [ראה בקובץ באר התורה תשעה באב תשפ"א] האם יש תשלומין לסעודת מלוה מלכה שתשעה באב חל במוצאי שבת, שבשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' קס"ח סק"ח) הסתפק אם יש ענין לאכול מלוה מלכה במוצאי ת"ב לתשלומין על מה שלא אכל במוצאי שבת) ואע"פ שבלא"ה יאכל, מ"מ יש נ"מ אם לכתחילה יקפיד לאכול פת (וכתב שלא מצא שהפוסקים הזכירו ענין תשלומין לזה, אבל יש לציין שהמהרש"ם בדעת תורה (סי' ש') הביא שהמחצית השקל (סוסי' עד"ר ד"ה לעולם יסדר) פשיטא ליה שאין תשלומין למלוה מלכה אחרי מוצש"ק. ועוד י"ל שיש לתלות בכל דין זה האם יש תשלומין שבאשל אברהם בושטאטש (סי' קע"ד ס"ד) שמועיל גם ליום ראשון. והוסיף ששמע שיש גדולי הדור מנהיגים כן כעת או אפשר בכל הג' ימים ע"ש. וע"ע בספר סדר מלוה מלכה ה"ה הערה יד, ובמש"כ הגר"ש בארי שליט"א בספר סעודות מצוה הלכות סעודת מלוה מלכה יעו"ש. ואולם

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה

נראה דלדינא קימ"ל כיון דאידחי אידחי, וממילא י"ל דכיון שאידחי מכלל ישראל, אף מי שאינו צם אינו חייב בסעודת מלוה מלכה.

קובץ באר התורה (קפב) בגדרי ובדיני צום תשעה באב נדחה